

Om Corfitz Ulfeldt som Landsforræder, og om
hans politiske Charakter og Handlinger,

af

C. Molbech.

Forerindring.

Det Arbejde, her meddeles Tidsskriftets Læsere, er foranlediget ved et Foredrag, som jeg holdt i den historiske Forenings videnskabelige Forsamling den 27. October 1841, og som der hørtes med et Bifald, der bevægede Endeel til at anmode mig om at lade det trykke. Hertil kunde jeg dog aldeles ikke finde det skikket; men maatte, om jeg skulde efterkomme hiint Ønske, underkaste det en fuldstændig Omarbejdelse, hvorved allene Foredragets Hoved-Idee, og Gangen i dets Udvikling kunde følges; hist og her ogsaa et enkelt Parti af Beretningen beholdes. Jeg var ikke kommen langt i dette Foretagende, da jeg ikke allene bemærkede, at det vilde blive noget heelt andet og langt udførligere, end den mundtlige Forelæsning; men ogsaa ved flere Leiligheder paa ny maatte spore det følelige Savn af saamange af de vigtigste, hidtil utilgængelige Kilder til Corfitz Ulfeldts Historie. Jeg var heldig nok til, at disse aabnedes for mig i deres hele Rigdom. Efter høiere Bemyndigelse til Geheime-Archivaren, Hr. Etatsraad F. Magnusen, erholdt jeg i Slutningen af A. 1841, som Resolution paa min derom indgivne Ansøgning, Tilladelse til at benytte samtlige officielle Documenter, Beretninger, Befalinger, private Breve og andre Kilder til Ulfeldts og hans Familles Historie, som bevarer i det Kongelige Archiv. Endnu er det meget langt fra, at jeg har kunnet tilbørligen benytte — for ei at sige udtømme — denne rige Skat. Men Udgangen til

samme har dog allerede ei allene givet mig et fuldere og rigtigere Lys over endeel Punkter i den Gienstand, jeg vilde behandle, og bidraget til at opklare og tildeels berigtige mine Hoved-Anskuelser af flere blandt de vigtigste Charakterer og Begivenheder: men mangfoldige nye, ukjendte eller overseete Facta og Omstændigheder træde frem for Lyset, jo videre min Undersøgelse af Kilderne naaer. Deres Benyttelse til den Afhandling, som her fremtræder, kan imidlertid ikke være udtømmende, og behøver ei at være det. Afhandlingen kan beuagtet ligesuldt gælde for et indledende Arbeide til en Række af flere historiske Bidrag, hvori jeg vil søge at nedlægge de Dplysninger over endeel Partier af Ulfeldts Levet, jeg haaber at see mig i Stand til at kunne meddele, enten efterhaanden i dette Tidsskrift, eller i et eget Værk, hvis Titel kunde blive: »Bidrag til Rigshofmesteren Corfiø Ulfeldts offentlige og private Levetshistorie, efter originale Kilder, og med en Samling af hidtil utrykte Actstykker og Breve.« Dette sidste Tillæg vil i ethvert Tilfælde give Bogen — om det endnu kan lykkes mig at fuldføre den — en Værdi, som den aldrig kan tabe, og som det, den i øvrigt maatte befindes at mangse, ei kan forringe. Et enkelt af saadanne Bidrag — en udsøligere Excurs over Ulfeldts Formue — har jeg allerede fundet Veilighed til at ubearbejde for dette Hefte af Tidsskriftet, hvor det nedenfor vil blive meddeelt.

Imidlertid tør jeg haabe, at allerede nærværende Fremstilling vil læses med Deeltagelse af vor fædrelandske Histories Elskere; og at den, selv i sin sammentrængte Form, vil bidrage til at sætte Ulfeldts Personlighed og politiske Charakter i et klarere Lys, og frembyde adskillige mærkvaerdige Beviser paa, hvor mangelfuld hans og hans Familjes Historie hidtil har været, og med hvor stor Eiggylbighed eller Ukyndighed meer end een saakaldet Historieforfatter, som har omtalt den navnkundige Mand, har forbigaaet eller overseet vigtige, endog trykte Kilder. At i øvrigt Behandlingen af denne Afhandlings forskjellige Partier undertiden er noget utilige; at enkelte af dem, hvor Omstændighederne og Kildernes Brug medførte det, ere blevene forholdsviis udsøligere end andre, og at nogle derimod ere saa godt som reent forbigaaede: haaber jeg, at Naaden hvorpaa dette Arbeide, i en indskrænket og kun alt for kort Tid, maatte blive til, vil kunne undskyldes. Man vil derfor heller ikke, uden at skuffes, kunne begynde dette Bidrags Læsning med den Forventning, at finde en sammenhængende Fortælling af Ulfeldts Levetømsændigheder, eller meget og udsørt biographisk Detail om ham og hans Slægt. Bearbejdelsen af hvad jeg til dette Stof

degs allerede har samlet, som er nyt og ubekendt, deels endnu vil kunne bringe for Lyset, maa jeg forbeholde en følgende Tid. At her paa dette Sted kun meddeles ganske faa oplysende Actstykker — egentlig mest som tilfældige Prover paa den tilkommende Samling: maatte i Rummet's nødvendige Indskrænkning finde sin Undskyldning.

Den 21de Februar 1842.

Saa ofte endog den i vor Historie navnkundige Rigshofmester, Gorfig Ulfeldts Evnet og Charakteer har været Gienstand for historiske Undersøgelser, Beretninger og Domme: viser det sig dog endnu i vor Tid, at det neppe i henved to hundrede Aar har villet lykkes Historien at bringe det herhen hørende Stof saaledes paa det Rene, at Meningen om denne Statsmands Skyldighed eller Uskyldighed, om det Fortiente eller Ufortiente i hans Skiebne, om hans personlige Charakteer og Egenskaber, kan siges at have en fuldkommen fast Fod at hvile paa. I det mindste see vi endog i den sildigste Tid, hvorledes man paa ny har bestræbt sig for at gjøre denne Grundvold vaklende; hvorledes man, uden at have bragt et eneste nyt Factum eller Beviis for Dagen, har fundet Anledning til at ville, om mueligt, faae Ulfeldt frikendt for sin Brode i den offentlige Mening; og lige saa vel at faae det vanærende Minde, han satte sig i Historien, udsløtt, som man har bevirket den forestaaende Vorttagelse af det offentlige Mindes mærke over Ulfeldts Landsforræderi; skiondt Støttens Opreisning dog ikke, som man undertiden har meent, i sin Tid er skeet efter særskilt kongelig Befaling, men i Følge den over Ulfeldt den 24de Jul. 1663 fældede Høiesteretsdom.

Spvad man nu endog vil sige om det Passende i, at et i sin Art saa ualmindeligt Monument, som denne „Stamstøtte“ over en Statsforbryder, i vor ikke-conservative Tid forsvinder

fra det Sted, der engang var Tomten af hans nedbrudte Huus, og hvor den saa længe har bidraget til at bevare Ulfeldts Navn, og Mindet om hans Udaad mod Fædrelandet: saa vil man dog ei kunne negte, at Støtten har Krav og langvarig Hævd paa at erkiendes for et offentlig Monument. Enhver Tilintetgjørelse af et saadant kan meer eller mindre faae Charakter af en historisk Vandalisme — en Benævnelse, der vel ei er upassende til at adskille slige Mindesmærkers Udeltagelse fra Kunstværkers vandaliske Behandling. Heller ei maae vi tænke os dette Monument som en blot Ytring af Herkerbudets fordommende Magtsprog. Det var i sin Tid ligesaa vel et Minde om den offentlige Stemning, om den almindelige Afsky og Foragt, som den symbolisk straffede Forræder, ikke saa meget ved sit sidste Opspind og Forsøg paa et Anslag mod den regierende Konge, som ved en lang Række af fiendske og forbryderiske Handlinger imod sit ulykkelige og haardt lidende Fædreland, havde paadraget sig. Saaledes kan man heller ikke andet end finde de allerfleste Grunde, der anføres for Støttens Vorttagelse ¹⁾, lidet vægtige, dersom man ikke tillige kan være i Stand til at borttage den Plet, Gorfig Ulfeldt selv satte paa sit Udelskjold, førend det af Skarpretteren blev sonderbrudt.

1) En eneste Grund kunde man maaskee lade gielte; det maatte være Beklagelsen over, at man paa en Maade var bundet Ulfeldts Banere til en Plads, eller et Torv (Graabrødre-Torv), hvis omboende Indbyggere, allerede da Støtten opreistes, ikke havde nogen Deel i den tilfældige Omstændighed, at Ulfeldts Gaard og Bolig laae paa denne Plads. Men herved kan erindres, at denne Plads uden Tvivl for en stor Deel var ubebygget, da Ulfeldts Gaard blev nedrevet; og Støtten kan saaledes siges at have ældre Hævd paa sin Plads, end en Deel af Husene ved Torvet. — Det bør ogsaa historisk erindres, at da ved Iibebranden 1728 Indskriften paa Støtten var bleven ukjendelig „i det hogte Stykker ved Iidens Hæde vare afprungne“, blev (efter Christian VI.s Befaling af 4de Aug. 1741) Støtten og Indskriften igien satte i forrige Stand. (Tonge. Rbh. Beskriv. I. 368.)

Meer end cengang har man i den nyere Tid prøvet derpaa²⁾, og det er virkelig lykkedes, at bringe Meningerne om Ulfeldt til at vakle. Hvorfor? — dette lader sig uden Vanskelighed forklare. Mængden kender ikke de historiske Kilder; den læser i Almindelighed af historiske Skrifter kun de nyeste, og blandedt dem endogieldnere de grundige og alvorlige; men altid og gierne saadanne, hvori Forfatteren med dristig Mine taler et Sprog, der udgives for den uforfærdede Sandheds, som vil forsvare og retfærdiggjøre et politisk Offer, en Martyr for sig en Sag, som det gaaer an at dreie hen til en Side, hvor Magthaverne faae Uret. (Man veed overhovedet, at den straffende Retfærdighedielden finder Sympathie hos Mængden.) Det er dog langt fra, at vi vilde lægge Publikum til Last, hvad der mest maa tilregnes Historiekriverne. Ere disse blinde, eller eensidige og partiske nok, til at ville benytte Declamationens Magt til at vække Nyhedslysten og pirre Fordommen, eller til at lede Dømmekraften paa Ufoete, hvor den

²⁾ Bl. a. Riegels, i hans „Skilderi af Dr. Sophia Amalia.“ Histor. Skr. I. S. 251-79. 283. 292. 295. 372-4. 309-16. Eigesom det Hele er en Række af partiske, soufistig-overspandte, med falske og fordreiede Udsagn opfyldte Declamationer, hvori de enkelte Sandheder tabe sig: saaledes er Forf.s Dvertrædelse af al historisk Sandhed, og hans Partisthed for Ulfeldt og imod Hann. Sehested, saa grov, at den alt for tydeligt røber sig selv, og ingen Giendrivelse behøver. — Eigesledes G. L. Baden, hvis Skildring af Ulfeldt (Minerva. 1806. S. 1-34, og aftrykt i hans „Smaa Afhandlinger og Bemærkninger.“ 1821. S. 167 flg.) er en rhapsodisk Panegyrik, hvori Forf. imidlertid snart hæver sin Helt til Skyerne; snart føler en vis svag historisk Samvittighed, og lader ham igien synke, for atter, i et hos denne Historikerieldent Anfald af medlidende Rørelse, at undskylde, nedsatte eller sminke hans Feil og hans Brøde. I øvrigt kan det for en Deel tiene til Badens og Fleres Undskyldning, at vigtige Kilder til Ulfeldts Historie hidtil have været savnede. Et andet Spørgsmaal er, om en saa fordomsfuld og partisk Historiekriver havde anvendt dem rigtigt. Hvorfor lod han i sin Declamation om Ulfeldt, der ikke indeholder et eneste nyt eller bedre oplyst Factum, endog Whitelockes for mange Aar siden trykte Dagbog være ubenyttet?

historiske Kiendtgjærning og den historiske Retfærdighed for-
dunkles: da have vi ingen Ret til at klage over Mængden af
Læsere, hvis Sag det ei kan være at opsoge og drøfte de ad-
spredte, tidt endog utilgængelige Kilder; og hvilke man i det
høieste kunde bebreide, at de sielden, selv i Tilfælde som det,
her omhandles, ville gjøre sig den Umage at sammenligne for-
siellige Beretninger, og Fleres historiske Domme.

Spvad der dog i vor nærværende Tid, under de ved denne
Materie jævnlig fremkaldte Discussioner, særdeles maa være
paafaldende, er den Mening om Ulfeldts Charakter, berom-
melige Egenskaber og forsvarlige Handlemaade, som man endnu
nyeligen, og især fra een Side, har søgt at gjøre gjeldende.
Det vilde ogsaa være recnt uforklarligt, hvorledes de Samme,
der ikke kunne finde haarde og vanærende Udtryk nok til at
charakterisere det danske Adels-Aristokratie før Souverainiteten,
og der overhovedet betragte Adelsstanden i enhver Periode som et
skadeligt Stats-element, kunde falde paa, til en saadan Grad at ynde,
beundre og forsvare den fuldstændigste, grundigste og hovmodigste
Repræsentant for aristokratisk Adelsmagt og Adelsstolthed, som
Danmark i hiin Periode havde at fremvise, at de endog saa gierne
vilde finde ham undskyldelig som Forræder mod sit Fædreland: der-
som ikke een Omstændighed hos disse Dommere talte mægtigt
for Ulfeldt. Vilde og kunne de endog ikke undskylde enhver af
hans Handlinger, saa søge de dog at sætte Motiverne dertil i
et renere og gunstigere Lys, end Sandhed taaler; de vilde
gjøre Ulfeldt i det mindste til „en Forbryder af Ærlighed og
Holmodighed“, til et Statsoffer, ja, om mueligt, til en Folkeven.
Saaledes er det paa nogen Tid igjen bleven Tone, at skienke
ham og hans tragiske Stiebne mere Opmærksomhed og Deel-
tagelse, end Griffenfeldts. Dette maa man dog ikke for-
staae alt for bogstaveligt; eller tænke sig, at en virkelig per-
sonlig Interesse laae til Grund herfor. Det er vist nok ikke,

fordi Ulfeldt var en Statsforbryder af god, gammel dansk Adel, den fornemste Mand i Landet næst Kongen, og gift med en Kongedatter, at man gjerne vilde udfinde, at han led stor Uret. Det er heller ikke, fordi Griffenfeldt var en Mand af sieldne og ypperlige Naturgaver, af stor Klogskab, Ærdom, Erfarenhed og Duellighed, men af borgerlig Fødsel, at man paa nogen Tid mindre beklager Christian den Femtes Cantster, end Christian den Fierdes Rigshofmester. Der gives andre Grunde hertil. Ulfeldt — saa troer man i det mindste — maatte bode haardt, fordi han arbejdede imod Frederik den Tredies absolute Kongemagt. Dette er imidlertid, naar man noiere betragter Tid og Omstændigheder, deels recent uhistorisk; deels uden Motiv i Ulfeldts Charakter. Paa den Tid, man vil antage, at Ulfeldt arbejdede imod Frederik den Tredies Valg, var denne Konge endnu ikke absolut Monark; men baade før og efterat han var bleven det, havde Ulfeldt upaatvivlelig ikke havt noget at indvende imod Kongens Gnevælde, dersom Frederik III. havde villet dele Magten med Ulfeldt, som Premierminister. Han var ikke en Aristokrat, der vilde opoffre sig for Aristokratiet; for sin Egoisme og Eregterighed vilde han derimod have opoffret baade Fædreland og Monarkiet. Naar man altsaa mener, at det sidste, Ulfeldt tillagde Forræderi i Grunden kun bestod deri, at han vilde restituere det gamle Aristokratie i Danmark; hvortil Nogle, selv i den nyeste Tid, have villet antage, at han ikke var ganske uden Berettigelse: da tager man feil af hans Charakter, og glemmer (som vi nedenfor skulle see) ganske de historiske Begivenheders Gang. — Men Griffenfeldt — han var vist nok ikke blot et beklageligt, personligt Offer; men en Mand, ved hvis Opoffrelse ingen leed mere, end hans Fædreland. Derimod havde han den, i vore Dage utilgivselige Brøde, at han laante Frederik den Tredie sin Pen til at concipere Kongeloven. Vi tvivle

heller ikke om, at han under den franske Terrorismes Herredømme ikke var sluppen med at blive Livsfange paa Munkholm.

Der gives historiske Personer, hvis Handlemaade, eller den politiske Rolle, som de under særegne Tidsforhold have spillet, gjør dem skikkede til, under forandrede Forhold, og selv Aarhundreder efter deres Død, at blive Gienstand for en Dinstale og Lovtale — eller ogsaa det Modsatte af den sidste — der ikke altid fremgaae af en reen historisk Anskuelse og Kritik. Saadanne historiske Charakterer ere hos os f. Ex. Christian den Anden, Corfig Ulfeldt og Struensee, der alle tre, uagtet deres øvrige Uliigheder, i det mindste have det tilfælles, at de mere bevægedes af et lidenskabeligt Gemyt og stærke Passioner, end af en i sin Heelhed stor og mægtig Aand; og at de som Statsmænd (i det mindste den første og den sidste) vel besade visse Træk af Genialitet; men manglede den geniale Forstand og Klogskab, tilligemed den rette politiske Holdning og Fasthed, og derfor i deres Liv og Handlinger mere syntes at være regierede af Euner, end af store politiske Ideer. — Man veed, hvor ofte, ikke blot deres Fata, men ogsaa deres Formaal, Hensigter og Planer, have været underkastede polemisk Betragtning og Behandling. Hvad angaaer de to første, med hvis Historie jeg i en tidligere Tid har sysselsat mig endeel, da tilstaaer jeg, at jeg ligesaa lidt, uagtet det Ualmindelige og høist Mærkværdige i Christian den Andens Personlighed, endnu kan see mig i Stand til at frikende ham for Tyrannie og Feighed, eller vaklende Modløshed — begge Dele meget skadelige og lidet anbefalende Egenstaber for en Regent: som jeg er i Stand til at frikende Ulfeldt for den Forbrydelse, der i Historien efterlader en mere uudslettelig Plet paa en Statsborgers Navn og Grindring, end noget Tribunals Dødsdom eller Gresdom: den Forbrydelse, at have været Forræder mod sit Fædreland.

De, der have villet, eller endnu gierne vilde forringe Ulfeldts Brode, ere tilboielige til allene, eller især, at blive staaende ved en enkelt Handling, en enkelt Situation i hans Liv — den nemlig, som gjorde Udslaget i hans Stiebne, og endte hans Bane ved Dommen, der kiendte ham skyldig i Høiforræderi og Majestætsforbrydelse. Denne Fremgangsmaade, der allene henleder Betragtningen og Vurderingen af hans forræderiske Handlemaade, og hans Straffskyldighed som Statsborger og Undersaat paa et enkelt Punkt — og det et saadant, som det er lettest at sætte i et tvivlsomt Lys — er imidlertid baade eensidig og partisk. For at gennemskue Ulfeldts Charakter, og bedømme hans Adfærd i det offentlige Liv, som Statsborger, Embedsmand, Medlem af Aristokratiet og Diplomat, i det fulde og sande Lys, maa man ei allene gennemgaae hans hele Levnet fra 1648 til 1662; men endog betragte ham saaledes som han var og viste sig for Christian den Fjerdes Død. Man maa, for at vee hans Brode, ikke indskrænke sig til den Forbrydelse, han blev dømt for — et attentet forræderisk Anslag til at styrte Frederik III. fra Thronen, hvilket dog hverken kom til Modenhed, eller til Udbrud. Dette er saameget mere utilstrækkeligt, som lignende Anslag fra en anden Side allerede endel Aar tidligere, medens Ulfeldt levede ved Dronning Christianas Hof og tjente hendes Efterfølger, Carl Gustav, sydselsatte hans ærgierrige og høvngierrige Siæl. Man havde derfor altid Grund og Ret nok til at betragte ham som en for den danske Stat og Regjering yderst farlig Mand; men man fællede mest i at lade det komme til hans Domsældelse ved en Procedure, der kan betragtes, om ikke som ulovlig, saa dog i det mindste som alt for summarisk; thi herved gav man især dem Vaaben i Hænderne, der af en eller anden Grund have villet formilde Ulfeldts Brode, og gierne fremstille Sagen fra den Side, som om den forte Proces, man gjorde med ham,

skulde tiene til at dække Bevisernes Mangler. I Historien vilde imidlertid Ulfeldts Navn være brændemærket, om endog hans sidste Anslag imod Frederik III., som han et længe tilforn (hvilket vel maa erindres) havde svoret ubetinget Troskab, ikke havde været beviisligt. Det er saaledes kun ved en historisk Totalanskuelse af hele Ulfeldts Færd, at vi blive i Stand til at gennemskue hans Tænkemaade. — Her vil jeg dog kun, ved en kort Oplysning af de Hovedpunkter i hans offentlige Levnet, hvilke jeg betragter som væsentlige og afgjørende for at fælde en upartist Dom over hans Charakter og Handlemaade, søge at begrunde den Mening, jeg ovenfor har yttret.

Det vil være ufornødent at dvæle ved det almindeligt Bekendte i Gorfig Ulfeldts tidligere Levnetsomstændigheder. Enhver veed, hvorledes Christian den Fjerdes længe vedvarende personlige Indest, og i Særdeleshed Ulfeldts Forbindelse med Kongens Indlingsdatter, Leonore Christine, blev Veien for ham til at stige, saavel i Faderens Gunst, som i Værdighed, Magt, Indflydelse og Rigdom. Man veed tillige, hvor lidt heldige Følger for Landet, og især for Kong Christians egne huuslige og Familieforhold hans Ægteskab med Christine Munk havde; især ved Maaden, hvorpaa Sønnen og Døttre af dette Ægteskab af Kongen selv i visse Henseender ansaaes, og af Adelen og Folket skulde betragtes som ægte Kongebørn, imedens Døttrene vare gifte med Privatmænd i Landet, og Moderen i 18 Aar, efter Ægteskabets Ophævelse, levede i Forvilsling og i et Slags Huus-Arrest. Den sidste Omstændighed, og de længe vedvarende Bestræbelser for at bringe Kongen til at give hende sin Frihed, hvori Ulfeldt tilsidst ogsaa deeltog, forsøgede endnu de Anledninger til Intriguer og Partistridigheder, som næredes ved Forholdet imellem flere af Chri-

sine Munk's Børn, og imellem nogle af Døttrenes Hgtefæller. Det er neppe uden Grund, hvad man i Almindelighed antager, at Leonora Christina blandt Christian den Fjerdes Døtre med Christine Munk baade var den af Naturen mest begavede, og den af Faderen mest yndede. Heraf forklarer man sig ogsaa uden Vanskelighed den Indflydelse, Ulfeldt saa længe havde, og ved sine personlige Egenskaber kunde bevare hos sin Svigerfader; en Indflydelse, han paa flere Maader var i Stand til at misbruge; bl. a. ved i saa Nar at berige sig paa en næsten utrolig Maade, og hvorved han tilsidst ikke undgik Folgerne af det Had, den Animositet og Misundelse, som hans hovmodige Stolthed, Maaden, hvorpaa han lagde sin Rigdom til Skue, den Fornemhed, hvormed han omgav sig, og det høie Sprog, han førte, fremkaldte hos Mange af hans Eigemænd, blandt hvilke han til enhver Tid havde de færreste Venner. *)

Da det mere er disse Blades Formaal, at oplyse Gorfig Ulfeldts Charakter i Almindelighed, og fremhæve dem af hans Handlinger, der retfærdiggjøre det Tilnavn, som i 180 Nar har vanæret hans Minde, end at fortælle hans hele Levnets-historie: vil det saaledes heller ikke være os uvedkommende, at berøre hans intellectuelle Evner, hans Dygtighed og Talenter som Statsmand og Embedsmand, førend vi gaae over til de første Optrin i hans Levnet, som vi nærmere vil betragte. Men vi behøve heller ikke i dette Punkt at opholde os ved det, hvori Alle ere enige, at Ulfeldt, som desuden havde nydt

*) Herom siger Stange: „Ulfeldt havde førend den sidste (svenske) Krig skaffet sig endel Venner, hvoraf nogle misundte ham hans store Lykke, den Ære og Maade, han stod udi, og hans tiltagende Rigdom; Andre skødte sig paa hans Myndighed og hans stolte Manerer, som lode sig mest tilsyne imod Andre af Adelsstanden; thi imod de Ringere var han særdeles høflig og omgængelig.“ *Christ. VI. Bist. p. 1399.*

en efter Tidens Veilighed meget god Opdragelse og Ungdoms-
dannelselse, særdeles ved flere Aars Ophold i forskellige frem-
mede Lande, tillige af Naturen var begavet med glimrende
Egenskaber, fornemmelig med en udmærket Repræsentationsevne,
med Sprogtalet, Betsalenhed, og ualmindelige Gaver til at
behage i Omgang, især med Damer og Folk af høiere Stand;
hvorfor han ei allene har været i Besiddelse af heldige ud-
vortes Betingelser for en diplomatisk Hofmand — en Sphære,
hvori han ogsaa gjerne bevægede sig; men tillige overhovedet
besad det Talent, at gjøre Lykke ved et Hof og i den store
Verden, i udmærket Grad. Hvad som derimod ikke desmindre
kan være langt mere tvivlsomt, er dette: om hans Aand havde
noget Præg af Genialitet; om han virkelig besad noget af det
dybere politiske Blik, den overskuende og gennemtrængende Starps-
sindighed, den høiere Verdenskundskab, og den Forening af
Aandskraft og Smidighed, hvilket Alt er Egenskaber, uund-
værlige for den statskloge Diplomat og Minister. Der er vist
nok ingen Grund til at frakende Ulfeldt nogle af disse Egen-
skaber, særdeles de sidstnævnte, og det i en ikke ubetydelig
Grad; derimod tør det antages, at man for det meste, for-
lebet, ligesom i hans egen Levetid, ved hans udvortes
glimrende Egenskaber, har overvurderet og overdrevet Skilbrin-
gen af hans Talenter og Fuldkommenheder som Statsmand.
I det mindste viser der sig hverken i hans diplomatiske Mis-
sioner, eller i hans Embedsførelse som Rigshofmester og
Statholder (en Post, som under Christian den Fjerdes Re-
glering paa en Maade forenede en Finants-Intendants og
Indenrigsministers Forretninger med en Hofmarskals) noget
Spør af en genial og gennemgribende Virksomhed; snarere
kan vel i det sidstnævnte Forhold, Ulfeldt tillægges en for Ri-
get i flere Henseender skadelig Forsømmelighed og Mangel paa
energisk Virken; naar man endog der vilde lade den stærkt

paa ham hyllende Mistanke for uredelig Gennytte og Vinder-
fyge være tilfidesfat.

Hvad hans politiske og diplomatiske Dygtighed angaaer, da kan der, som alt er bemærket, ingen Tvivl være om, at hvor det i Statsfager og ved Underhandlinger kom an paa Veltalenhed, Driftighed og Repræsentation, har Ulfeldt maaskee ikke givet efter for Mange af sin Samtids Ministre og Diplomater. Naar der fortælles, hvor ypperligt han forstod at omgaaes den franske Ambassadeur Grev d'Alvaur, som i Anledning af Prinds Christians Bryllup 1634 sendtes til Kiøbenhavn, og man i et bekiendt Skrift om dette Gesandtskab ⁴⁾ læser de Berømmelser, her findes over Ulfeldts udmærkede Sprogfærdighed og hans Talenter som Verdensmand og Hofmand: da faaer man vel fra denne Side et meget forbedragtigt Billede af ham, hvis Farver vel heller ei ere overdrevne. Man har derimod oftere anført disse Steder af Ogier's latinske Reisebeskrivelse til Vidnesbyrd om Ulfeldts Evne og Talenter som Statsmand; da her dog egentlig kun er Tale om ham som et Slags Marskal hos en fremmed Ambassadeur, hvis Gesandtskab blot var en Opmærksomhed og et Galanterie af det franske Hof — der i øvrigt, ligesom de andre store Hoffers Ufsending af Gesandter ved den Leilighed, giver os en Forestilling om, hvor betydende en politisk Stilling, Danmark dengang endnu indtog i Europa. Man vil vist heller ei kunne tvivle om, at hvis Christian IV. vilde have udsendt en Minister i et lignende Ørend, som d'Alvaur', kunde han neppe ved sit Hof have valgt nogen bedre, end Corfis Ulfeldt. Betragter man derimod de politiske Missioner og Underhandlinger, hvortil Ulfeldt flere Gange brugtes af Christian IV., da har i det mindste

⁴⁾ Car. Ogerii Ephemerides, s. Iter danicum, sueticum, polonicum. Paris. 1656. pag 38. 40.

ingen af dem havt noget glimrende Udfald, eller særdeles heldige Resultater. Vi ville imidlertid lægge mindre Vægt her paa, da de særskilte Omstændigheder ved saadanne Leiligheder maae komme i Betragtning, og det maaskee netop kunde tale for Ulfeldts Talent og Snildhed, at han brugtes ved Leiligheder, hvor Stillingen var mislig og ugunstig; s. Gr. i de Underhandlinger, der førte til Brömsebro-Freden. Derimod rober det aldeles ikke Besiddelse af højere Statskunst eller et giennemskuende politisk Blik hos Ulfeldt, at han for en Deel — og det maaskee paa meer end een Maade — kan siges at have været Skyld i at Danmark 1643 aldeles uforberedt, og i meget slet Forsvarsstand, kunde overfaldes af de Svenske. Det sidste er fuldkommen notorisk; og bl. a. hørte Flaadens Forsømmelse og slette Tilstand til de Poster, som meer end cengang baade af Christian IV. selv, og da man efter hans Død søgte enhver Grund til Klagemaal mod Ulfeldt, lagdes ham stærkt til Last. Men ikke mindre skadeligt for Landet var det, at Christian IV. inden denne Krig brød ud, mere hørte paa Ulfeldts tomme Forsikringer, end paa de tidlige Vink og Advarsler, som Residenten i Stockholm, den kloge og rebellige Peder Vibe ikke undlod at give Kongen.

Allerede tidligt i Aaret 1643 giærede den Plan hos den svenske Regjering, som kom til Udbrud mod Enden af dette Aar. Orenstierna, der ikke uden Grund ansaae den danske Stat som en Magt, der under den vedværende tydske Krig med Østerrige altid var meer eller mindre farlig for Øverrige, var ogsaa fra ældre Tid fiendtlig indet mod Danmark; ligesom Christian IV. paa sin Side aldrig havde noget godt Ord til den svenske Formynder-Regjering, hvis Krige og politiske Forehavender i Tydskland forureligede Kongen saa meget. Særdeles var de Svenskes Occupation af Pommeren og af Bremen en Omstændighed, der ikke allene, hvad det sidste

Land angst, krænkede Kong Christian meget, fordi hans Søn, den til Erkebiskop i Bremen valgte Prinds Frederik, derved forurettedes; men ogsaa gav Sverrige for bestandig, tilligemed fast Fod i Tydskland, en farlig Leilighed til fra den Kant at falde Danmark i Ryggen. Overhovedet var, siden Gustav Adolfs Indfald i Tydskland, og endnu mere efter hans Død, det mest spændte politiske Forhold indtraadt imellem Danmark og Sverrige. De Hindringer, som den sidstnævnte Stats politiske Planer i Tydskland idelig mødte hos Christian IV., forbittede Orenstierna og de øvrige Magthavere i Raadet, der regierede i den umyndige Christinas Navn. Kong Christian, som antagen Mægler i de langvarige westphalske Fredsunderhandlinger, der fortsattes imedens man uafbrudt kæmpede i Tydskland, forsøgte endelig paa, hvad han kunde vinde over Sverrige ved at nærme sig Østerrige; men uden at kunne opnaae noget, tildeels vel fordi de svenske Fredsunderhandlere i Tydskland vare for kloge; deels ogsaa fordi Danmarks Indvortes Tilstand var for svag, til at kunne i det rette Dieblit foretage noget alvorligt. Det manglede ikke Christian IV. paa Eyst til at slaae løs med Sværdet; og meer end engang maatte han see sine Angrebsplaner hindrede og omstødte af Rigsraadets bestandige Tilboielighed for Fred. Vaade 1636, da den svenske Armees Stilling under Wanér var midlig, forestillede Kongen: at det kunde være Tid ved et kraftigt Indfald i Tydskland at tage det afgjørende Partie, der, med nogen Understøttelse af Krigslykken, kunde gjøre Ende paa den svenske Overvægt; og 1642, da, under modsatte Omstændigheder, Torstensens Seiervindinger i Tydskland, havde forøget Faren for Danmark, opfordrede Christian IV. Rigsraadet til at betænke Sagernes farlige Stilling, og overveie, om det ikke var fornuftigt, hellere at angribe, end vente paa den forstærkede

Fiendes Angreb. 5) I begge Tilfælde blev Svaret omtrent det samme: „Riget burde man ei styrte i Fare ved at begynde en Krig, der kunde undgaaes; og Undersaatterne havde ikke Gvne til at bære dens Byrder.“ Det sidste var upaatvivlelig for saavidt rigtigt, som her ved Undersaatterne allene meentes Borgere og Bønder. Disse, og de sidste især, taalte vist nok ikke forøgede Paalæg ved Krigsbyrder, hvori Nibelen lidet eller intet vilde deeltage. Men uheldigviis maatte den selv Naret efter fornemme, at Tab og Skade i det mindste neppe vare blevne større, om man med Kraft havde væbnet sig, forekommet Anfaldet, og ført Krigen, som de Svenske, paa fremmed Grund, end i det man overgav Landet værgeløst til Oversvømmelse af Fiendens Hære.

Paa svensk Side var den øresundske Told omtrent det samme, som Sverriges Occupation af Bremen og Pommern var for Christian IV. Denne Konge ansaae sig fuldkommen berettiget til at fastsætte Toldens Størrelse paa en vilkaarlig Maade, eller i Forhold til, som Danmark stod i fiendtligt eller fredeligt Forhold til de Magter, som besejlede Østersøen. Sverrige og Holland vare de Stater, som lede mest herunder, efterat Farten paa dette Hav giennem de danske Strømme i det 16de og 17de Aarhundrede med hvert Aar tiltog; og

5) Saaledes d. 15. April 1642 foreskillede Kong Christian Nigsraadet, hvor farligt og skadeligt det vilde blive for Danmark, naar Sverrige, som hverken Keiseren eller Spanien vil kunne hindre, ved den forestaaende Fred opnaae hele Pommern eller en god Deel deraf. „Sverrige“ — ere hans egne Ord — „har givet Danmark nok at skaffe, førend deres Grændser i Rusland eller Bifland bleve extendere. Skulde nu Pommern, eller en Deel deraf amplificere saadan deres Magt paa de Steder; Østersøen, hvor Danmarks Grøne aldrig nogen Tid tilforn nogen Ret har været gestændig, og Danmark, først fra Narva til Lybeck med svensk Besætninger blive indsluttet og omringet: da kunde i Længden intet andet end vort fiere Fædrelands største Præjudiz deraf forarsages.“

Christian IV., der baade i denne Soldafgifts Forhøielse saae et Middel til at modvirke saadanne Staters Handel og Fordeel, der stode i et ugunstigt politisk Forhold til Danmark, og for hvem Øresunds Soldindtægter vare vigtige, da de udgjorde en meget betydelig Deel af det, man kunde kalde hans Civilliste, blev undertiden denne Forhøielse til en saadan Grad, at han aabenbart skadede sig selv og Staten ved at saare flere fremmede Magter, og navnlig Hollænderne, paa et meget ømt Sted: i deres Handels-Interesse. Det kan noget undskyldes, men ikke forsvare hans Fremgangsmaade, at den deels var grundet i folkeretlige Meninger, som den Tid vare meget forskellige fra de nærværende; at fremmede Magter, hvor Løslighed gaves, paa andre Maader ikke behandlede Danmark bedre; og at hans Afhængighed af Adelen, i financier Henseende, var saa stor, og dennes Bevillinger til Rigets Fornødenheder saa karrige, at der i Almindelighed saa godt som intet blev tilovers for Kongens egne; ja at Statscaasen tilsidst kom i en aarlig stigende Skuld. Øresunds Sold hørte derimod til de Indtægter, hvortil han ikke behøvede Raadets Bevilling, og hvoraf han nærmest skulde udrede sine private Udgifter, skøndt han anvendte en stor Deel deraf paa Statsfornødenheder ⁶⁾, og meget paa Bygninger. Men Kongen benyttede undertiden denne Indtægtskilde alt for rigeligt og voldsomt ⁷⁾; og i Stedet

⁶⁾ Blandt Archivdocumenter fra Christian IV. des Tid findes endnu et orig. Regnskab i 2 Bind, indeholdende: „Extract paa hvis Kongel. May. haver ladet forstrække til Rigerens Nødtørst og Behov fra Phil. Jacobi Dag An. 1620 til den 20de Februar 1645. 3 Alt 3,343,341 Rdlr.“

⁷⁾ Under den saakaldte Calmarkrig med Sverrige havde Christian IV. fordoblet Tolven i Sundet. 1639 forhøiede han den saa betydeligt, at den i Siennemsnit udgjorde 30 pCt. af Værdien; og forbød at Siennemførsel af Krigsfornødenheder giennem Øresund; eller belagde dem (uagtet Sverrige, efter Freden i Knærød 1613, havde Soldsfrihed) med en Sold, der grændsede til Forbud. (1640 f. Gr. 14 Rdlr. for Historisk Tidsskrift. III. 22

for at Corfiſk Ulfeldt i den Periode, da hans Indflydelse hos hans Kongelige Svigerfader var størſt, ſkulde have brugt den til at formaae ham til en fløgere Moderation, benyttede han tværtimod ſin Stilling ſom Formand i den af Kongen oprettede Over-Toldret i Kiøbenhavn ⁸⁾, til at forøge det ſkaarde, Trykkende og Vilkaarlige i den Udfærd, ſom jævnlig brugtes i Ørefund mod enkelte Landes Handelsſkibe; ja det er vel et

et Centner Salpeter, der koſtede 16 Rdlr.) Dette gav Anledning til det hollandske Geſandtſkab 1640 til Stockholm, og det imellem Nederlandene og Sverrige hemmeligt ſluttede Forſvarsforbund. Den hollandske Stats Beſværinger ſteg endnu da Chriſtian IV. 1643 lagde Told paa Drikkevarer, der førtes giennem Sundet; imod den 1624 med Sverrige ſluttede Forening. Fryxell. nedenfor anſ. St. VII. i. p. 224, 226, 228, 231. Hans Kilder ere fornemmelig de ſvenſke Rigsraadsprotocoller; og endſkøndt dieſe kun berette Sagen fra den ene Side, er det aabenbart nok, at Chriſtian IV. ved at betragte ſig ſom Herre over Øſtersøen, behandlede Sundtolden med alt for ſtor Vilkaarlighed.

- 8) Chriſtian IV. havde i Helsingør indſat et Slags Toldbeſtyrelſe, hvori et Par Medlemmer (rimeligviis dog af de underordnede) vare miſforneſede eller aſſatte, og fra Sverrige rømte ſvenſke Toldbetiente, ſom imidlertid godt kendte de ſvenſke Skipperes Handelsveie, og Maaderne hvorpaa de ſøgte at undgaae de ſtrenge, viſt ikke altid billige Toldlove. „De ſom appellerede fra denne Beſtyrelſes Dom, maatte ſøge Overtoldretten i Kiøbenhavn; og i Spidsen for den ſtod Kongens Svigerſøn, Corfiſk Ulfeldt, en overmodig, hidſig og mod Sverrige fiendtlig Mand.“ A. Fryxell, Berättelser ur Sv. Historien. VII. D. Dronn. Chriſtinas Formyndare. I. D. S. 227. — Om en af Ulfeldts Creature, ſom han havde anbragt ved Told- og Priisretten, fortælles i et ſamtidigt Haandſkrift: „En uforſtandig Compan, ved Navn Niſſel Koſ, ſom ellers af Profefſion havde været en Koſ udi Flensborg, ſom kunde hverken læſe eller ſkrive, var en dumbriftig, uforſaren, løgnagtig Dpſnidere, ja og en Druktenholt — der, formebeſt han med ſine plumpe, naragtige Hiſtorier kunde ſidde ved Kortſpil og ellers, Hr. Corfiſk Ulfeldt og hans Frøken undertiden hele Dage og Nætter at fordrive, blev promoveret til at være General-Visiterer udi Danmark og Norge; hvilket hans Embede han forvaltede, ſaa at Danmark derover maatte lide; men han havde burdet at hange i den heieſte Galge.“ (Discurs imellem en reiſende danſk Mand og en Hollander, angaaende Hr. C. Ulfeldt, r. 1651.)

ufandhynligt, at en Deel af Ulfeldts overordentlige Rigdom har havt en god Tillobskilde i øresundste Toldsporsler: Det idelige og stigende Misnoie fra svensk og hollandsk Side med denne Fremgangsmaade blev ikke uden gientagne Klager og diplomatiske Underhandlinger med Sverrige; men Stemningen var paa begge Sider alt for bitter og fiendsk, til at de kunde føre til nogen fredelig Slutning, da man paa ingen af Siderne vilde give efter. Havde Sverrige i de tydske Fredsunderhandlinger vist denne Gstergivenhed i Henseende til Bremen, da havde Forholdet uden Tvivl taget en anden og bedre Vending. Havde Christian IV. med Klogskab skaanet de svenske Handelsinteresser, da vilde ikke det Partie, der i Sverrige ønskede Krigen med Danmark, have vundet saa stor Overvægt. Uagtet nu Kong Christian ikke uden nogen Grund stolede paa, at saalænge den svenske Hovedstyrke endnu var beskæftiget med Krigen i Tydskland, vilde Faren for en Krig med Sverrige være mindre: ahnedo han dog ikke, at man i det svenske Rigsraad længe havde delibereret om at angribe Danmark, og at Drenstjerne i Stockholm var vel bekendt med dette Lands svage Sider: Kong Christians ved Alderdom astageude Mandskraft og Bevægelighed; hans Afhængighed af det aristokratiske Rigsraad, der allene havde Diet henvendt til Adelens materielle Fordeel; Savnet af en ved højere Statsklogskab giældende Minister eller Raadgiver; Troppernes ringe Antal, Mangel paa Dvælle og krigskyndige Anførere; og hos Folket Mangel paa en kraftig, national og krigerisk Stemning. — Havde nu Corfig Ulfeldt været den med de mest udmærkede Indsigter, Evner og Talenter som Politiker og Diplomat begavede Statsmand, hvortil hans nyere Beundrere, Kiegers, Baden og Andre, efter gamle Traditioner, meer end efter historiske Beviser, ville gjøre ham, og havde han virkelig med saadanne Evner villet tiene Staten, sin Konge og sit Fædreland, i Stedet for at

holde paa et egennyttigt, vanslægtet, kraftløst Aristokraties Interesse og Rettigheder: da havde hans hele Handlemaade under Christian IV. været anderledes; og da kunde han maaskee have blevet det samme for denne Kenge, hvad Griffensfeldt blev for Christian V. i hans bedste Periode; i Stedet for at Ulfeldts aristokratiske Stolthed, Ærgjerrighed og Egennytte mere isolerede ham, end forenede ham med sin kongelige Svigerfader; ja tilsidst var nær ved at bringe ham i en formelig Opposition med den gamle Monark, i dennes sidste tunge og sørgelige Alderdomsdage. Ulfeldt derimod — og dette er med saa Ord hvad der forklarer det Hele — var en mere hovmodig og ærgjerrig, end ædel og patriotisk Aristokrat; han var en mere for Intriguer ved Hoffet og i Cabinettet skiftet, end genial, fin og ved Snildhed overlegen Statsmand og Diplomat.

I Foraaret 1643 var det kommet saa vidt i Sverrige, at Drenstjerne vilde have Spørgsmaalet endelig afgjort i Rigsraadet, om man længere skulde staae paa den hidtilværende Fod med Danmark, eller overhugge Knuden ved at overfalde Christian IV. med Krig, naar han mindst ventede det, hvilket var en kun alt for vel beregnet Plan; hvad enten den udgik fra Rigsseantæleren selv, eller fra Andre i Raadet.⁹⁾ Dette afgjorde Sagen allerede den 12te Mai i et Møde, hvor man, da det gjaldt en saa vigtig Beslutning, fandt det raadeligt at lade den unge Dronning være nærværende. Det var et Hoved-

⁹⁾ Efter Fryxells interessante og nøiagtige Fremstilling (anf. St. S. 332-33) vare Axel Drenstjerne og Per Banér de eneste i Raadet, der havde noget at indvende mod Krigen; og den første meente endog det var tvivlsomt, om man havde fuld Grund til Fredsbrudd. Men i Folge det Foregaaende i denne Historiekrivers Beretning har dette neppe ret været Drenstjernes Ålvor; ligesom han ogsaa snart gik over til de Andres Mening. Geijer, i sin mindre fuldstændige Fortælling (Sv. Folkets Hist. III. 374-78) nævner kun Drenstjerne, og meddeeler dennes Instruction til Feldt-Marskal Torstenson af 25de Mai.

punkt i den svenske Stats hele fremtidige politiske Retning og geographiske Forhold, som her kom til Afgiørelse. Ved den forestaaende Krig kunde det mueligen skee, at man kom til at miste eller opgive en Deel af de Erhvervelser, Sverrige havde Die paa i Tydskland; men der var et andet, nærmere Maal: de danske Provindser paa hiin Side af Sundet. Et Parti i Raadet (og det var ikke det mindst kloge) holdt for, at Pommern var vel værd at have, for detsfra at kunne true Danmark og Polen med Overfald; men denne Fordeel vilde koste Sverrige meget, og Besiddelsen være usikker. Langt mere Bindning vilde det være ved at faae et af de danske Landskaber, der laae saa bekvemt for Sverrige, i sin Magt. Videre strakte man endnu den Gang ikke Tanken; det var 2 Aar derefter, at Drensterna først var dristig nok til at udvide den til Alt hvad der var dansk paa Scandinaviens Fastland. Hiin Mening seirede i det svenske Rigsraad; og herfra udgik egentlig det store Vendepunkt i Scandinaviens Historie, som afgjordes 1613 (ved Brömsebro-Freden) og 1658 (ved den Roeskildske Fred), for endelig, efter mange sildigere Omstændigheder i begge Staters politiske Velmagt, at føre til den sidste Katastrophe: Kielerfreden 1814.

Den i det svenske Rigsraad tagne Beslutning gjorde man alt mueligt for at holde yderst hemmelig; og det lykkedes saa fuldkomment og i saa lang en Tid, at det knap er begribeligt (om man endog vil antage, at den unge 17aarige Dronning ikke har været tilstede, da den egentlige Beslutning blev tagen). Med den højeste Grad af Forsigtighed afgik (allerede i Begyndelsen af Junius 1613) Drensternas hemmelige Instruction til General Torstenson om et pludseligt Anfald paa Danmark i Holsteen og Jylland.¹⁰⁾ Ikke før i September kunde

¹⁰⁾ Jacob Törnkvist, der sendtes som en fuldkommen tro Courier med denne Befaling til Torstenson, havde først faaet Befalingen, skrevet i

Gantölerens Sendebud naae den svenske Hærfører, som da stod midt i Mähren; men vidste saa godt at dække sine Planer og maskere sine besynderlige Marscher Nord paa, at selv Armeens høiere Officerer intet ahnede om hans rette Hensigter, førend han sammenkaldte dem i Havelberg i det Brandenburgske, aabenbarede dem de modtagne Befalinger, (hvilke han dog kun gav Skin af at gaae ud paa at tage Vinterquarteer i det rige, frugtbare Holsteen) og mødte hos Alle den største Villighed til at udføre dem. Krigshæren, i tre Afdelinger, under Torstenson, Wittenberg og Carl Gustav Wrangel, gik den 6te Decbr. over Havel, stødte den 12te sammen i Raseburg, og faldt den følgende Dag ind i Holsteen, uden noget Slags Barfæl eller Krigsforkyndelse. — Med ikke mindre Eist og Snildhed havde Regjeringen i Sverrige paa den diplomatiske Vej, snart ved at gjentage de sædvanlige Klager over Toldens Misbrug, snart ved Omverling af høflige og truende Foreslålinger, og ved en tilsyneladende lunken og vaklende Fremgangsmaade i at tage sig af sine egne Handlendes Besværinger, bidraget meget til at gjøre den danske Regjering sikker, og fjerne Tanken om, at nogen Fare for et Angreb fra Sverriges Side var nær for Haanden.

Uagtet det næsten ubegribelige Hemmelighedsflør, hvormed man var i Stand til i meer end et halvt Aar at dølge en Plan, som allene i det svenske Rigsraad havde henved 20 Medvoldere, og som man henimod Høsten ei kunde undgaae at meddele de sammenkaldte Stænders hemmelige Udstud: havde

Chiffre. Men Drenskierna fik Frygt for, at den kunde blive opsnappet hos ham, og vække Opmærksomhed, selv om Indholdet ei kunde opdages. Han beholdt den, efterat have ladet Törnström saa lange lære den udenad, at han Ord for Ord kunde overbringe den til Torstenson. (Fryxell. anf. St. S. 234.) Instructionen findes hos Stange, S. 1192—95.

dog den danske Resident i Stockholm, hvis Opmærksomhed intet undgik, virkelig allerede tidlig paa Sommeren faaet meer end Mistanke om, at frigeriske Anslag mod Danmark vare modnede hos den svenske Regiering.¹¹⁾ Ofte gientog han i sine Beretninger til Kongen de Udvarsler, han ansaae for vel grundede; og endelig, da Stænderne om Efteraaret samledes, meldte han: at der nu ikke var nogen Tvivl mere tilbage om at Sverrige med det første brød løs med sit Angreb. — Christian IV. maatte vel herved blive opmærksom; men meente derhos, snart, at Sverrige ikke havde nogen Grund til at gribe til Vaaben mod Danmark, og at de i det mindste, som Skik var blandt ærlige Folk, ikke vilde gøre det uden Varsel; snart, at Faren ikke var saa stor, naar man i Tide vilde være paa sin Post.¹²⁾ Han lod derfor ogsaa eengang (d. 23. Octbr.) Rigsraadet paaminde om Flaadens Udrustning; men uden Folge¹³⁾; ligesom han ogsaa gav Befaling til at forsyne Fæstningerne, og lod nogle Tropper gaae over til Skaane.¹⁴⁾ Enkelte Rigsraader vare vel ogsaa blevne opmærksomme ved at

11) Fryxell tillægger Wibe, at have havt en Secretair i Rigsraadet (ved Navn Tungen) og en Haandskriver hos den gamle Grev Jakob De la Gardie, til lønede Spioner. Er det saa, da maa man snarere undres over, at han ikke erfarede mere. Elange opregner i øvrigt (p. 1197) ikke saa Omstændigheder og Foranstaltninger i Sverrige, hvoraf saa flog en Mand, som Wibe, vel maatte mærke Uraad.

12) „Det de der i Landet (Sverrige) taler om Krig og Uro imellem Rigerne, bertil gives dem ingen Aarsag. Men ville de endelig beran, da haaber jeg at de som Christne varer os ad, førend de begynder noget af Importance.“ Chr. IV. til Wibe. 15de Sept. 1643. — „Residenten i Sverrige er fuld af Krig og Uro, som dog med Guds Hielp ingen Rød haver, om vi intet sover for længe.“ Dit Ulfeldt. 15de Sept.

13) Br. til Cantzleren, Chr. Thom. Scheffed, 23de Oct. 1643. Cantzleren skal forespørge hos Raadet, om ikke Flaaden skulde sættes i Beredskab, saa at den kan bruges, naar Behov gøres.“

14) Elange. S. 1198.

høre hvad der rygtedes om Wibes Efterretninger, og det lader til, at disse endog i den Anledning, ved deres Opposition mod den selvkegle Rigs-hovmester, have stødt hans Stolthed for Hovedet.¹⁵⁾ Men til Ulykke beherskedes Rigsraadet overhovedet, ligesom hele Adelen, af en uovervindelig Afsky for Alt hvad der heed Krig, Rustninger og Krigsstyr; og til ikke mindre Ulykke for Danmark troede Christian IV. mere sin Svigersøn, end sin paalidelige Gesandt i Stockholm. Ulfeldts fortsynede og indskrænkede politiske Blik, ligesom hans insolente og overmodige Stolthed, viste sig neppe nogentid mere klart, end ved denne Leilighed. Han behandlede Wibes Relationer som den Frygtfommes Hiernespind og Indbildninger; og fandt Christian IV. alt for let tilbøielig til at gaac over til denne Mening. Om Drensternes Politik, om Sverriges Stilling, og om Stemningen i Landet og hos Raadet i Stockholm, om Danmarks Forsvarstilstand og Forsvarsmidler — skjøndt dog Alt, hvad der til behøvedes og anvendtes, gif igiennem Ulfeldts egne Hænder — var den hovmodige og opblæste Mand reent uvidende: eller ansaae det for overskødigt at skaffe sig nøiere og tilstrækkeligere Kundskab derom. Var Christian IV. selv ikke meget tilbøielig til at troe paa nogen overhængende Fare: saa kunde Drenstjerne og den svenske Regjering heller ikke have nogen bedre Allieret i at understøtte deres hemmelige Planer, end Corfis Ulfeldt, der ikke allene, naar Kongen fik nogen Betænkkelighed ved Wibes Breve idelig snakkede ham alt sligt af Hovedet, ligesom de svenske Trudsler vare Veir og Vind, uden al Følge, og at det havde intet at betyde hvad Peder Wibe,

¹⁵⁾ „Just dette lagde fornemmelig Grundvolden til den onde Forstaaelse imellem Rigens Hofmester og nogle faa af Rigens Raad, som han siden bestyrbte for sine Venner og Misundere; saavel som til det Had, som han og Peder Wibe havde efterdags til hverandre.“ Stange. S. 1198.

„som vilde være en dyb Politicus og var selvkløg og bange, „indberettede“; men han førte endog, ved forekommende Leiligheder, et overmodigt, pralende og haanende Sprog imod den svenske Gesandt i Kiøbenhavn; ligesom man i Danmark kunde lee ad deres Trudfler, „som de kunde bruge til Borgemeister og Raad i en af de smaa Stæder i Pommern“; men „havde de i Sinde at begynde en ny Krig, førend de kom vel ud af den, som de endnu sadde midt i: saa var man i Danmark særdis til at møde dem paa Halvveien; og mistede de engang Toldfriheden i Sundet, kunde de være vis paa, aldrig at faae den igien.“¹⁶⁾

Saaledes talte Ulfeldt, medens Torstenson allerede var paa Marschen med den betydelige Krigsmagt, som Drenstjerne, uden at frygte for de østerrigiske Generalers Forfølgelse, turde vove paa at affende fra Hiertet af Tydskland. — Men hvorledes var det fat i Danmark, hvor Ulfeldt pralede med sin og Landets Tryghed? — Den svenske Hærfører havde saa godt som allerede oversvømmet og besat hele Holsteen, paa Glycksstad og Krenpe nær, før man i Stælland vidste noget bestemt om Indfaldet. Først den 26de Decbr. lod Rigsmarfken Anders Wille, som dog opholdt sig i Jylland, forespørge hos Torstenson, hvad hans Indfald i Hertugdømmerne skulde betyde? — Denne lod ham endnu i 14 Dage vente paa det Svar: „at det kun var Noden, som drev ham til at søge Winterquarteer i Holsten og Jylland, ligesom den keiserlige General Gallas havde gjort i Winteren 16 $\frac{3}{4}$.“ Ikke før henimod Juul erholdt Christian IV. paa Frederiksborg ved en bortflygtet Embedsmand den overrassende Tidende om de Svenskes ubebudede Indfald — hvilket endog Mange i Sverrige

¹⁶⁾ Slange. S. 1198. Jvf. Fryxell anf. St. p. 235-36. „Corfitz Ulfeldt skrattade deråt, och gjorde Narr af både Wibe och Svenskarne.“

selv betragtede som et vanærende Brudd paa al Folket. Kong Christians store Forbittrelse var saameget mere naturlig og billig; men rimeligt havde det været, om en Deel af hans Brede strar var falden paa Ulfeldt, hvis politiske Blindhed og Selvflugt, og hvis skammelige Forsømmelse af de Pligter, som ikke allene hans høie og omfattende Embede, men ogsaa hans personlige Forhold til sin kongelige Svigerfader og Velgiører, og hans længe mægtige Indflydelse hos Kongen, paalagde ham, var ligesaa skadelig for Danmark, som hans senere Forræderi.

Den sørgelige svenske Krigs Historie behøve vi ligesaa lidt her at fortælle, som dens Udslag ved den lidet ærefulde Fred i Brömsebro. Endskjøndt man tydeligt nok kan see, at Ulfeldt allerede under Krigens Løb havde tabt i Kongens Gunst og vaakt hans Mistillid til Rigshofmesterens Dygtighed og Embedsiver¹⁷⁾ — om ikke til hans Trofast og Redelighed — ligesom ogsaa den gamle Monark havde begyndt at føle sig krænkert ved den stolte og egenmyndige Maade, hvorpaa Ulfeldt, som Rigshofmester, Statholder og første Medlem af Rigsraadet, vilde hævde sin selvstændige Embedsautoritet imod Kongen selv: fandt Christian IV. dog ingen Anden, som han for vilde og kunde sætte i Spidsen for de Fredsunderhandlere, der i Februar 1645, sendtes til den Blekingiske Grændse, end Ulfeldt. Uagtet denne nu, efterat Sagen var afgjort til Danmarks Uheld og Kongens store Krænelse, puffede paa sine Fortiene

¹⁷⁾ Et Beviis herpaa er bl. a. bevaret i en egenhændig Optegnelse af Christian IV. (udgæret, men uden Tivol fra A. 1644), der indeholder forskellige Besværgspunkter og Udsættelser imod Rigshofmesterens Embedsførelse under Krigen, og som Dverbestyrer af Rentekammeret. Ved et heldigt Tilfælde har jeg siden overkommet den hertil hørende Erklæring af Ulfeldt (med Gramms Paaskrift af A. 1644) og har ladet begge disse interessante Actstykker aftrykke. (Bilag I. og II.). Dertil hører ogsaa det Sagen oplysende Brev af Christian IV. til Chr. Th. Sehested af 14de Oct. 1647. (Nordisk Tidsskrift f. Hist. II. 431.)

ster af Freden, og gjorde sig til af at den uden ham kunde blevet endnu værre: er det vensynligt, at et saadant Udfald af Freden, som den fik, langt mere skyldtes den franske Minister La Thuilleries Underhandlingskonst, end Ulfeldts, mere stolte og brusque, end snilde, smidige og fine diplomatiske Fremgangsmaade. Krigens Uheld vare upaatvlellig alt for store, til at en gunstig Fred kunde ventes; men det er ligesaa afgjort, at Ulfeldt som Fredsunderhandler var langt fra at kunne maale sig med en Statsmand, som Orenstierna; at han og hans Colleger aldeles ikke forstode at benytte det langt gunstigere Vilkaar, som Christinas Thronbestigelse, og Dronningens fiendeligt mildere, skiondt ukladige Sindelag imod Danmark, havde bragt ind i den lange Fredsunderhandling¹⁶⁾; og at Sverrige ved Fredens endelige Slutning (d. 13. August) virkelig opnaaede Alt, hvad der paa den Tid lod sig vinde. — Christian IV. folte dette dybt og bittert, da Freden var afgjort. Med største Uvillie underskrev han Tractaterne, og fastede dem til Ulfeldt med de Ord: „der har du dem saadan som du har lavet dem!“

En Deel af den Glands, der hidtil havde omgivet Ulfeldt og hans Navn, var fordunklet. Hos Kongen steg han i det mindste ikke mere efter den Tid. Endskiondt hans Stilling i det Udvoortes blev uforandret, fandt han efter den svenske Krig neppe mere den gamle Vel til Kongens Tillid og Fortrolighed, som derimod indtil Kongens Endeligt den ham troelig hengivne Cantsler, Chr. Thomesen Schestved, vedblev at ele. Christian IV. mærkede og folte, at Rigshofmesteren, skiondt han havde hans kæreste Datter til Hgte, overhovedet var mere

¹⁶⁾ Hun skrev f. Ex. d. 20. Jun. til Orenstierna, at Sverrige maatte og burde nei stemme sine Fordringer; hun befalede ham d. 24. Jun. at nøies med det, som da var tilbudet fra dansk Side; nemlig Jemtland, Dsel og Gothland. I Begyndelsen af Julius besluttede hun, at de svenske Arm. er kun skulde operere defensivt.

Aristokratiets, end Kongens Mand; og at ei engang den personlige Stilling, hvori han ved sit Ægteskab var sat til Christian IV. og som havde bidraget saa meget til at hæve ham, kunde bringe ham til, at være Kongens Interesse udelukkende hengiven. Dette viste sig ogsaa bl. a. i nogle af de for Kongens hele huuslige Liv saa ubehagelige, og ved deres Publicitet endnu mere saarende Situationer, der reiste sig af den Unaade, hvori Christine Munk ved sin strafværdige Opførsel faldt hos Kongen; og som i en heel Række Aar bragte endnu flere forstyrrende og for Staten skadelige Elementer ind i Christian den Fjerdes Familie, end de, som allerede maatte opkomme ved Kongens halve Ægteskab, og ved endeel af de ikke altid statsflogne eller politisk rigtige Skridt, hvortil hans faderlige Kærlighed og Omhu for Børnene af dette Ægteskab førte ham.

Man veed, at Christine Munks forargelige Opførsel og hendes Fortroelighed med en tydsk Rigs greve og Rytter-Oberst, omsider ved de Folger, den havde, og ved andre Omstændigheder, som ledsagede den, blev kun alt for vel offentlig bekendt. Kongen, der folte sig i høi Grad krænkert og forbittrert, lod ikke blot det med hende indgaaede Ægteskab opløse, men forviste Christine Munk til et Slags Huusfængsel paa hendes to Gaarde, Boller og Rosenvold i Jylland. Man veed ogsaa, at Kongen i 18 Aar var ubøielig fra den strenge, men grundede Unaade, han havde ladet falde paa hende, som han selv havde erkjendt for sin ægteviede Hustru, og tillagt dette Navn. Sverken Svigermoderens, Fru Ellen Marsvins Intriger, eller Svigerfønnernes Bestræbelser og omsider Rigsaadets ved hinc udvirkede Forbøn, kunde i alle disse Aar, eller saa længe Christian IV. endnu havde noget af sin Landskraft og Fasthed tilbage, udrette noget hos Kongen, der nu ikke allene var fuldkommen overbevist om Fru Kirstens Utroskab; men var bleven oplyst om meget andet, som satte denne Dames Cha-

raakteer, Sæder, Opførsel og Sindelag mod Kongen i et meget tvetydigt og slet Lys. Det er ikke saa bekiendt (fordi man, uden historisk Grund, længe og i Almindelighed har pleiet at betragte denne Konge som vellystlig, eller særdeles hengiven til Omgang med det andet Køn) at Christian IV., under sit hele Samliv med Christine Munk, aldrig ved egen Ustabighed gav hende Anledning til Utroskab. Det kunde synes dristigt at antage dette som en Kiendsgierning; men vi have Kongens egne høitidelige Forsikringer derom ¹⁹⁾, og disse ere et fuldgyldigt Vidnesbyrd hos en Fyrste, blandt hvis Charaktertræk en høj Grad af ridderlig Nabenhed, Sanddrøhed og Mangel paa Forstillensens Konster ere ligesaa stærkt fremtrædende, som en dermed forbunden usleben Diærighed i Udtryk og Adfærd, der endnu var ganske national, og ikke havde modtaget det mindste Anstrøg af fremmed, sydlandsk Politesse. Den Svag-
hed af hån Art, man vil tilskrive Kong Christian, grunder sig deels paa Overdrivelsler, Misforstaaelser og Uvidenhed (Mogle have jo endog villet betragte Christine Munk som Frille; og de Fleste ere ubekiendte med at Kongen egentlig ingen vedvarende Forbindelse af den Art havde, før efter Dronning Anna Catharinas Død, 1912); ²⁰⁾ deels derpaa, at man

¹⁹⁾ Hof. Kongens egenhændige Erklæring. Bilag III.

²⁰⁾ Dette gælder i det mindste, efter hvad historisk bekiendt er, allene med Undtagelse af den obscure Karen Madsdatter, som Karet før Dronningens Død ved Christian IV. blev Moder til Christian Ulrik Gyldenløve (født d. 3. Febr. 1611; stødte som Døbt i spansk Tjeneste, d. 16. Dec. 1610). Karen Madsdatter tog Kongen til sig efter Dronningens Død; men hun døde, som der fortælles, meget pludseligt, i det hun sad og flettede sit Haar. Karen Andersdatter (hvis Fader, Anders Hansen Winckel var Borgermester i København) kom til Kongen, efterat han d. 27. Febr. 1613 paa et Bryllup, hvor han dansede med hende, var bleven indtaget af hendes Skjønhed. Hun blev (d. 20. Dec. 1613, paa Koldinghuus) Moder til Dorothea Elisabeth, som døde i en spæd Alder, og d. 10. Mart. 1615 til Hans Ulrik Gyldenløve. Uagtet Kongens Forbindelse

enten ved Ukyndighed eller Egegyldighed i Henseende til Tidsfølgen og historiske Data, sammenblander de forskellige Kærlighedsforhold, hvori Kong Christian indlod sig efter Dronningens Død, eller betragter og anfører dem under eet og som samtlige, i Stedet for at de tilhøre forskellige Perioder. Naar man ikke vil indlade sig paa Forudsætninger og Mueligheder, hvis Grund allene maatte søges i Inductioner fra hyppige Exempler i Fyrsternes Liv, kunde man i Følge Alt, hvad der er historisk bekiendt og bevist om Christian IV.s Privatliv, og om hans Mangel paa Fimhed og Delicatesse i Følelsen, snarere med nogen Grund undres over den Bestandighed, han viste i sine Kærlighedsforhold, end man kan regne Ukyndighed og Vellyst til hans herskende Feil. En ganske anden Sag var det, at den skadelige Forbindelse, som en lidenskabelig Tilbøielighed bragte ham til at indgaae med den 17aarige Christiane Munk, i Stedet for, i sin kraftige Manddomsalder, at indlade sig i andet Ægteskab med en fyrstelig Brud, havde endeel for ham selv i hans Alderdom ligesaa krænkende og ubehagelige Følger, som den i flere Henseender virkede uheldigt for Landet og dets politiske Forhold.

Ved den Leilighed kan det i Almindelighed bemærkes, at Christian IV. ved at gifte sine Døttre af Ægteskabet med

med Christiane Munk (Wielsen foregik, efter Kongens egen Optegnelse, d. 31. Dec. 1615), blev Karen Andersdatter ved Hoffet til d. 10. Apr. 1616. Da Kongen 1630 (omtr. d. 1. Febr.) var bleven skilt fra Fru Kirsten (med hvem han ikke havde levet i ægteskabeligt Samliv siden November 1628), kom Wibeke Kruse (som d. 7. Apr. 1630 fødte Ulrik Christian Goldenlove) til Christian IV., og var hos ham i 18 Aar, lige til hans Dødsdag. Man ser, at hendes Selskab og Pleie var saa uundværlig for den gamle Konge, at der endog paa hans Skib Trefoldighed, hvorpaa han 1644 gik i Søen mod de Svenske, efter Kongens Befaling blev indrettet et Kammer til Wibeke, ved Siden af Kongens Kabyt. (Chr. IV. egenh. Ordre om Skibet „Trefoldigheds“ Udrustning. Jan. 1645.) Ikke desmindre var hendes aarlige „Deputat“ kun 800 Rdlr.

Christine Munk med Mænd af meget gamle og anseelige danske Adelslægter, uden Tvivl ikke har været fremmed for den Tanke, herved at styrke sit Parti blandt Aristokratiet i Danmark, som den Tid delte Regieringsmagten med Kongerne; en Hensigt, han dog kun usuldkomment opnaaede. Man seer ogsaa, at han i tre af sine Svigersønner, som han tilbeholdt Statholders Værdighed (Ulfeldt i Kiøbenhavn, Hannibal Sehested i Norge, Grev Penz i Holsten), antog at have valgt saadanne duelige, troe og Kongens Interesse hengivne høie Embedsmænd, hvem han paa en Maade kunde betroe Styrelsen af de vigtigste Regieringsager umiddelbart under Kongen selv. Det bedste Valg blandt disse Mænd, Christian IV. gjorde, var uden Tvivl Statholderen i Norge. Jeg finder i Historien al Grund til at antage, at Hannibal Sehested baade i Dygtighed, i administrative, militære og diplomatiske Talenter ²¹⁾, i Virksomhed og Nidkærhed for Kongens og Landets Belfærd, ligesom i Redelighed og Trofast, har staaet højere end sin endnu mere navnkundige Svoger Corfis Ulfeldt. Ikke allene hans Gesandtskaber i Spanien og i Frankrige, (hvoraf det sidste især satte ham i en af de vanskeligste, betænkeligste og mest forviklede Situationer, hvori en diplomatisk Underhandler kunde stedes) ligesom hans Virken som Statholder i Norge, hvor han under Krigen med Sverrige viste sig fra en fordeelsagtig Side, og forstod at vinde Tillid og Agtelse hos alle

²¹⁾ Hvad de tvende førstnævnte Egenskaber angaae, tør man vel, saa længe en almindelig Fremstilling af Hannibal Sehesteds Levet og Virksomhed som Statsmand fattes, især henviser til hans norske Statholderskab, baade før, under og efter den svenske Krig 1643—1645; og hvad Sehested var som diplomatisk Underhandler, er, i det mindste i et enkelt, mere betydende Tidrum af hans offentlige Liv, tilstrækkelig oplyst i Moldenhawers vigtige og høist interessante Afhandling: „Hannibal Sehesteds første Ambassade i Frankrige.“ *Scand. Litt. Selskabs Skr.* 1806. II. S. 170—220. 1808. 157—193.

Stænder; men ogsaa de mærkelige, for ikke mange Aar siden første Gang under Titel af „Hannibal Sehesteds politiske Testamente“ meddeelte ²²⁾, fra ham udgaaede Raad og Forslag til Kong Frederik III. vidne om hans statsflege Indsigter og liberale Grundføringer i den høiere Politikk. — Vi vende tilbage til Ulfeldt, og nærmest til hans Forhold til Christian IV. i denne Konges sidste Leveaar; og her kunne vi ei forbigaae den Indflydelse herpaa, som hans Giftermaal med en Datter af Christine Munk maatte udøve paa en Mand af Ulfeldts Charakter, og under Omstændigheder, som de, der i den kongelige Familie af et morganatisk Ægteskab fandt Sted. Thi, for saa vidt som denne Mand, baade under Christian IV. Regering, og under hans Efterfølger, har skadet sit Fædreland, opvakt Forvirring og Uroligheder, og endelig fremkaldt den hævnende Nemesis over sit eget Hoved: da kan dette ogsaa for en Deel regnes til Følgerne af hiint personlige Forhold, hvori hans Ægteskab satte ham til Kongen, og af de overspændte Tanker om sin Ægteskæles, sin egen og sin Stands Høihed og Rettigheder, hvilke hans Hovmod indgav ham; og hvoraf saavel hans fiendste Opposition imod Frederik III., som denne Konges ugunstige Stemning imod Rigshofmesteren og Grevinde Ulfeldt for en stor Deel havde sit Udspring.

Det er historisk bekiendt, at allerede omtrent et Par Aar før Ulfeldts Giftermaal (1636. 9. Oct.) med Datteren Leonora Christina (trolovet ham siden 1628) havde Moderen gjort sig meer end mistænkt for aabenbart Ægteskabsbrudd, efterat hun fra sit 17de til sit 31de Aar havde levet i en udvortes lykkelig Forbindelse med Christian IV. og i 13 Aar

²²⁾ Ny Danske Mag. IV. B. S. 279—294.

(1618—28) fødte ham 12 Børn, hvoraf de 7 opnaaede en voren Alder. Om Christine Munks Charakter og personlige Egenskaber fattes vi Efterretninger, naar vi vilde kiende dem saaledes som de yttrede sig i hendes Ungdom, og i den tidligere Periode af hendes ægteskabelige Liv, hvori hun, paa Kronen nær, deelte lige med Kongen Fyrsteliivets ydre Vilkaar, i det mindste i Alt hvad der kunde regnes til huuslige Forhold; og selv, tilligemed hendes Børn, af Kongen var tillagt en Titel og Rang, der paa en Maade nærmede dem Fyrstestanden. Skulde vi slutte fra hendes Opførsel og Handlemaade i de sidste Aar, hun levede med Christian IV., og fra endeel Træk, som forekomme i denne Konges Breve, der angaae Fru Kirsten: da synes Hoflivet og hendes høie Stilling hverken at have havt nogen særdeles fordeelagtig Indflydelse paa hendes Dannelse, eller hendes Charakter. Maaskee kunne usine Ord og lave Udtryk, som lægges hende i Munden, naar hun var opbragt, eller allene med sine Børn og Jomfruer, og Udbrud af Vrede, Hidsighed og Lidenskab, man ikke vil vente sig hos en vel opdragen Dame af høi Stand²³), skrives paa Tidsalderens Regning; maaskee kunne en Deel af de vel plumpe Uanstændigheder, hun i sin Omgang med en Gæster, eller høist fortrolig Ven, skal have lagt for Dagen, høre til de ikke ualmindelige Tillæg, hvormed Beretninger af den Art, baade ved Hofferne og andensteds pleie at broderes, naar de komme i Sagnets, Sladderens og Dagtalessens Virkefæds. Men hvad der, foruden Christine Munks tvetydige og letfærdige Opførsel, der gav Christian IV. kun alt for megen Grund til den Strengbed, han under og efter Ægteskabsfælskelsen viste imod hende, og hvorved han selv

²³) Christian IV. anfører saadanne paa flere Steder i sine mange Klageskrifter over Christine Munk, ligesom ogsaa de grove Skielbsord, hun brugte om Børnene, især en eller anden af Døtrene, som hun ikke kunde lide.

i flere Aar, ja lige til sin Død maatte lide under idelige, ved deres Natur krænkende og forargelige Forhandlinger med Familien, Rigsraadet og sine Svigersønner, paa en ganske utvetydig Maade sætter Christine Munks Charakter i et meget slet Lys: dette er hendes skjulte Intriger med det svenske Hof, og den Maade, hvorpaa hun en Tid lang saa at sige tiente Gustav Adolf til Spion i Danmark, og røbede sin kongelige Vgtesælles Hensigter og fortrolige Yttringer for en Regiering, som allerede ikke stod i det venstabeligste Forhold til den danske. Hvad der i øvrigt er en Mærkværdighed ved denne mindre bekendte Omstændighed i Christine Munks Levnet, er at den i hendes Tid, og længe derefter, kunde blive saa skjult, at der i Kongens Breve, hvor saa meget andet ufordeelagtigt om denne Dames Opførsel uden al Skaansel fremdrages, ikke forekommer den mindste Yttring, der røber, at Kongen har ahnet noget om et Forræderi imod ham, som her endog antog en politisk Charakter.

Efterat det fortrolige Bekendskab var opstaaet imellem Christine og den i Kongens Tjeneste under den tydske Krig, som Anfører for et hvert Regiment, indtraadte Greve Otto Ludvig af Solms, (bekendt under Navn af Rhingreven) synes det som en stigende Utilboielighed, maaskee endog Modbydelighed for hendes aldrende kongelige Vgtesherre, er opkommen hos Christine Munk. Hun yttrede ved flere Leiligheder tydeligt, hvor langt hun vilde være fra at sørge, hvis Skiebnen søiede det saa, at hun ved Døden, eller paa anden Maade, blev skilt ved ham. Hermed stod hendes hemmelige, ved adskillige Forberedelser fremmede Attraa efter at forlade Danmark, og søge en Tilflugt i Sverrige, i Forbindelse. Man kunde maaskee, naar man seer den ubegribelige Lethed, hvormed Christine Munk ved Gder søgte at frie sig fra de Sigtelser for Utroskab imod sin Vgtesherre, som Kongen lod udgaae imod

hende ²⁴), fristes til en og anden Tvivl om hendes Skyldighed i denne Henseende. Her derimod er Sagen, skøndt den i 170 Aar laae skult, kommen soleklart for Dagen, da den oplyses ved samtidige officielle Breve fra to svenske Residenter i Danmark (Jon. Bure og Joh. Fegraeus) til Gustaf Adolf og hans Ministre.

Allerede i Efteraaret 1628 var Forholdet imellem Kongen og Christine Munk forandret, i Folge den Mistanke, hun havde vakt om et alt for fortroligt Forhold til Rhingreven ²⁵). I Midten af det følgende Aar — efterat Rhingreven endnu havde forværret sin Sag ved at gjøre ærefæktende Beskyldninger imod den udvalgte Prinds Christian, og derfor var bleven erklæret for en æreløs Fogner — finde vi hende i Færd med, hemmelig at søge Beskyttelse og Tilflugt i Sverrige, hvor Rhingreven havde taget Tjeneste hos Gustaf Adolf; og, under Skin af Hændelse, at søge Sammenkomster med den svenske Resident ²⁶). Denne forsømte hun ikke, til Stengjæld for den

²⁴) Et hidtil ubekendt Actstykke, hvis Original jeg har forefundet, er: Kirstine Munks Forhør og edelige Vidnesbyrd for den af Christian-IV. befalede Commission (Tver Wind, og Biskopperne Hans Wandat og Morten Madsen), som d. 2. April 1635 paa Boller forelagde hende Kongens Interrogatorium, dat. Colbighuus, 1. Apr. 1635.

²⁵) „Mig er berettet, at denne Konge (Christian IV.) nu haver svær-Suspicion til Fru Kirsten for Rhingrevens Skyld. En Aften, da hun noget sildigt var nede i Byen hos ham, har Kongen befalet at lukke Slotsporten i Kiøbenhavn for hende, saa at hun ikke maatte komme ind paa Støttet den Nat. Anden Dagen skal Kongen have ladet tilsiige Rhingreven, han skulde pakke sig derfra til Preussen, om han ikke vilde prøve det som værre var.“ Residenten Jonas Bure til Statssecretairen Johan Salvius, dat. Helsingør, 2. Dec. 1628. (Rhingrevens Regiment paa 1200 Heste var allerede i August 1628 fra Danmark afgaaet til Pillau.)

²⁶) „Jeg haver for to Dage siden specie familiaris colloquii været talbet af comite Thurnensi (Grev Genr. Matth. von Thurn, som 1627 fra Venetiansk var gaaet over i dansk Tjeneste som Feltmarskal, og 1629 gik i Gustaf Adolfs Tjeneste) til Sammenkomst i den Kro,

Vi standt hun ventede sig i Sverrige, at meddele Alt hvad hun vidste og kunde erfare om danske Statsfager og om Christian den Fierdes Planer. Ikke engang undlod hun, i det hun saa godt som mueligt besmykkede sin egen Sag, at tale ondt om Kongen selv for den svenske Gesandt, røbe hans Skøbeligheder, og fremstille Tingene fra en saadan Side, at hun allene var den Lidende, og at det var hende, hvis Ære var krænket og hvis huuslige Liv var forbittret, ved Kongens Forbindelse med en af hendes egne Jomfruer. Dette var den, af Christine Munk, tilligemed nogle af hendes andre Piger, formodentlig af Skindshye bortjagede Wibeke Kruse, som Fru Kirstens egen Moder Ellen Marsvin derpaa tog til sig, og bragte i Forbindelse med Kongen ved en Udsærd, der har alt mueligt Udseende af et overlagt Kobleri, for at bringe Kongen til saadanne Skædt, der kunde bortlede hans Opmærksomhed fra Datterens Opførsel, eller i al Fald dække dens Anstødelighed ved lignende Feil fra Kongens Side. Vi have imidlertid, som ovenfor er viist, hans egen fuldkommen troværdige Forsikkring om, at det nærmere Bekendtskab med Wibeke var sildigere, end Christine Munks Feiltrin.

Hendes Forsæt, hemmeligt at begive sig til Sverrige, fandt aldeles ikke Medhold hos Gustav Adolfs, som Under 25. Jun.

som ligger midtvejs imellem her (Helsingør) og Kiøbenhavn. Da jeg kom did, var Fru Kirsten og der, *ex pacto convento*; og da vi kom i Samtale, *mira audivi*, og meer end jeg gad vide. *Propositum eius erat fuga in Suecia salvare & vitam & honorem suam; in magno versatur periculo; ob suspiciones vulgari fama detectas* o. s. v. Hvad han hørte og erfarede, tør han nu ikke betroe Pennen; men havde strax efter meldt Kongen det (i et Brev af 13. Jun. 1629 som ikke meer findes.) Siden havde han nogle Gange talt med hende; flere Gange havde hun skrevet ham til; Greven af Thurn havde dog faaet hende til at afstaae fra sin Flugt; men hendes Penge og Kostbarheder ere alt i Sverrige o. s. v. (Br. fra Joh. Fegraus til Joh. Salsius, 21. Jun. 1629.)

1629) paalagde sin Resident Feggræus at lade hende vide: hvor høist uraadeligt og uoverlagt han ansaae et saadant Skridt at være; og at han ikke kunde forsvare hende, om hun dog kom der, og blev fordret udleveret. Han havde vel forhen tilskrevet hende, „at han i Nødsfald ikke vilde negte hende et Tilflugtssted i sit Rige; men han havde aldrig formodet, at hun skulde søge det af den Grund, at hun var kommen i Strid og Trætte med sin egen Herre over en saadan Marsag.“ Med denne Handel vil G. Adolf slet intet have at bestille; og Residenten befaler han at „undvige hendes Dugang, saafremt han fornemmer, at hun virkelig er i Kongens Unnaade.“ Hun maatte finde sig heri; lod sine Sager komme tilbage fra Sverrige; men vedblev derfor ligesuldt troligen, i hendes Samqvem med den svenske Resident, at berette ham Alt hvad hun i Kiøbenhavn kunde erfare, selv om Kongens hemmeligste Statssager; sa endog at gjøre ham til sin Fortrolige i saadanne Ting, som æfternærmest vedrørte Kongens og hendes egne Familieforhold.

Det er saaledes giennem denne Canal, at man først har erfaret, at Christine Munk var stærkt imod sin ældste Datter, Anne Cathrines Forlovelse og forestaaende Giftermaal med Statholderen Franz Rangau, hvilket derimod ganske var efter Kongens og Fru Ellen Marsvins Sind; og derfor vilde have hende sendt over til det svenske Hof, hvilket hun dog ikke kunde opnaae af Kongen²⁷). Derimod havde hun faaet Kongens Tilladelse til at sende en anden af hendes Døttre over til den svenske Dronning; men pludseligt gienkaldte Christian IV. i Jullii Maaned 1629 under sit Ophold i Holsteen denne Tilladelse, og lod Fruen Sophia, som var i Sverrige, hente tilbage, uden at lade Fru Kirsten noget vide herom. Hendes Fortrydelse herover dulgte hun ikke for Residenten; og endskjøndt der,

²⁷) (Ablersparres) Histor. Samlinger. III. p. 101.

efter Kongens Hiemkomst fra Holsten, igien syntes at komme et i det mindste udvortes taaleligt Forhold i Stand imellem ham og hans Hgtefælle, vedblev Kirstine Munk paa en stammelig Maade at misbruge, saavel hvad hun kunde høre og erfare af Kongen selv, som af hans Samtaler med sin Omgivning; ja endog hvad han, ikke altid med sin Villie, røbede naar han ikke var ædru²⁸). Man vil vel, hos Personer af den Stand, og i et Forhold som Kirstine Munks, vanskeligen finde noget Sideskytte til en saa vanærende og underfundig Handlemaade imod en kronet Hgtefælle. Imidlertid maa hun og Residenten bedre have forstaaet at skjule det Slags politiske Forræderi, hun begik imod Kongen, end Fru Kirsten havde sørget for at skjæne sit Rygte, i Henseende til hendes Omgang med Rhingreven. Man ser ogsaa af adskillige Brev og Yttringer af den svenske Resident, hvis officielle Beretninger kaste saameget Lys paa Christine Munks Charakter og Opførsel i den sildigste Tid af hendes Hgtestand, at han har været velbekendt med det, som der allerede i A. 1628 gik Sagn af, om en Klærligheds-handel imellem Christian IV. Hgtefælle og den tydske Greve. Kongen maa vel ogsaa allerede i dette Aar have erfaret noget derom, men ikke nok for at bestemme ham til et afgjørende Skridt. Imidlertid forekommer det temmelig uforklarligt, at Misforstaaelsen imellem Kongen og hans Hgte-

²⁸) „När Konungen war sin Koos, (reist fra Fredriksborg) begiärade hon komma medh migh till tals; då hon migh berättade allt hwad förelupit war; Serdeles huad discurser Konungen hafuer haft om E. K. Mtt. (Gustaf Adolf) och dett Pryska Kriget. Och huruledes han hörer de tijdender som gå E. K. Mtt. emod, och repeterar dem sedhan esomåftast sielff medh löije (med latter). Hon sade medh een eedh, att då E. K. Mtt. finge fridh med Polacken, och wille giöra en diversion åth Tysklandh, skulle K. i Danmark söka orsak at förhindrat, och anfalla på Swerigie: dette, när han är drucken, kan han sielff inthet förtijga.” Fegräus til K. Gustav Adolf. 18. Aug. 1629.

fælle synes en Tidlang, endog efterat hun havde født sin yngste Datter, som Christian IV. ikke vilde erkiende for ægte, at være bleven formildet²⁹⁾; hvortilmod Kongens Brede og Mistanke pludselig igien om Efteraaret 1629 brød ud; saaledes at han i November lod hende beskikke ved to Præstemænd i Kiøbenhavn, der skulde bringe hende til at bekiende hvad Omgang hun havde havt med Rhingreven.³⁰⁾ Ikke desmindre har hun endnu efter den Tid tilbragt et Par Maaneder ved Hoffet paa Frederiksberg, som man vel kan tænke sig, ikke uden gienfædig Yttring af den lidte Krænkelser og en paa begge Sider herskende Skindsyge — da ogsaa Fru Kirsten, før og efter Skilsmielsen, benyttede Kongens Tilboielighed for Vibeke Kruse, baade som Forsvars- og Angrebsvaaben; ligesom denne Christian den Fierdes sidste Frille, det qvindelige Væsen, som uden Skønhed eller udvortes tiltrækkende Egenskaber, synes af alle at have været ham mest trofast hengiven, ogsaa længere hen blev Gienstand for det bitterste Had hos Fru Kirsten, hendes Børn og Svigersønner.

Sammenholde vi Kongens egen, høist karakteristiske

²⁹⁾ „Emellan Fru Kirstin och Konungen är nu mest Allt godt.” Fegraus; b. 18. Aug 1629. „Fru Kirsten hafuer een tid bortåt, särdeles nu, sedhan Konungen är heemkommin ifrån Hollsteen, waritt hoos honom vthi någen *disgusto*; dock icke så att man någen synnerligh Onådhe hafuer kunnett förmärkia.” Hist. Saml. III. (4. Febr. 1630.) p. 159. Endnu d. 11. Sept. 1629 skriver Kongen til Fru Ellen Marsviin angaaende Faddere at indbyde til den sidste Datters Daab („den casserede Frøken“, kaldte Kongen hende længere hen.) Af 21. Marts og 15. Jul. 1629 har man endnu Breve fra Christian IV. til Christine Munk, der begynde: „Hierte fiere Kyrsten!” og have Udskriften: à ma treschere femme Kyrstine Munck; men paa det eneste, mig bekiendte Brev fra Kongen til hende under hele Skilsmiisetiden, er Udskriften: „Fru Kyrsten Munk til hende”; og Tiltaalen: „Kierte Kyrsten.” (dat. Frederiksberg 27. Dec. 1630.)

³⁰⁾ Fegraus til K. Gustaf Adolf. 21. Nov. 1629.

Beretning, meddeelt Fru Kirsten selv, om hvad der foregik umiddelbart før Stiksmisken, og gav den endelige Anledning til samme, med den svenske Residents diplomatiske Rapport til Gustaf Adolf: da synes det tydeligt — uagtet Alt hvad der paa begge Sider var gaaet forud — at det egentlig og nærmest har været et sieblifligt Udbrud af lidenskabelig Bredde og Forbittrelse hos Kongen, ligesom en maastee snart fortrydt Trodsighed hos Christine Munk, der fremvirkede et Brud, hvilket Kongen imidlertid, da det engang var skeet, saa lidet fortrød, at han aldrig efter den Tid, førend da han alt gik paa Gravens yderste Bred, vilde gjøre noget Skridt for at hele det; men snarere med Mærene syntes at blive bittere og strengere i Sindet mod sin forskudte Ægtefælle³¹⁾. Kongen selv fortæller: at Fru Kirstens forbittede og oprørte Sind, der længe havde bragt hende til „baade over Vorde og andensteds“ at glemme sig selv, og ytre hendes Harme paa usømmelige Maader, endelig drev hende til, en Morgen at stikke de kongelige Værns Hofmesterinde (Anne Eyffe) ned til Kongen, der sad ved sit Skrivebord, og begjære Tilladelse at drage til sin Moder, da hun „let ikke længere kunde være hos Kongen.“ Christian IV. raadede hende at betænke sig, og lod hende sige,

³¹⁾ Den omstændelige Fortælling, hvorledes Kongens Stiksmiske-Sag formelig blev ført for Rigsraadet, hvor „Corfig Ulfeldt plaiderede for Fru Kirsten, og Hannibal Sehested for Kongen“ — en Fortælling, der af Holberg først er bragt ind i hans Danm. Hist. [Tom. II. 2. Udg. S. 891. 92] og derfra gaaet over i Badens og Høft's Skrifter: er intet uden en Fabel, der har sin Oprindelse fra den bekendte historiske Roman: „Le Comte d'Ulfeld, Grand Maitre de Dannemarc: Nouvelle historique,” par *Rousseau de la Valette*. Denne Bog, som, uagtet Tillægget paa Titelen, oftere er bleven brugt som historisk Kilde, indeholder en Blanding af Digt og Sandhed (deriblandt vel endog Facta, som ikke andensteds forekomme), for hvilken uden Tvivl en biographisk Skizze af Ulfeldts eller Leonores egen Haand ligger til Grund. At adskille begge Bestanddele er heller ikke saa vanskeligt for den historiske Kritik.

at hos Moderen blev hun neppe velkommen. Men da Hofmesterinden kom tilbage med fornyet Begiering, og tilfolede: „Skulde Eders Majestæt see, hvorledes det Menneſke færdes, Eders Majestæt ſkulde forundres derover:“ ſvarede Kongen, med de Ord, han ligeledes ſelv gientager i Brevet: „Vil hun endeligen ſin Kaas, da maa hun drage tuſind Djeſle i Vold, naar hun vil.“ Hofmesterinden kom tredie Gang tilbage med Takſiggeſe for den givne Tilladdeſe, og med den Bøn, at Kongen vilde ſkrive med hende til Moderen, og tillade hende at tage Ulfeldt fra ham, før hun reiste. Det ſidſte afſlog Kongen; Brevet vilde han ſkrive, naar han fik Leilighed. Kongen tog ſtrar efter dette Optrin til Kiøbenhavn; og Fru Kirſten ilede ſaa stærkt med ſin Ufreife, at da formodentlig Ingen paa Frederiksborg, uden Tilladdeſe, turde give hende et kongeligt Spænd og Reifevogn, maatte hun for ſin Vogn tage Heſte, ſom hun kunde faae dem; hvilket Chriſtian IV. med bidende Natvetet bringer i hendes Grindring: „Siden ſik du Hofmesterinden Hovednøgelen til Frederiksborg Slot, at hun ſkulde tilſtulle mig den, og haſtede ſaa af Gaarde, og bekom for din Vogn af Fiſkemesteren 4 Heſte, hver af ſin Farve, ligefom din Opvartning og Samvittighed havde været“³²⁾.

Sammenholdes dette med Beretningen af Fegrcæus til ſin Konge (4. Febr. 1640), da ſeer man at Residenten har været temmelig vel underrettet, og at hans Fortælling i adskillige Punkter beſtyrkes ved Chriſtian den Fierdes Brev, ſkrevet omtrent 11 Maaneder ſildigere; men at en og anden Omſtændighed naturligviis ikke ſaa let og ſaa ſnart kunde blive ham nølagtig bekiaendt. At Chriſtine Munk før hendes Ufreife fra Frederiksborg nogle Gange ſkal have gjort Anæfald for Kongen, og bedet om Naade, findes intet Spor til i Chriſtian den Fierdes

³²⁾ Brevet (til Fru Kirſten ſelv) er af 27. Dec. 1630.

Brev. Heller ikke var det hende bestemt, som Fegværus siger, „at indsættes i Dalum Kloster — der for længe siden ikke var noget Kloster mere; men et kongeligt Gods, hvormed Fru Ellen Marsvin paa den Tid var forlenet. Christine Munk kom fra Frederiksborg til sin Moder paa Dalum i Fyen, i hvilket Land hun først havde Tilladelse at reise fra et Sted til et andet (Fegværus til G. Adolf, 6. Mart. 1630.) Da Kongen imidlertid snart fik stærkere Ugunst til hende, eller noiere kom til Kundskab om hendes Omgang med Rhingreven og hendes Opførsel under Kongens Fraværelse, hvorom han selv, i flere egenhændige Breve, Indlæg til Rigsraadet og Instructioner til Forhør over Christine Munk, udlader sig med en, efter vor Tids Begreber og Tænkemaade, undertiden anstødelig Omstændelighed: fik hun i April Maaned Befaling at begive sig til Jylland, hvor Kongen overlod hende Boller og Rosenvold, som hendes Moder Ellen Marsvin afstod; og til disse to Gaarde (eller især til den første) blev hendes Ophold indskrænket ³³).

Det kan ikke vedkomme os her, videre at forfølge Christine Munks Levnet i de 17 Aar, hun tilbragte i Jylland indtil Christian IV. Død, og hvori hendes Stilling i det Væsentlige blev uforandret; thi at hun stundom havde en begrændset Frihed til ved Reiser i Omegnen at forandre Opholdssted, nu og da erholdt Tilladelse at modtage korte Besøg af hendes Døtre og Svigersønner, eller en anden Gang fik skærpet Arrest (som da hun 1632 paa nogen Tid blev henført til Stjernholm Slot, eller 1646, da hun igjen fik Huusfængsel paa Boller ³⁴),

³³) Herom høves et Br. af Kong Christian IV. til Biskoppen i Aarhus, 13. Apr. 1630; og et andet af Kirstine Munk selv, d. 14. Apr. 1630; hvoraf sees, at hun Aftenen tilforn var kommen til Boller.

³⁴) Aarsagen angiver Kongen i et Br. til Cantzler Scheffed af 29. Aug. 1646. „Efter som dig bekendt er, hvor vidt Fru Kirsten er forlovet „at reise fra sin Gaard Bolver; og jeg erfarer hende ikke allene at „have været i Fyen, men ogsaa i Glykstad: da formener jeg mig

glorde dog i det Hele ingen Forandring i hendes Forhold, eller i Kongens Unaade. Hun opnaaede aldrig, hvad hun i Begyndelsen med trodsig Stolthed havde yttret, at det ikke vilde vare længe før hun skulde vende tilbage til sin forrige Stand. Kongen blev indtil sin Død bestandig i sin Tilbøielighed for Bløbske; og de mange Intriger og Bestræbelser, Familien anvendte for at skaffe Kirstine Munk Frihed eller en bedre Tilstand, havde snarere til Følge, at Kongens Had til sin forskudte Egtfælle blev endnu bitterere. Det kan vel ei negtes, at Christian IV., især under Forudsætning af, at han intet kiendte til Fru Kirstens Intriger med det svenske Hof, viste en høj Grad af vedvarende Strengthed imod de Børns Moder, mod hvilke hans Forhold altid var kiærligt og faderligt; men om Kirstine Munk havde han upaatvølelig erfaret nok, for at hans Hjerte ikke mere kunde åabne sig for hende; og da hun, som det synes, langt fra at være populær eller yndet uden for sin Familie, snarere havde gjort sig almindelig forhadet og ringeagtet³⁵⁾, kan det Partie, der skulde virke til hendes Bedste hos Kongen foruden Svigersønnerne, neppe have været stort, eller af betydelig Indflydelse.

Med Hensyn til Gorfig Ulfeldt, da kunde hans Familieforhold, som Kongens Svigersøn, under de ovenfor angivne

„ikke længere at være obligeret at holde det, som jeg dig og Statsholderen i Norge lovede. Vale.“ (I et andet Brev til Cantseren af 29. Dec. 1646 forekommer mere om „Årsagen hvorfor Fru Kirsten var kommen i Arrest.“ Hun var reist med ridende Tjenere for sin Bogn giennem Slesvig, hvor Hertsabet fra Gottorp indfandt sig forklædt for at see hende; deraf var hun reist til Glückstadt, hvor den yngste Datter blev opdraget, og med hende til Altona o. s. v.)

³⁵⁾ „Hon seer wäll, att Konungen, och snart hela landhet, skulle gjerne hafua någon Sak medh henne.“ Fegräus 24. Nov. 1629. „Alldenstundh mäst alla Menniskior af Inwohnerne här i landett tala illa om henne, och ähro hennes fiendher.“ Samme til G. Adolf, 4. Febr. 1630.

Omfærdigheder ikke være behageligt. Man ser imidlertid, at han ikke allene i den Tid han var forlovet med Leonore Kristine, som netop var den kritiske Periode før og under Skilsmisfen, eller i den Tid, han som Statholder og Rigshofmester var i den høieste Gunst hos Kongen, som en god Hofmand aldrig gjorde noget Skridt til Fordeel for Svigermoderen. Det var ikke før i Christian den Fjerdes seneste Levetid, da Ulfeldt var kommen paa en meget spændt Fod med sin Svigerfader, at man finder, han har forenet sig med sine andre Svogre for at formaae Rigstraadet til at gaac i Forbøn for hende. Heller ikke findes i Kongens Breve eller andre skriftlige Documenter noget udtrykkeligt Spor til, at Grevinde Ulfeldt har blandet sig i sin Moders Sager. Kristine Munks Skiebne var, efter Kongens Mening og egne Yttringer, ikke særdeles at beklage, da hun, skiondt forviist fra Hoffet, kunde leve som en stor Dame paa sine Herregaarde; men hendes Unaade og Forskydelse foltes længere hen i Tiden dybt af hendes Døtre og Sviger sønner, og lagdes Kongen saameget mere til Last, som han ansaaes at have vanæret ikke blot Moderens Person, men i hende den hele Adelsstand. Ogsaa Gorfig Ulfeldt anvendte i Kongens sidste Levetid, og strax efter hans Død alt mueligt, for at skaffe Fru Kirsten Wres-Opreisning; men kom dermed noget vel silde. Vi skulle længere hen endnu engang berøre denne Omstændighed; men maa her forbigaae den nærmere Undersøgelse af det endnu ikke fra enhver Side betragtede og oplyste Spørgsmaal: hvorvidt Kongens Beskyldninger imod sin Wgtefælle for Utroskab i deres hele Omfang have været beviste og beviislige? — Alt synes vist nok at tale imod hende; men Fiender manglede hun heller ikke, og Kongen viste fra 1628 af en stærk Tilbøielighed til at troe alt Ondt om Fru Kirsten, der forebragtes ham. Kunde hun frikendes ved egne edelige Forsikringer, som hun uden al Betænkelse afslagde: da maatte

Kongens længe nærede Mistanke, mange udvortes og forargelige Omstændigheder, som bestyrkede denne, endeel af Høftmyndets Udsagn og Angivelser, Fru Ellen Marsvins Misfornoielse med Datterens Udfærd, og de offentlige Rygter som den svenske Resident kiendte allerede 1628, have været reent uden Grund³⁶).

Corfitz Ulfeldts vanskelige Stilling, som Kristine Munks Svigerføn, og som Egtfælle af en meget kjær og afholdt Datter af Christian IV., hindrede ham dog i endeel Aar aldeles ikke fra at holde sig i Kongens Yndest, at stige i Magt og Indflydelse, og at benytte denne til at erhverve sig et meget glædende Navn, og samle stor Rigdom. Man ser deraf, at Interesse for hans Svigermoder aldrig kunde bringe ham til at glemme sin egen; og at Hadet til Fru Wibke og denne Frilles Parti uden Hinder kunde slumre hos Ulfeldt, saalænge hans egen Lykke florerede. Men denne begyndte, som vi alt have seet, at faae et Stød ved Christian den Fierdes uheldige Krig med Sverrige 1643—45. Endnu mere sank den store Ansæelse, hvori Ulfeldt havde staaet hos Kongen, under hans Fraværelse i Holland og Frankrige i 1646 og 47; og det er særdeles denne Ulfeldts sidste diplomatiske Optræden under Christian IV., og hvad der efter hans Hiemkomst foregik baade med Hensyn til ham selv og til hans Svigermoder, der i flere Henseender oplyser hans sildigere personlige Forhold til den nu af Aarenes Vægt betydeligt svækkede Konge. En noget næiere,

³⁶) Kristine Munks sildigere Levnet og Forhold til hendes Børn, særdeles til den Ulfeldtske Familie i A. 1651—1658, som vil modtage endeel Oplysninger af denne Families private Correspondence og andre Documenter: kan her ikke videre forfølges. Hendes Reise til Kiøbenhavn under Interregnum 1648 omtales nedenfor. Under Frederik III. vedblev hun, uden nogen Forfølgelse, at leve som det synes indskrænket til Opholdet paa hendes Gøbser, og bøde efter langvarig Svaghed paa Boller, 19. Apr. 1658.

Skøndt meget sammentrængt Skildring af dette Ulfeldts Gesandtskab med dets Følger — et Parti i hans Levnet, der ikke altid er sat i det rette Lys — vil derfor kunne give en passende Overgang til hans Stilling ved den gamle Monarks Død.

Det var deels gamle og idelig fornyede Misforstaaelser med den danske Regiering angaaende Toldsagen, deels det politiske Forhold imellem Holland og de nordiske Riger overhovedet, som havde givet Anledning til, at Generalstaterne i Juni Maaned 1646 vilde sende et Gesandtskab af tre Personer til Danmark; men forandrede denne Beslutning, da de netop erfarede, at den danske Rigshofmester havde tilkiendegivet den hollandske Resident i Kiøbenhavn, at han stod i Begreb med, i sin Konges Ordre, at afreise til Amsterdam. Det maatte vække megen Opmærksomhed i Holland at Christian IV. fandt Anledning til at sende en saa betydnende Mand derhen i et politisk Øverb; og det var naturligt at Generalstaterne vilde oppebie hvad Ulfeldt havde at forebringe, og overhovedet hellere underhandle i deres eget Land, end i Danmark. Imidlertid var det ingenlunde oprindeligen Christian den Fierdes egen Tanke, at stikke Rigshofmesteren i dette Gesandtskab; saameget mindre, som hans Embede var af den Art, at det egentlig krævede hans bestandige Nærværelse. Tilstanden i Riget efter den svenske Krig var derhos saa vanskelig og betænkkelig, at det maatte synes som Kongen ikke let kunde undvære en Mand, der saa længe havde nydt hans Tillid; ligesom det for Ulfeldt kunde synes vanskeligt at forlade Danmark paa en Tid, da Kongens høie Alder og begyndende Skrøbelighed let kunde giøre en Forandring muelig, hvis Følger for Rigshofmesteren kunde blive af den høieste Vigtighed. Dog var det, efter al Rimelighed Ulfeldt selv, der maaskee ligesaa meget af private, som af politiske Grunde, bragte Ambassaden paa Bane, og vidste at stemme Kongen derfor. At

hans Vrglerrighed og Eyst til udvortes Glæde har havt Deel i Gesandtskabsplanen, kan neppe være tvivlsomt; men hans Stolthed følte sig desuden ubehagelig berørt ved en vis begyndende Forandring i Kongens Sindelag for ham efter den uheldige Fred, der 1645 sluttede en ikke mindre uheldig Krig, og ved den Erfaring, der ikke længe blev ham skjult, at hans Anseelse i de sidste Aar var noget dalet. Det synes at de Fiender, han ved sin Hovmodighed i Lykken, havde skaffet sig³⁷⁾, allerede før hans Vortreise til Nederlandene, havde fundet Leilighed til at bringe meget for Kongens Øren, der kunde svække dennes Tilltro til en Mand, som i flere Aar havde havt større Indflydelse, end Kongen og Landet kunde glæde sig ved. Hvorledes Ulfeldt i sin Lykkes Middagsglæde benyttede baade sit Giftermaal og sine glimrende og farlige Talenter til at vinde denne Indflydelse, og bemægtige sig Kongens afgjorte Jndest, er allerede berørt; hvorledes han benyttede den til at opnaae politisk Magt, eller personlig Vægt og Anseelse i Staten, er aabenlyst nok; og heller ikke vanskeligt at forklare sig, hvorledes Christian IV., netop da han begyndte at føle Virkningen af sin høie Alder i en svækket Selvvirksomhed, lettere maatte komme til Bevidsthed om, at Rigshofmesteren ogsaa i tidligere Aar havde grebet stærkt ind i den kongelige Myndigheds Udøvelse.³⁸⁾ Desuden var Christian Konge; med sin

³⁷⁾ Jvf. S. Lange Christ. IV. S. 1399. 1400. „Ulfeldt havde allerede før den sidste Krig skaffet sig endel Venner, hvoraf Nogle misundte ham hans store Lykke, og den Ære og Raade, han stod ubi, samt hans tiltagende Rigdom; Andre støbte sig paa hans Myndighed og hans stolte Manerer, som lode sig meest tilsyne imod Andre af Adelsstanden; thi mod de ringere var han særdeles høflig og omgængelig. Men da Krigen var paakommen, fiendte man deres Tal meget at forøges, der ei vare ham gunstige.“ o. s. v.

³⁸⁾ At Christian IV., som han selv udtrykte sig, „længe holdt bundet for en fuld Sæl“, eller bar over med Gorfig Ulfeldt, er vel ligesaa afgjort, som at denne ved mangen Leilighed har forstaaet, ikke at lade den

hele danske Jævnhed, var han dog omgivet af et Hof, og Ulfeldts Magt og Indflydelse, der hvilede for en Deel paa Hofgunst, maatte ogsaa være underkastet dennes ustadige Vilkaar. Den vilde have været dette mindre, dersom Ulfeldt havde været en lige redelig og trosfast Tiener af Staten og af sin Konge; dersom ikke Stolthed, Ergierrighed og Vindesyge havde været de Dæmoner, der styrede hans Handlinger, og dersom han ikke i Tid, da Kongen, hans Sustrues Fader, succedede under Børgten af Pengenød, og Staten søgte den tilfald ved Aristokratiet's blinde og sneverhertede Egennytte, paa en lastværdig Maade havde sammendynget uhyre Rigdomme, hvis Omfang han længe vidste at dølge, uden at tilbyde sig til det ringeste Offer for Kongens og Fædrelandets Tarv. Dette Træk i hans Charakter af egoistisk Vindesyge, hvori Ulfeldt traadte i Cardinal Mazarins Spor, medens han som Statsmand ikke taaler at nævnes tilligemed denne, vil længere hen nærmere blive berørt.

⊙ Allerede mod Slutningen af A. 1645, eller endnu tidligere, havde Ulfeldt maattet mærke til den koldere Stemning hos Kongen; og han benyttede da, foruden andre Anledninger til Reisen, en Omstændighed, som han senere ved meer end een Leilighed anvendte. Han havde i flere Aar havt en aaben Beenstade, hvorfor han allerede een Gang tidligere havde søgt Hielp hos Saarlægerne i Paris; og denne Skade var ham

gamle Konge see for dybt ind i Sagerne. Men at der »er gaaet Hul paa Sækken« før den hollandske Ambassade, viser sig deels af Kongens Breve efter Ulfeldts Hiemkomst, da hans Unaade var afgjort (s. Ex. Brevet af 14. Oct. 1647, hvor Kongen klager over, at man i Rentriet, medens Kongen var til Skibs, havde negtet, uden Ulfeldts Underskrift, at udbetale Fru Bibekke, »der, uden Penge, ikke havde Credit hos Apotekereren«, noget af »hendes Deputat«, som udgjorde 800 Rdt. aarligen; Nord. Tidsskr. II. 434); deels af det tidligere Actstykke, der vidner om, at Kongen allerede 1644 har været meget misfornøiet med Ulfeldts egenmyndige Embedsførelse, og ført Klage deraf. (Sof. Bilagene Nr. I. og II.)

ret beleilig naar han behøvede at gjøre sig syg. I Efteraaret 1645 begyndte han med, i nogen Tid at unddrage sig fra at blive Raadets Forsamlinger; og benyttede tillige Leiligheden til at yttre sin frænkede Vredfølelse, og at gjøre en Prove med Kongens Stemning, som han troede sig sikker paa at kunne vove uden Fare. Under Paaskud af sin Svagelighed, søgte han Kongen om Afsked fra sin Post som Rigshofmester. Christian IV. lod ham i et naadigt Svar vide, at han ikke fandt Anledning til at efterkomme denne Begiering anderledes, end i al Fald paa en vis Tid ³⁹⁾, og Ulfeldt vedblev saaledes vel i sin Embedsstilling; men da den gamle Konge med Slutningen af Aaret reiste til Hertugdømmerne, og opholdt sig her til Foraaret 1646, blev Rigshofmesteren imidlertid atter flere Maaneder borte af Raadets Møder ⁴⁰⁾; et tydeligt Beviis paa den Misforstaaelse imellem ham og Adskillige af de øvrige Rigsraader, som man, især længere hen, ved flere Leiligheder kan spore.

Efterat nu Christian IV. i Slutningen af Marts 1646 var kommen tilbage fra Holsten, maatte Ulfeldts Beenfæde være den virkelige eller foregivne Marsag til, at han udbad sig Kongens Tilladelse til at gjøre en Reise til Paris for der at søge Lægehjelp; hvormed da kunde forenes den diplomatiskke Artighed, at complimentere Gæstebroderinden som Regentinde i Ludvig XIV.^{des} Mindreaarighed, og at takke hende, eller egentlig Cardinal Mazarin, for Mæglingen ved Brömsbro-Freden. Kongen, der i sin Tid var saa opbragt over denne

³⁹⁾ „Det er mig ganske ukiært at fornemme din Skrøbelighed, som dig er kommen tilhaande. Men, at du derfor skulde dimiteres, det er uerhørt hos Christen Folk, at man skulde stille sig ved en Diener, fordi han er falden i nogen Skrøbelighed. Hvorfor jeg intet seer, at slikt kunde skee uden paa en Tid lang.“ Kbh. 15. Sept. 1645.

⁴⁰⁾ „Efterdi jeg en Tid lang intet havet fornummet, at Hofmesteren haver søgt Raadstuen med de Andre: da skal han tilsiges, at han møder med de Andre, naar Tid er.“ Christ. IV. Br. til Cantseren Chr. Thom. Scheffeb. Kiøbenh. 23. Mart. 1646.

Freds slutnings flette Udfald, havde dog ikke glemt, hvad han skyldte det franske Hof's Mægling, og dets Gesandt, den heldige Underhandler La Thuillierie, og samtykkede i Ulfeldts Forslag til den franske Ambassade. Denne forenede dermed et andet Forslag; nemlig ved samme Tellinghed at lægge Veien over Holland, for ikke allene at bringe Told-Stridighederne med denne Stat til Endelighed og Forlig; men ogsaa at underhandle om et nærmere Forbund imellem Danmark og Holland, og herved at gjøre et betydende Skridt til en Forandring i Nordens politiske Horizont. Christian IV. var langt mindre stemt for en saadan Tilnærmelse. Han synes i det Hele ikke at have haft megen Sympathie for den nederlandske Fristat, der, siden Gustav Adolfs store Fremgang i Tydskland, havde sluttet sig nær til Sverrige, og 1640 indgaaet et Forbund med denne Stat, som oienfynligen var rettet imod Danmark. Hollændernes stærkt tiltagende Søhandel og Marine, der ikke mange Aar sildigere havde sig til den første Sømagt i Europa, har sikkert ikke undgaaet Christians Opmærksomhed; og han erindrede sig alt for vel, hvor stor en Deel Hollænderne (som vist nok ikke uden Grund havde ført Klage over den Afbræk, deres Handel og Skibsfart led ved danske Soldanordninger) ved deres uventede Fredsbrudd under den svenske Krig, grundet paa Tractaten med Sverrige af 1640, havde havt i de Danskes Uheld til Søes. Ulfeldt selv, skulde man mene, kunde ikke være synderlig vel anskreven i Holland, efter den uhosflige og overmodige Udfærd, han Aaret tilforn havde vist mod denne Magts Gesandter. ⁴¹⁾ Han havde imidlertid vidst at vinde Stemmer

⁴¹⁾ Det paasagdes ham i det mindste efter Freden til Brömsöbro: at „hvis han i Christianopol havde behandlet de hollandske Gesandter med mere Fiinhed og Taalmodighed, og ei med sine haarde Talemaader saa godt som jaget de to af dem, Jakob Witte og Albert Sonck, bort, havde det vel kunnet lade sig gjøre, at de vare bleve foieligere.“ Slange. S. 1400.

i Rigsraadet, hvis Betænkning Kongen forlangte, for sit Forslag, at søge en Alliance med Generalstaterne. Christian IV. viste, som sagt, aldrig nogen stor Elbselighed derfor; om han endog ikke udtrykkelig har forkastet det. ⁴²⁾ Ulfeldt modtog de fornødne Instructioner (d. 1. Jun. 1646), hveri Kongen, der siden formeligt desavouerede dem ⁴³⁾, ingen umiddelbar Deel maa have havt; ja det synes endog, som Ulfeldt enten har omgaaet Kongens Villie og Hensigt med Ambassaden, eller givet hans Ord og Fuldmagter en Udstrækning, som Kongen ikke tillagde dem. Efter Christian den Fierdes egne Ord, havde han aldrig talt udtrykkelig med Ulfeldt om andet, end en Sundheds- og Gesandtskabsreise til Paris; og da det kom til Afreisen „drog han sin Raas uden nogen Afsted.“ ⁴⁴⁾ Ja, Kongen beretter endog i en anden Skrivelse udtrykkelig, hvorledes Ulfeldt reent ud havde handlet imod hans Villie og Befaling, i at søge den hollandske Alliance; og hvorledes det var gaaet til med Instructionen. Den var kun bleven forelagt Kongen i et slet behandlet Udkast, som han i Diebliffet, da han modtog det, ikke læste, og som det lader til, at han siden, i Tillid til at man i Instructionen havde fulgt hans mundtlige Befalinger, over sin norste Nælse ikke gav sig Tid at glennemlæse. ⁴⁵⁾ Dette

⁴²⁾ „Dog kan man sige, at Kongen selv hverken havde nogen Forhaabning derom, ja ei heller dertil meget inclinerede.“ Stange. S. 1401.

⁴³⁾ „Den Instruction paa Rigens Hofmesters Ambassade hen til Staterne (jof. Stange. S. 1401.) blev giort Os uafvidende, saa sandt hielp Os Gud i Himmelen. Hofmesteren blev af Os forlovet for sin Sundheds Skyld at drage til Frankrige.“ o. s. v. Christ. IV. til Rigsraadet. 12. Jul. 1647. „Den Tid han talte med mig om hans raadne Been at curere i Frankrige — da blev sammetid om ingen Republik i al Verden talt; men om Dronningen i Frankrige, og om Staten sammesteds.“ 14. Oct. 1647. Hvorledes det gik til med Instructionens Udfærdigelse til Holland, forklarer Kongen nøiagtigt og omstændeligt i Brevet til Cantøleren af 28. Oct. 1647.

⁴⁴⁾ Chr. IV. til Cantøleren. 14. Oct. 1647. (Nord. Tidsskr. II. 435.)

⁴⁵⁾ Kongens Skrivelse til Cantøleren. 28. Oct. 1647. Bilag No. IV.

stemmer da ogsaa overeens med Kongens Forsikkring: at Instructionen blev gjort ham uafvidende.

Midt i Julius ankem Ulfeldt med sin Frue, og med et stort og prægtigt Folge, baade af adelige Ledfagere og af Betiente, til Amsterdam, og nogen Tid derefter til Haag. Paa begge Steder forstod han, som den danske Konges Ambassadeur, fortræffeligt at repræsentere; og ved sine Talegaver, sin Siinhed og Verdensklogskab gjorde sig vel optaget og anseet. Ikke desmindre gik en Maaned hen efter den anden, uden at Ulfeldt egentlig, foruden Artigheder og Complimenter, opnaaede andet end Tilbud af en Erstatning paa 50,000 Rdlr. for en betydelig Fordring, Christian IV. gjorde for ubetalte Sold-Rescancer. Ikke engang den Sag, som fortrinligen laae Kongen paa Hjertet: at formaae Hollænderne til en kraftig Mediation for at bevirke Restitutionen af Erkestiftet Bremen fra Sverrige til den danske Prinds Frederik, kunde Ulfeldt bringe til noget videre, end til smukke, men tomme Løfter fra hollandsk Side; hvilke det bedst viste sig ved Congressen i Osnabrück, at de lidet agtede at holde. — Christian IV. mærkede let, til sin store Misfornoielse, at Ulfeldt med sin lange og meget kostbare Toven i Holland egentlig intet andet udrettede, end at gjøre sig selv vigtig; og allerede længe før Udgangen af A. 1646 yttrede han dette Mishag i stærke og tydelige Udtryk. Ulfeldts Indlingsidee, at bringe det til, at de hollandske Provindsfer skulde blive enige om at tilstaae en bestemt aarlig Sum for at opnaae Toldfrihed i Øresund, vilde Christian IV. for Diebliffet aldeles ikke gaae ind paa, ja blev ganske opbragt over Ulfeldts Forslag derom ⁴⁶⁾; og med Hensyn

⁴⁶⁾ „Toldens Forandring i Sundet angaaende, som han skrev om, da veed jeg intet mig nogentid at være kommen til haande, som mig mere i en hast haver moveret, end det: thi den Tid jeg havde læst Brevet, da læste jeg det strax i Tiden.“ o. s. v. Chr. IV. til Cantzleren. 23. Dec. 1646.

til den forventede Sold- Erstatning, da meente Kongen (som alt i September havde besværet sig over Ulfeldts lange Ophold i Holland) ⁴⁷⁾ „at de 50,000 Rdlr. vel ikke vare værd at gjøre saa stor Høitid for, og fortære den meste Deel af dem hos Hollænderne selv.“ ⁴⁸⁾

Efter henved 7 Maaneders Ophold fik Ulfeldt omsider (den 6. Februar 1647) en Tractat med Generalstaterne bragt i Stand, hvorved de stridige Punkter angaaende Soldafgifterne i Norge og den omtalte Erstatningssum bleve afgjorte; men intet om et nærmere Forsvarsforbund med de forenede Nederlande. Herom begyndte Ulfeldt vel tilfældt en Underhandling, men uden at denne førte til noget. I øvrigt seer man, at var Kongen misfornøiet med sin Ambassadeur, saa var man i Holland desmere tilfreds med ham, hvilket Generalstaterne ogsaa ved hans Afreise, saavel ved rige Foræringer, som paa andre Maader ⁴⁹⁾, lagde for Dagen. — Den 7de Marts forlod Ulfeldt endelig Holland; men kom først den 5te April til St. Denis, og noget efter til Paris. Her sandt han ved Hoffet en ikke mindre smigrende Modtagelse, end i Holland; men da det hos Cardinal Mazarin, og med de af ham

⁴⁷⁾ „Jeg forundrer mig storligen, hvorfor han holder sig der i Landet saa længe op; aldenstund han der intet kan udrette, uden at fortære en Hob Penge.“ Christ. IV. til Cantstæren. 26. Sept. 1646. — Cantstæren skal melde Rigsraadet, hvor stor Utilfredsighed Kongen har af Hofmesterens lange Ophold i Holland, „og erfare deres Mening, om han der fremdeles kan blive uden Kongens disreputation.“ Af hans Instruction kan han ikke „trykke det ud“, som han tillader sig. 5. Novbr. 1646.

⁴⁸⁾ Kongens Brev af 4. Decbr. 1646. Sof. Stange. S. 1410.

⁴⁹⁾ Grevinde Ulfeldt havde 1646 (strax efter Mikkelisdag) i Haag født en Søn, til hvis Daab Faberen bad Generalstaterne til Fadder, og gav ham Navnet Leo Belgicus. Denne Søn fik den Kongelige Regjering et Compagnie i hollandsk Tjeneste; da Ulfeldt afflog den Brevet først tillagte aarlige Pension af 1000 Guldgylben.

udnævnte Commissairer, Statssecretairen Grev Brienne og La Thuillierie, kom til Underhandlinger, strandede Ulfeldts diplomatiske Talent paa den franske Politikk. Den viste sig vist nok ved de westphalske Fredsunderhandlinger temmelig tvetydig og ustabil i Henseende til Sverriges Interesse; men dog vilde det franske Cabinet, uden at fordærve det med Danmark, ikke gjøre noget Skridt for denne Magt, der kunde støde det nu i Norden mægtigere Sverrige, eller see ud som aabenbar Begunstigelse af den danske Stats Fordeel. Herom udlod Cardinalen selv sig saa tydeligt for Ulfeldt, at denne vel maatte have mærket, at der ved Underhandlinger ikke vilde vindes meget andet, end franske Complimenter. Imidlertid gif de mundtlige Conferentser i Paris deres Gang med al muelig diplomatisk Courtoisie og Formalitet hos de franske Commissairer, og Ulfeldt prøvede hvad hans Talegaver kunde formaae; men det var saa langt fra, at han kunde drive det til nogen Alliance med Frankrige, at han ei engang kunde erholde det mindste bestemte Løfte om noget Skridt for at bevirke Restitutionen af det bremiske Erkebispedømme. Han forlod saaledes Paris uden at opnaae andet end Galanterier for sin Herre og sig selv; og kom endelig i Julii Maaned 1647 over Holland hjem til Danmark, efter et heelt Aars Fraværelse.

Endskøndt nu Ulfeldt, i en fuldstændig og udførlig Beretning ⁵⁰⁾, efter sin Hjemkomst gjorde Rede for sine forsøgte Underhandlinger i Paris, vilde Christian IV. ikke lade sig nøie med den Trost, at man havde behandlet hans Ambassadeur med udmærket Artighed ved Hoffet, eller ved at erfare, at hans Datter ikke allene oftere blev modtagen privat af Enkedronningen, men endog vidste at gjøre sig familiar hos hende,

⁵⁰⁾ Den findes endnu, skreven af hans egen Haand, og et vidtløftigt Udtog deraf hos Elonge. S. 1437—41.

faa at Dronningen „viste Grevinde Ulfeldt al sin Stads“, ⁵¹⁾ og ved Affæden forærede hende et Gulduhr med Diamanter. Kongen, der omtrent ved samme Tid havde haft den Sorg, at miste sin ældste Søn, den udvalgte Thronfølger, hvis tidlige Død var en Følge af stærke Udsvævelser i Drif, yttrede ikke allene ved Ulfeldts Hiemkomst en høj Grad af Kulde og Misfornøielse; men vilde, som det synes, i flere Maaneder et engang stede ham til personlig Audientz. ⁵²⁾ Heller et vilde Kongen vide af nogen Deel i at udrede de store Omkostninger, som Ambassaden havde medført; han paalagde strax Rigsraadet at udnævne Commissarier for at afgjøre med Ulfeldt, hvor meget der var medgaaet ⁵³⁾; og sin tydske Secretair Fr. Synther, at skaffe ham Oplysninger om Ambassaden, og underhaanden udforske, hvorledes det var tilgaaet med Pengene, som Ulfeldt havde brugt, ved Hielp af en vis von Giding (Gdingen?), „der pro Secretario ihm aufgewartet.“ ⁵⁴⁾

⁵¹⁾ Slange. S. 1445.

⁵²⁾ Det hedder vel omsider i et Br. fra Kongen til Cantsleren Sehested, af 11. Aug. 1647: „At Hofmesteren maa komme til mig i Morgen, naar Gud vil jeg kommer til Kiøbenhavn, det haver du i Gaar forintmet“; hvorhos Kongen „lover sig lidet godt i sin Pung af hans Visite, dersom han ikke kan give mere prægnantes rationes for de mange Penge, han har fortæret, end han skriftlig har gjort.“ Men endnu den 14. August synes Kongen ikke at have seet ham; og vedbliver fremdeles i August, September og October at correspondere med Cantsleren om Ulfeldts Affairer. (Ovenfor Anm. 43. 44. 45.)

⁵³⁾ „Efter som vi komme i Erfaring, at Rigens Hofmester er kommen i Rigen igien, da skal de gode Herrer D. R. Raad under sig nævne nogen af deres Midte ud, som kan af R. Hofmester fornemme, hvad paa hans uhorte lange Ambassade er medgangen, paa det vi derom kan have nogen Bished.“ Chr. IV. til R. Raadet. 17. Jul. 1647.

⁵⁴⁾ Kongens Brev til Fr. Synther af 28. Aug. 1647. „Nachdem ich mit dem Reichshofmeister wegen seiner Ambassade in Streit gerathen.“ — Kongen vil ogsaa vide: „wer die Gelder, so ausgegeben in Handen gehabt, und wer das Commando über das Gesinde gehabt, ob es allezeit Einer gewesen, oder unterschiedliche.“

Cantzleren Chr. Thom. Schested, der i eet og Alt, selv i de Christian IV. mest nærgaaende Familiefager, havde og beholdt sin Herres Fortrolighed, var ogsaa den, som maatte paatage sig det ikke behagelige Hverv, at være Mægler imellem Kongen og hans Svigersøn; og da Christian IV. i Efteraaret 1617, og den sidste Vinter, han levede, saa godt som ikke mere forlod Frederiksborg, stætte denne Underhandling for det meste skriftlig. Kongen lod saaledes bl. a. Ulfeldt vide ved Cantzleren: at hans egenmægtige Rejse til Holland havde været aldeles overflødig; hvad han der havde foretaget, kunde ligesaa godt og bedre have stæet i Danmark; her havde nok været dem, der kunde omgaaes med hollandske Commissairer ligesaa fornuftigt, som det af Hofmesteren var stæet i Holland, m. m. ⁵⁵⁾ Da nu endog Schested i sine Breve til Righshofmesteren saa vidt mueligt har formildet Kongens Ord, maatte dog Meningen være ligesaa let forstaaelig for Ulfeldt, som den maatte saare hans Stolthed, der endog syntes at være i samme Grad, som han mærkede, at Kongens Gunst og Naade var aftaget. Det var heller ikke blot den „uhort lange Ambassade“, der havde fremkaldt den paafaldende Forandring i Kongens Sindelag mod Righshofmesteren. Den skrev sig allerede, som ovenfor er berørt, fra et tidligere Tidspunkt; og navnlig fra de sidste Krigsaar (1614. 15.). Alle samvirkende Aarsager og Anledninger til den Unaade, hvori Ulfeldt faldt, ligge vel ikke lige klart for Dagen. Hvad der af Alt er tydeligst, er at Righshofmesteren, som drev en overmodig Trodsen paa sin Stand og Myndighed imod Kongen videre, end man veed Exempler paa, at nogen anden Embedsmand og Adelsmand har dristet sig til, endog i Kongemagtens ved Aristokratiet mest indskrænkede Periode, forstod allermindst ved Hlog og betimelig Estergivenhed

⁵⁵⁾ Christian IV. til Cantzleren Schested. 21. Sept. 1617.

at vinde det tabte Terrain tilbage. Det maa vel ikke lidet have krænkert ham, at Kongen i saa lang Tid ikke personlig vilde modtage sin tilforn saa høit yndede og betroede Svigersøn (som Datteren forekommer der ved den Leilighed intet i Kilderne)⁵⁶; ja ikke engang mere skriftlig henvendte sig til ham selv. Men hvor lidt Ulfeldt maa have været hjemme i den høiere Verdensklogskab og Mennekkeskundskab, eller til hvilken Grad Klogskab hos ham fordunkledes af Stolthed og Hojmod, lader sig upaatvivlelig ligesaa klart tilsyne i hans Fremgangsmaade mod Christian IV. i dennes sidste Levedage, som under Begivenhederne i A. 1650 og 51. Den gamle, svage Konge havde vel for en Deel forandret sit Sindelag mod Rigshofmesteren, men ikke sin Charakters godmodige Nabenhed. Ved at give efter for Kongens krænkede Følelse af sin Værdighed, vilde Ulfeldt have vundet meget; i Stedet for at han, selv hos Leonores Fader, tabte ved sin ubøielige og slet begrundede Stolthed.

Hvad der først havde vaakt denne Følelse hos Kongen, allerede Mæret for Ulfeldts Ambassade til Holland, var for en stor Deel dennes ukloge og upassende Yttring af hans Myn- dighed, og af hans og Familiens Forbittrelse imod Vibeke. Et tidligere Vidnesbyrd om, at Kongen var fortørnet over at Ulfeldt vilde controlere hans Udgiftsordrer eller Anviisninger paa Rentekammeret, er ovenfor meddeelt. Ogsaa under hans Fraværelse forekommer Beviser paa, at Christian IV. var kommen til Erfaring om, hvorledes Rigshofmesteren handlede imod Kongens

⁵⁶) Det er overhovedet paafaldende, at Leonore Christine saa godt som aldrig omtales i Kongens egenhændige Breve, og at der hidtil, saa vidt mig er bekendt, ikke er forekommet meer end et eneste saas- bant Brev til hende, i den talrige Mængde af samme, som endnu er i Behold. Dette, som er fra en temmelig sildig Tid (7. Jun. 1645), og mere kolbt, end fortroligt i Tone og Indhold: har jeg, for Siel- benhedens Skyld, meddeelt. (Bilag V.)

Interesse og Befaling ⁵⁷⁾; og at han tiltog sig Rettigheder i sin Embedsudøvelse, der krænkede den kongelige Myndighed. Flere og tydeligere Beviser forekomme i Kongens Breve til sin Cantøler, efter Rigshofmesterens Hiemkomst. Han ytrer sit høieste Misshag med at denne har villet og vil udstrække sin Myndighed til en saadan Control over Kongens Udgifter til hans egne og Rigets Fornødenheder, at Kongens Befalinger ikke maatte efterkommes, uden at Rigshofmesteren havde forsynet dem med sin Paategning; men at Ulfeldt derimod endog bristede sig til at give Anviisninger paa Dresunds Sold, uden Kongens Vidende eller Underskrift. ⁵⁸⁾ At Ulfeldt under saadanne Omstændigheder fandt sig foranlediget til, i Stedet for at undskylde sig, fremdeles at gjøre Paastand paa en Auctoritet, som maatte være Kongen ufordragelig; og at han formelig besværede sig over, at Kongen ved umiddelbare Befalinger og Bemyndigelser i Pengesager til Statholderen i Norge gjorde Indgreb i den danske Rigshofmesters Embede ⁵⁹⁾, vil ei saameget undre os, som at Ulfeldt saalænge, uden et endnu mere afgjørende Brudd, kunde fortsætte sin Opposition, og vedligeholde sin trodsende Stilling. Hans Ord i det nedenfor (59) anførte Brev til Cantøleren: „Je veux volontiers servir à mon Roy; mais je pretends que cela soit avec le respect deü à ma charge,” ere Hovedsummen af hans Fordringer, og de i samme Skrivelse forekommende Ytringer om Hannibal

⁵⁷⁾ „Efterdi jeg formærker, at Rigens Hofmester før hans Bortreise har ver trykt det i Nogle af Rigens Raad, at de paa sidste Røde intet skulde giennemløbe Rigens Indtægt og Udgift, meget mindre af Eder fornemme dens Bestaaffenhed — da han dog vel vidste, at Rigens aarlige Udgift løber over 80,000 Rdlr. høiere end Indtægten“ o. s. v. Chr. IV. til Rentemesteren. 15. Jan. 1647.

⁵⁸⁾ Skr. til Cantøleren. 14. Oct. 1647. (s. Nord. Tidsskr. II. 431.)

⁵⁹⁾ Jvf. Ulfeldts Skr. til Chr. Thomesen Sehested. 23. Oct. 1647. (Nord. Tidsskr. II. 437. 38.)

Sehested vise tydelige Spor til den Skindsyge og Animositet imod hans Svoger, som ikke uden Grund tillægges Ulfeldt. Dog synes det, at man gaaer for vidt, naar man vil skildre et i længere Tid uventligt Forhold imellem de to mægtige Svogre, som et dødeligt personligt Fiendskab; ja bringer uden Tvivl rene Fabler, eller løse Sietninger ind i Historien ⁶⁰⁾, naar man vil gjøre Sehested til en af Hovedmændene for Ulfeldts Unaade under Christian IV. og hans Fald og Undergang efter denne Konges Død. De historiske Kilder give ingen tydelig Anledning hertil. Man har i det mindste ingen Grund til at slutte fra de Skridt, Sehested, som Gesandt i Frankrige 1663 maatte gjøre for at forfølge Ulfeldt og søge at bemægtige sig hans Person, til hans Handlemaade imod sin Svoger 14 eller 16 Aar tilbage i Tiden. I hiint Tilfælde havde han kun Valg imellem at nedlægge sin Post, eller at udføre sin Monarks Befalinger; han var selv for vant til at leve som Statsmand paa et høit Trin i Magt og Betydning, og havde, paa en alt for afgjørende Maade, for at redde sig fra det truende Uveir, der svævede over hans Huse, efter 1658 taget Parti med Frederik III., til at han skulde vælge det første.

Det er ogsaa værd at bemærke, at paa samme Tid, som Ulfeldt stod i det mest spændte Forhold til Christian IV., og Kongen meer end eengang gav tydeligt at forstaae, at han var ligegyldig ved, om Rigshofmesteren blev i sin Post eller

⁶⁰⁾ Hertil hører ogsaa den ovenfor (Anm. 31) berørte Fortælling om begges personlige Deeltagelse i en Skiksmisse-Proces imellem Christiane Munk, som aldrig fandt Sted; og hvorfra man dog først har villet ulebe Fiendskabet imellem begge Svogre. — At der længe ikke var noget godt Forhold imellem dem, og at fornemmelig Ulfeldt, efter 1650, beskylbte Sehested for alt muligt Ondt, træder vist nok klart frem af hidtil ubekjendte Kilder; men overhovedet var (som andensteds nærmere vil blive opløst) Forholdet næsten i det hele Ulfeldts Svogerstab fuldt af Splid, Riv, Misundelse og stet Dpførsel.

ikke ⁶¹⁾: har Hannibal Sehested, der i Efteraaret 1647 var kommen ned fra Norge, deeltaget med ham og Kongens øvrige Svigerønsner i at søge Rigsraadet om at gaae i Forbøn for Christine Munk. Raadet efterkom denne Anmodning (den 11. Novbr. 1647); og dette havde til Følge, at Kongen endelig den 18. Novbr. tillod at Fru Kirsten maatte „befries af hendes Arrest“, og at hun maatte være ledig og løs paa sine Gaarde og derved underliggende Gods, samt reise til hendes Venner i Jylland, „naar hun om noget nødvendigt med dem haver at tale.“ Vi kunne herefter dog ei med Visshed sige, om Corfiz Ulfeldts Unaade, som Christian IV. d. 28de October udtalte i stærke Yttringer, nu var formildet, eller om den endnu længere har vedvaret uden Forandring. Hvad der imidlertid, som det fortælles, pludseligt skal have frembragt en saadan: derom har jeg hidtil ikke i nogen samtidig Kilde fundet Oplysning. Det hedder derimod hos Slange „at Kongen saa Uger før Aarets Udgang lod sig overtale til mildere Tanker om Rigshofmesteren“; og at Anledningen dertil var, at baade Rigsraadet og Andre af Adelen forestillede Kongen Nødvendigheden af at søge Forbund med fremmede Magter, hvoriblandt de forenede Nederlande fortrinligen maatte komme i Betragtning. Served fik Ulfeldt, som den, der først havde bragt et Forbund med denne Stat paa Bane, Leilighed til at komme for Kongen, og da formodentlig at anvende sine Talegaver baade til at stemme ham for et saadant Foretagende, og til, som det hedder „at sætte sig saa fast i Kongens Raade,

⁶¹⁾ Saalesdes i en Skr. fra Kongen til Cantstøveren Chr. Thom. Sehested, Oct. 1647: „Wil han intet giøre det hannem af mig befales, da vil jeg see mig om en Anden.“ — „Wil han intet længer besværes med dit, hannem af mig befales, da skal det endda med Guds Hielp gaae saa vel til, som det gjorde den Tid han endnu ikke kunde snyde sin Rase.“

at Alle forundrede sig derover.⁶²⁾ Af et egenhændigt Brev af Christian IV. (af 9. Febr. 1648, 19 Dage før hans Død), sees ogsaa, at Ulfeldt da havde Adgang til Kongen, som befaler ham at komme til Frederiksborg.⁶³⁾ Imidlertid vilde Christian ligesaa lidt nu (i Begyndelsen af 1648), som tilforn, gaae ind paa Rigshofmesterens Forslag, at tilstaae Hollænderne Toldfrihed i Sundet imod en vis aarlig Sum. Hvor vedholdende Ulfeldt, det være af Overbeviisning, eller af andre Grunde, var for denne Plan, viste sig endnu efter Kongens Død. Christian IV. havde allerede meer end et Aar vist Kiendtegn paa en stærk Aftagen af Livskræfterne; og denne tiltog saa betydeligt, at Kongen, efterat have tilbragt Efteraaret og Vinteren paa Frederiksborg, uden at man endnu sporede nogen paafaldende Mandsvækkelse, den 21de Februar lod sig, ligesom i Altsen om sit nær forestaaende Endeligt, føre ind til Rosenborg. Her lagde han sig dog ikke før den 26de paa sit sidste Leie, hvor han den 28de Februar om Eftermiddagen hensov, uden kiendelig Sygdom eller Smerter.

At Ulfeldt før Kong Christians Død havde opnaaet en Forsoning med sin Svigerfader, kan vel neppe omtvovles; men det er vanskeligt at sige, naar den er indtraadt, og til hvilken Grad den er gaaet. I offentlige Kilder og Actstykker før Kongens Død, finde vi faa eller ingen Beviser derpaa. Vi have af saadanne, egentlig kun den af Slange berettede Omstændighed angaaende nye diplomatiske Underhandlinger med Holland; en Befaling om Sogsmaal imod Biskop Brochmann og de to theologiske Professorer, Resen og Mortensen, som i sin Tid havde givet en ugunstig Erklæring imod Christine Munk, (egentlig imod hendes

⁶²⁾ Slange. S. 1452.

⁶³⁾ Det er det sidigste, jeg kiender og har i min Samling, og handler om den bekiendte Cai Lykkes Ulfeldigelse (som en af Kongens Herremænd; den Tids opvartende Kammerherrer eller Hofjunkere).

Døttre, som uagtet Kongens Forbud havde besøgt hende), men hvilken Befaling ikke skal være udfærdiget før den 27de Februar, eller Dagen før Kongens Død; hvortil endelig kan lægges Ulfeldts og Leonores Nærværelse ved Kongens Døds seng. Hvad hiin kongelige Befaling angaaer, da bliver dens Beskaffenhed i det mindste meget mistænkelig, ved den enstemmigen af alle Vidende meddeelte Beretning, at Christian IV. fra den Dag af, da han lagde sig paa Dødsleiet, bortviste enhver verdslig Tanke og Regieringsfyskel, og allene henvendte sit Sind til Gud og til Religionens Trøst og Opbyggelse.

Imidlertid viste alting tydeligt nok, at fra det Dieblit, da Christian IV. udaandede sit sidste Suf, greb Ulfeldt Kælligheden til, deels i Følge sin Embedsmyndighed som Rigshofmester, deels vel ogsaa ved personlig Indflydelse, at tilvinde sig en Autoritet og Indflydelse, der siebliklig viste sine Virkninger. Saaledes ogsaa i den, ei allene med personligt Hensyn til den afdøde Monark høist usømmelige og uværdige, men næsten skandaløse Behandling, som det Ulfeldtske Parti anvendte mod Fru Bibek. Umiddelbart efter Kongens Død blev hun paa en forhaanende Maade, hvori den laveste Hævn-gjerrighed yttrede sig, bortført fra Rosenborg, og den samme, eller en endnu værre brugte man ved hendes Begravelse, da hun 8 Uger sildigere, som Nogle berette af Sorg og Græmmelse, fulgte Christian IV. i Graven. At man siden paa sagde Ulfeldt, at han paa Raffervlis havde ladet Bibekes Lig udføre, som dog havde hvillet i Kongens Arm: kan maaskee kaldes et efter Modpartiets Tarv noget forstærket Udtryk; men det Sande er dog, at da man, saasnart Christian IV. var død, viste Bibek ud fra Rosenborg, havde Cantøleren Schested sendt hende en Karreet til at føre bort i; men denne lod Ulfeldt eller Nogen af hans Venner (det tillagdes Cal Lyffe) skaffe tilside, lod hende sætte paa en ringe Postvogn, og med een

hvid og en rød Hest for denne flore ind til Kiøbenhavn. ⁶⁴⁾ Svad der foregik ved Vibekes Begravelse (hun døde i de første Dage af Mai) veed man vel ikke nøiere; men dog saameget, at hun efter Ulfeldts Foranstaltning, uden al Eiligførd, om Natten Kl. 12 den 6te Mai 1648 ⁶⁵⁾ blev ført ud af Byen paa en Starnvogn eller Karre, og jordet ved den saakaldte Nye Kirke udenfor Nørre-Port.

Søgte saaledes Ulfeldt og hans Partie, ved ethvert Mid-
del, endog inden Kongen var begravet, at yttre en raa Hævn-
gierrighed over den skyldløse Kone, hvis Person i det mindste
den afdøde Konges uforanderlige Hengivenhed og Naade maatte

⁶⁴⁾ Herom haves en Beretning i et Brev af 27. Mart. 1652 fra Resi-
denten Mart. Tanc, (som da opholdt sig i Hamborg) til Theob.
Lenthe. Noget Dage tilforn havde Cai Lykke i Hamborg truffet sam-
men med Ulr. Chr. Gyldeuløve. Denne havde faaet Underretning
om den Deel, G. Lykke havde havt i Moderens Behandling, gik til ham,
og fordrøede ham ud, til Hest eller til Fods; endskiøndt de før
vare gode Venner og Duusbødre. Cai Lykke søgte at undgaae Duellen;
men gav endelig sit Ord, da han ei kunde undgaae Gyldeuløves Uvord.
Følgende Dag, da denne sendte sin Oberstlieutenant (Fuchs) for at
hente Cai Lykke, tilbød han ham en Hest, om han kunde forlige Sagen.
Gyldeuløve stod paa sin Udfordring, og truede med „er wolle ihn
sonsten übel tractiren lassen.“ Da Ineg Cai Lykke sig hemmelig bort
fra Byen, og efterlod en tom Undskyldning (hvoraf Copien haves) til
Gyldeuløve. Begivenheden har dobbelt historisk Interesse, da den vi-
ser, at allerede 1648 har Cai Lykke været af det Ulfeldtske Partie, og
i øvrigt karakteriserer denne uetle Adelsmand.

⁶⁵⁾ S. Hofpræsten Dr. Laurids Jacobsens Dagbog (1647-51.) Kbh. 1779.
p. 30. Jof. Høiers Dänem. Gesch. S. 403 og Tab. 5. „Sie
starb vor Chagrin, und ward auf Ulfeldts Befehl auf einen Dreck-
Karren geworffen und vor der Stadt auf dem Armen-Kirchhof be-
graben.“ — Om Stedet, hvor Vibekes Lig blev begravet, er man
ikke enig. Laur. Jacobsen har: „i den nye Kirke uden Nørre-
port.“ Dette synes da at være den 1546, i Anledning af Pesten,
udenfor Nørreport opførte Trækirke, som blev nedbrudt 1648; men
hvor der maaskee endnu 1648 var en „Kirkegaard for de Fattige.“
En anden Kirke udenfor Byen, henimod Vesterport, opførtes 1625,
og stod til 1659. (Pontoppidan Orig. Hafn. p. 291.)

have bestiermet: saa var derimod heller ikke saasnart Christian IV. død, for Christline Munk og hendes Svigersønner, Ulfeldt i Spidsen, satte alle Kræfter i Bevægelse, for at erholde al den Opreisning for hendes og Familiens Ære, som ved offentlige Erklæringer af det nu regierende Rigsraad, og ved Rettens Forsølgelse mod Fru Vibeke kunde opnaaes. Det er let at indsee, hvorfor man med Jil og Iver søgte at drive dette igiennem. Riget var uden Konge, og den høieste Myndighed i Raadets Hænder. Giennem dette maatte opnaaes, og haabede man at opnaae Alt, hvad man vel forstod, vanskeligen eller slet ikke vilde naaes under den tilkommende Konge; og fortrinlig magtpaaliggende var det for den Ulfeldtske Families Stoltthed, baade, saavidt det lod sig gjøre, at opreise Kirstine Munks Ære; og at gjøre hendes Vorns Ægtefødsel uomtvistelig. Det første Skridt hertil, der robede mere personlig Hævngierrighed, end politisk Klogskab, var, at Kirstine Munks Søn Grev Waldemar Christian og Gorfig Ulfeldt (26. Mart. 1648) begjærede af Rigsraadet, at Siællands Biskop Jesper Brochmann og de theologiske Professore Hans Resen og Laurig Brochmann, hvilke de havde stævnet til Herredagen for at lide Dom i Anledning af en for Fru Kirsten, eller mere for hendes Døtre ugunstig Erklæring, de i sin Tid havde afgivet til Kongen, maatte, indtil Dommen faldt, blive suspenderede fra deres Embeder. Dette ublue Forlangende ⁶⁶⁾ blev dog, vel med stor Høflighed, men med Bestemthed afvist; ("Rigens Raad forhaabe, at de gode Herrer ei lade sig ilde besalde, at den Begiering om suspensione ab officio ikke efterkommes") og Ansøgerne i Venlighed meddeelt det Raad, at de hellere uden Rettergang, ved Forlig og en billig Erklæring af

⁶⁶⁾ Maaffee er det fornemmelig udgaaet fra Grev Waldemar. Brevet er i det mindste skrevet heelt med hans egen Haand.

de Tiltalte, vilde faae denne Sag afgjort; hvilket ogsaa læn-
gere hen paa Aaret skeete.

Dette var imidlertid ikke Hovedsagen. Selvsamme Dag, som Raadets Svar indløb (13. Apr.), indkom Fru Kirstine Munk, (der nu var kommen over fra Jylland) hendes Son Valdemar Christian, og tre af Svigersønnerne, Ulfeldt, Sehested og Vindenov, med et vidtløftigt Klageskrift over de Forfølgelser og den haarde og voldsomme Behandling, som Fru Kirsten i saa mange Aar, „formedelst Æggn og Bagvaskeri af onde og uærlige Folk, har maattet lide, og hvorved hun uden og inden Riget var bleven beleiet og vanæret, hendes Børn og Slægt til største Forsmædelse.“ De fordre derfor Lovens Hævn og Straf „for saa grove Beskyldninger i ubeviist Sag“; ligesom ogsaa den forrige Begjæring om Theologernes Suspension gientages, og at en vis Dag til Processen imod Wibekke og hendes Anhang maatte berammes — „dette iltfærdige, ugubelige Menneske, (som hun paa et andet Sted kaldes) som baade ved sit forbandede Ævnet har foraarsaget Herren Spot i levende Elve, og i Graven.“ Men da en saadan Rettergang, naar den skulde føres offentlig, ikke kunde gaae af uden at gravere den afdøde Konges Ære: da „saae man helst, at Rigsraadet vilde lade denne Sag med Wibekke foretage udi Genrum, og lade hende efter kort Process vederfares hvad Retten medfører.“ I hvor høi og fornem en Tone dette Indlæg til Rigsraadet endog heelt igiennem er skrevet, saa overgaaer dog intet den overmodige Trudsel, som Klagerne anbringe, hvorledes de selv ville tage sig til Rette, dersom Processen mod Wibekke ikke faaer sin hurtige Gang ⁶⁷). Raadets Svar herpaa (af 15. Apr.) er mærkværdigt ved dets Fornuft, Sindighed og Villighed; men vidner tillige

⁶⁷) „Paa dett Wi ikke sielsfuer, dersom udimod al forhaabning vi herudi skulde worde opholdt, skulde nødes til at troctere hende paa værre Maaneer, end vor Fru Moder saa ofte har været medfaret.“ Af dette Historisk Tidsskrift. III.

om, at man endnu betragtede den Ulfeldtske Familie som et mægtigt Parti i Riget, hvilket man fandt Anledning til at omgaaes skaansomt og opmærksomt. Fordringen, at forhøre Fru Wibcke i Genrum og behandle hendes Proces summarisk, afvises med Alvor, og Klagerne paaminde om, „at nøles med den Dom, som efter Rettergangs Bestaaffenhed kan falde.“ — Uden Forhør (tilføies der) hende at condemnere, vilde foraarsage ligesaa stor Klage over Rigens Raad, som nu høres over den Sal. Herre, der lod Fru Kirsten uden Lov og Dom anholde og arrestere.“ Tillige haaber og begierer Raadet, at Ulfeldt og hans Svogre nu ikke længere ville „absentere sig fra dem“, for at ikke de offentlige Forretninger og det forestaaende Kongevalg for andre Sagers Skyld skulle hindres. Endelig berøres ogsaa en ny „Memorial“, som Statsholderen Hann. Sehested samme Dag havde indgivet til Raadet, og om hvis mange Punkter det syntes man bedst mundtlig kunde conferere; dog helst med mindre Hestighed og mere Venlighed, end i den sidste Conferens ⁶⁸).

Man seer af disse Forhandlinger, at Rigetsraadet gik frem med mere Forstand og Sindighed, end den Ulfeldtske Familie; og at denne, hvad Moderens Sag angik, var langt fra at kunne vente sig ubetinget Medhold og Gftergiveness hos Raadet. Af dets Medlemmer vare heller ikke Mange Ulfeldts personlige Venner; men hans og Familiens Forhold til den afdøde Konge,

mærkværdige Actstykke haves Originalen, skrevet heel (og uden Tvivl conciperet) ved Hann. Sehesteds Haand. Man kan i det mindste ikke paa den Tid, eller i dette fælles Stridt) finde Spor til det stærke Uvenskab imellem de to Svogre.

⁶⁸) „Dg efterdi ubi den sidste Conferens adskilligt med stor Hastighed og Ivrighed til R. Raad blev forebragt, som man af Medbrødre vel ikke havde formodet: saa forhaabe vi, I gode Herrer i Bentighed herester ville med os handle og conferere.“ — Uden Tvivl har den omtalte Memorial angaaet Kirstine Munk, hendes lovlige Egtefælle, hendes og Børnenes fremtidige Stilling og Rettigheder.

Ulfeldts Rigdom og høje Embedspost, hans og Sehesteds Navn- kundighed og bekjendte Talenter, bidrog i Forening til at ved- ligeholde Rigshofmesterens og hans Slægts Anseelse og Ind- flydelse. Familien opnaaede ogsaa, ved at fremlægge en egen- hændig Erklæring og et Brev fra Christian IV. til Kirstine Munk ⁶⁹⁾, at R. Raadet den 18de April i et under Rigets Segl udstedt Brev erkjendte hendes lovlige Ægteskab; i hvilket Document man vel ogsaa berørte hendes Børns ægte Fødsel, men reserverede Hertug Frederik allene Ret til Thronfølgen. ⁷⁰⁾ Vi see heraf tillige, at skøndt Raadet, som Rigshofstyrelsen i Følge Statsforfatningen tilfaldt under en Thronledighed eller Mindreaarighed, havde udnævnt et Regentskab, bestaaende af Rigets fire høieste Embedsmænd (Rigshofmesteren, Cantsleren, Marsken og Admiralen), betragtedes dets Magt og Myndighed dog som den høieste i Staten. Ulfeldts Svigermoder vandt imidlertid herved ingen væsentlig Forandring i sin Stilling; og der oprandt inden kort Tid Omstændigheder, som for ham selv bleve endnu langt mindre gunstige, end hans sidste Periode under Christian IV.

Det Forhold nemlig, hvori Ulfeldt kom til den præsumtive Thronfølger, Prinds Frederik, havde allerede inden Faders- rens Død ingen god Grund at hvile paa. Denne Tyrste havde, saavel medens hans ældre Broder levede, som efter

⁶⁹⁾ Man maa vel formode, at Originalerne til disse Breve (dat. Lunde- gaard den 23. Aug. 1615 og Krempe den 9. Sept. 1629) have været R. Raadet forelagte. Nu eksisterer her kun en ved Hannibal Sehesteds Haand tagen Afskrift af de to Documenter, hvis Rigtighed er bevidnet ved G. Ulfeldts, H. Sehesteds og Hans Lindenovs Underskrift.

⁷⁰⁾ Originalen til dette Rigsraadets Diplom, udfærdiget paa Pergament, under Rigets Segl i Interregnum, var 1726 i Grev Wedel til Bes- delsborg hans Gie, og kjøbtes paa Klevenfeldts Auction 1777 (s. Museum Klevenfeldian. p. 257) til Grev Ulfeldt i Wien, af den keiserl. Legationssecr. Wehburg, for 60 Rdlr. Cour. Der eksisterer et Slags Fac-Simile deraf, med Tegning af Seglet.

dennes Død, staaet i mere Fjernhed fra sin kongelige Fader; ligesom overhovedet Kongens Ægteffab med K. Munk, og Forholdet med de heraf udsprungne Døttre og deres Ægtemænd, ei kunde andet end fjerne begge Prindsen fra Kongehoffet. Den udvalgte Thronfølger levede efter sit Giftermaal næsten udelukkende paa Nykøbing Slot paa Falster; Prinds Frederik mest i Bremen og i Hertugdømmerne. Ved Faderens Død maatte Prindsen snart mærke, at hans Valg til Konge ikke blot saa godt som ene laae i Adelen, og særdeles i Rigsraadets Hænder; men at ogsaa Ulfeldts Stemme og Indflydelse maatte være af betydende Vægt, og at den under visse Omstændigheder maaskee kunde komme til at gøre Udslaget. At Ulfeldt vel hellere havde seet en anden bestige Thronen, end Prinds Frederik, kan der neppe tvivles om; og meget tyder hen paa, at Misforstaaelse imellem Prindsen og Rigshofmesteren, og et vist Nag, en fiendtlig eller uvenlig Stemning til Leonore Christine hos Prindsessen, den Lyneborgske Sophie Amalia, have været ældre end Christian IV. Død og Kongevalget. Undersøgelsen af disse Forhold, af Sophie Amalias Charakter og hendes Indflydelse saavel paa de politiske Begivenheder, som paa det Ulfeldtske Ægtepars Skiebne, maa forbeholdes en sildigere Tid. Kilderne til en saadan Undersøgelse ere deels endnu ikke komne for Dagen; deels ville de vel altid komme til at fattes ⁷¹⁾.

Hvad der i Valghandlingen træder offentligt frem, tyder snarere paa Adelen's Enighed, saavel i at ville tage Prinds Frederik til Konge, som i at indskrænke hans Magt, end det berettiger os til den oftere yttrede Formodning: at der blandt

⁷¹⁾ En Efterretning hos den vist nok i høj Grad utilforlæbelige Riegels meddele: at Sophie Amalias Correspondents efter hendes Død blev brændt, paa Christian den Femtes Befaling. (Smaa histor. Skr. I. S. 327. 329.)

Adelen var Uenighed, ja et Parti, som hellere ønskede den hollstenske Hertug til Konge. At Ulfeldt, som Nogle ligeledes have meent, virkelig skulde have arbejdet imod Prindsens Udvalgelse: lader sig heller ikke med nogen beviselig Grund sige, og maa vel snarest betragtes som blot Formodning om det, han efter sin Tilboielighed nok havde villet gjøre, hvis nogen Muelighed dertil havde været; og som et Middel, hans stærke Modparti ved det nye Hof gjerne betiente sig af, for at gjøre en Mistanke hos Kongen til Sandsynlighed eller endog Visshed ⁷²⁾. Ulfeldt maatte i ethvert Tilfælde snart have overbevist sig om, at det ikke vilde blive ham mueligt at hindre Valget; men at han i Rigsraadet for sin Deel har medvirket til at indskrænke den nye Konges Magt ved Haandsæstningen, er baade troeligt og rimeligt. I øvrigt var Stemningen for en saadan Indskrænkning, og det i betydelig Grad, herskende hos den hele Adelsstand; i hvor langt det endog var fra, at den vilde føle Rigshofmesterens Stolthed og Uergierighed. Ja det synes endog, i Følge de Forslag og Begjeringer, som i den Henseende udgik fra Adelen's Deputerede, at en saadan Stemning har været endnu stærkere hos disse, end hos Raadet; og derimod hos de Deputerede en noget mindre aristokratisk Aand.

Frederik den Tredies Haandsæstning blev, som bekendt, en af de haardeste, nogen dansk Konge hidtil havde maattet indgaae; og den vigtige Tilfætning i samme, at Rigsraadet

⁷²⁾ Saaledes fremstiller i det mindste U. selv Sagen. „Denne Forebringende aff mine Misundere oc Efterstræbere hafver forvult mig all Forfølgelse oc Vlycke; thi de bracte Hans. Kongel. Maytt. vdi mening, at ieg var Aarsag til det som samptlig Rigens Raad oc Stenderne hafde sluttet oc aproberet. — — Oc var Hans Maytt. aff deris vsandferdig Angifvende saaledes betagen, att ingen Rationes kunde finde Platz — mens Hans Maytt. viste sig meget vmild imod mig, oc bröd vd med mange Vredis Ord.“ *Spittrængende Vredis-Forsvar*, 1652. p. 55.

herester altid skulde bestaae af 23 Medlemmer og erstatte de afgaaende ved eget Valg af tre Candidater, hvoraf Kongen maatte udnævne een, syntes at gjøre Raadet endnu mere uafhængigt af Kongen. Hvorfor Rigsraadets Magt, under Frederik Tredies første ti Regteringsaar som indskrænket Konge, desuagtet snarere aftog, end forøgedes: er et Spørgsmaal, hvis Besvarelse hører til denne Konges, ikke til Ulfeldts Historie. Derimod troer jeg det ikke overflødigt til at lægge for Dagen, at Ulfeldt vist i det høieste kun i Rigsraadet (som han endog en Tid lang havde holdt sig borte fra⁷³) kan have havt nogen Indsigt paa Valgforholdene, at give en kort Oversigt af disse efter de utrykte Kilder.

Allerede før Christian den Fjerdes Død, og som en Folge af denne Konges Udskrivning af et Møde til Kongevalg den 17de April 1649, havde den danske Adels begyndt at samle sig i de forskjellige Provindser, vedtaget at vælge Hertug Frederik til Faderens Efterfølger, og underskrevet en Forpligtelse i den Henseende, som de overdrog deres udvalgte Fuldmægtige, der skulde møde paa hele Adelsens Vegne, at gjøre gjeldende ved Herredagen. Saaledes var den jydsk Adels samlet i Viborg, og underskrev der et saadant Document d. 3. Februar. Af Adelen i Sjælland, Volland og Falster var en stor Deel samlet i Næstved, hvor de underskrev en lignende Forpligtelse d. 1. Marts, og valgte imellem sig selv ti Adelsmænd som deres Fuldmægtige til at møde i Kiøbenhavn den 17de April⁷⁴). Ved Valgmødet indkom fra samtlige Adelsens Fuldmægtige og

⁷³) See den ovenfor (Side 378) anførte Skrivelse fra Raadet af 15. April 1649.

⁷⁴) Disse Documenter, ligesom Adelsens Commissairens forskjellige Indlæg til Raadet (af 17—27. April), angaaende Haandfæstningens Skærpselse og Forøgelse med flere Artikler — ere endnu til i Originalerne. Derimod mangle Documenterne for den sjeniske og skaanske Adels.

Deputerede, i Tallet 33, ⁷⁵) under 17de, 25de og 27de April, tre forskellige „Indlæg“ eller Andragender til Rigsraadet om saadanne Punkter, som Adelen udtrykkelig begierede at maatte tilføies og indføres i Haandfæstningen. I det første drives især paa, med det snarreste at tværksette Valget, „som ingen Dilation kan taale“; og „saafremt noget kunde være, som herudi i en eller anden Maade kunde hindre eller gjøre Ophold, at saadant maatte affattes, og publicum for alting have udi Agt.“ Efterat Adelen's Deputerede den 18de April havde valgt Henrik Rammel til Betskov, Hofmester paa Soer, til deres Ordfører ved Conferentserne med Rigsraadet, holdtes den første af disse samme Dag, hvor Adelen's Deputerede til Slutning tilkiendegav og begierede:

„at efterdi det kongelige Valg beroer fornemmelig paa den adelige Stand, som haver frit Raar og Valg, en Konge at vælge, og efterdi at Rigens Raad, som er af een Stand med Adelen, de sig da vilde dertil beqvemme, at Adelen med dem, og de med Adelen, underskrive og forsegle hvis Election og Valg gøres skal, som tilforn haver været brugeligt.“

Samme Dag (d. 18de April) og de to følgende Dage sendtes fra Adelen's Fuldmægtige to Deputerede til hver af de andre to Stænder, de Scisslige og Borgerstanden, som ligeledes vare repræsenterede ved deres valgte Deputerede; hvilke Adelen meddeelte deres eenstemmige Beslutning, at udvælge Hertug Frederik til Konge; dog saaledes, at de første vilde gjøre de øvrige Stænder deelagtige i Valget, med det Ønske, at alle tre Stænder heri maatte findes fuldkommen cendragtige. Herom medtog de ogsaa en ganske tilfredsstillende Erklæring fra begge

⁷⁵) Heriblandt vare af Nørre-Jylland 8, af Fyen 6, af Skåneland 10, af Skåne og Bleking 9; Rigsraadets Medlemmer vare i Tallet 18.

de andre Stænder, tilligemed Forsikringen fra Borgerstanden om et venligt og velvilligt Sindelag mod Adelen⁷⁶). Denne havde allerede under 17de April indgivet et fuldstændigt Udkast over de Punkter, som man af ældre Kongers Haandsfæstninger (fra Christoffer II. indtil Christian III.) begjærede indførte i den nærværende. I Indlægget af 25. Apr. urgeres bl. a. stærkt paa, at de mange „underslutne“ Lehn, som Rigets gode Mænd før havde nydt og nu en Tid lang have ligget til Regnskab, iglen maatte „adskilles“ og tillægges Adelen. (I Fortegnelsen over samme opregnes i Alt 83 saadanne danske Lehn, Staaene og Blesing (beregne).) Under 27de April gientog Adelen's Deputerede deres forrige Begjæringer om Tillæg til Haandsfæstningen, og begjærede tillige Raadets Erklæring og Svar paa 8 Hoved-Poster⁷⁷), som de Deputerede ansaae det for magt-

76) „De takkede Adelen storlig for deres velmeente Communication og for deres gode Villie imod deres Stand; lovede og tilforpligtede sig, saa sandt de vilde agtes for ærlige Mænd, at de herefter skulde mene Adelen vel, uden al Argelyst, og intet andet tale dem paa, end det som godt og oprigtigt er i alle Maader.“ (19. April 1648. Borgerstabs Deputerede samlede paa „Compagniet;“ Geistlighedens i Frue Kirke.)

77) Mærkelige ere bl. a. Nr. 1. „Ere alle Rigens Stænder ventlig begjærende, at for menige Rigens Raad en Gang om Aaret maatte gøres Regnskab for al Rigens Indkomst, Lold og andre Oppebørseler, hvad Navn det nævnes kan, af Danmark og Norge.“ [Det samme var indført i Indlæggene af 17de April (efter Christian I. og Kong Hanses Haandsfæstninger) og af 25de Apr.] 3. At ingen ny Forordning maa, uden samtlige Rigens Raad Fuldbjød og Samtykke, gøres. 5. Eftersom Fædrelandets Tilstand og Leilighed er saa ringe, begjæres venligen at ingen flere Stænder ubi Riget maatte admittes uden den adelige, geistlige, borgerlige og Bønderstand, anseendes at Landet ikke uden de andres Fortrangsel flere kan føde og underholde. [Formodentlig sigtes her til Oprettelse af en høiere Adelsstand af Grever og Baroner.] 8. Eftersom menige Stænder ere de som Kongen og Riget ubi Nødsid skulde have Ryck aff (sic), begjæres venlig, at de ubi deres gamle Agt og Værdighed maatte erholdes; og formodes, at Rigens Raad saaledes ubi al Trang og paa kommende Tilfælde des største Assistentis af dem have at formode.“

paaliggende at tilføie Haandfæstningen (hvoraf dog flere ikke bleve optagne.) Herefter udstedtes Valg-Acten af Raadet (18) og samtlige Adelsdeputerede (33) i Forening, den 4de Mai; og den valgte Konge underskrev Haandfæstningen, saaledes som den var bleven vedtaget, den 8de Mai.

Frederik III. og hans Dronning kendte for vel Ulfeldts Sindelag, og hvorledes det havde yttret sig før, under og efter Christian den Fierdes Død, til at han skulde være uvidende om, at Ulfeldt, hans Svogre og hans Parti, i det mindste havde bidraget deres gode Deel til Haandfæstningens Strengthed. Ved Kroningsgildet, fortælles der, da Vinen havde virket hos Kongen, som ellers overhovedet var meget maadeholdende, og tillige havde den Egenhed, at stærk Drik gjorde ham alvorlig, kunde han ikke holde sig fra at give sin krænkede Følelse Løst. Han fandt en Leilighed til, affides at sige til Ulfeldt: „Corfis! I har idag bundet mine Hænder; hvo veed, hvem der kan binde Eders igjen!“ — Ulfeldt, som god Hofmand, var ikke forlegen for Svar paa den strenge Tiltale: „Havde man bundet Kongens Hænder for haardt, saa var der vel Raad til at løse dem igjen;“ og dermed var det vist nok hans Mening, at naar Kongen vilde det, saa var han Manden dertil. Men Frederik den Tredie taug til dette Svar, og Ulfeldt, som vel allerede havde en Forudfølelse af det Forhold, hvori han vilde komme til at staae til den bundne Konge, fandt det ikke raadeligt at oppebie meer end een Tiltale af den Art, men søgte Leilighed til at komme bort fra Tasselet, da Kongen igjen havde sat sig. — Denne Scene anføres her, fordi den omtrent giver os et Billede af, paa hvad Fod Kongen og Rigshofmesteren kom til at staae til hinanden, fra det Dieblif, da Frederik III. maatte tage imod Kongekronen af Rigsraadets og af Ulfeldts Hænder, og det berøvet næsten enhver af de Souverainitets-Juveler, den endnu havde tilbage.

Ulfeldts offentlige Stilling i Staten, i Rigsraadet og i sine Embeder, vedblev imidlertid usorandret under den nye Konge, fra hans Udvælgelse og Thronbestigelse (Maj 1648) indtil Efteraaret 1649; og i det Udvortes syntes Forholdet imellem Frederik III. og Righofmesteren efterhaanden at udjævnes. I det omtalte Tidsrum indfalder den sidste betydende politiske Handling af Ulfeldt, hvori han endnu fremtræder som dansk Borger og Statsdiener: hans andet Gesandtskab til Holland 1649, hvortil han afreiste i Februar Maaned⁷⁸⁾. Det var Ulfeldts gamle Raad, at Danmark skulde støtte sin politiske Sikkerhed ved Forbund med Holland, snarere end med England, der nu virkelig kom til Udførelse; tildeels vel fordi den synes at være bifaldet af Rigsraadet, medens Christian IV. endnu levede, og fordi Finantsernes flette Tilstand ved denne Konges Død satte Frederik III. i stor Forlegenhed for Penge; deels maastee ogsaa, fordi det Parti, Ulfeldt havde imod sig, gjerne saae ham fiernet fra Danmark. I øvrigt kunde der neppe være Tvivl om, at naar der skulde underhandles med

⁷⁸⁾ De trykte Rikder have intet bestemt herom, eller om Følget, hvormed Ulfeldt reiste. I et Brev fra P. Wibe til Residenten P. Juel i Stockholm (Kbh. 1. Febr. 1649) hedder det om „Rigens hofmesters Abuesent“: „Den 8. Febr. skulle alle di, som skulle reise med hannem, vere til stede vdi Solbing; mens huad hans negociacion skall vere, och huormange der skall vere vdi hans suite, vreo ieg icke rett. Dog ere disse mig bewust: Jørgen Bielche, Kay Lyche, Borstrop Giedde, Ole og Mogens Rosenkrantz, Jørgen Keedz och en af Mogens Raases Søner.“ Af et P. S. til Brevet synes det utvilsomt, at Grevinde U. har fulgt sin Mand: „Jeg forglemte Berete Renholts Hansøn, som følger med Frøken Eleonora.“ At Ulfeldt ogsaa i denne Ambassade maa have paafort Landet en urimelig stor Bekostning, tør vel sluttes af denne Post i en Erklæring over Rigets Gield, som den var i A. 1652, og fra hvilke Anledninger den var opstaaet; hvilken Frederik III. d. 6. Oct. 1652 indgav til Raadet: „Gorfig Ulfeldt, som da var Rigens Hofmester, hans Ambassade til Holland beløber sig over 150,000 Rdr, hvoraf en stor Deel endnu aarlig forrentes.“ Dog tør det være uvisst, om her menes den første eller anden Ambassade.

Hollænderne, var ikke let nogen bedre at vælge dertil, end en Mand, der var saa vel bekiendt med Terrainet. Ulfeldt selv har uden Tvivl haabet, ved et heldigt Udfald af denne Underhandling at vinde i Anfeelse. Han havde vist nok allerede, da han 1649 forlod Danmark, en Fornemmelse af, at hans Stjerne ved Hoffet var dalet endnu dybere, end i hans Svigerfaders sidste Leveaar; men hans Stolthed, hans Tillid til sine Talenter, sin Rigdom, sit Parti, og til den Frygt, som det ved flere Leiligheder viste sig, man endog langt sildigere i Tiden bar for hans personlige Magt og Indflydelse: dette tilsammen gav ham et Mod, der endnu efter hans Hjemkomst snarere yttrede sig trodsende og overmodigt, end i Aftagende.

Ulfeldts Underhandlinger i Holland kunne vel overhovedet ikke kaldes ganske uheldige (under Forudsætning af at en Alliance med denne Stat, hvilken han nu engang betragtede som uundværlig for Danmark, skulde opnaaes), men gik derimod atter en meget langsom Gang. Dette forklarer han selv deels af Folkets Natur, deels af de Hindringer, som den svenske Resident Spirring af alle Kræfter stræbte at lægge i Veien for Ulfeldts Formaal. Den svenske Regjering var bleven opmærksom ved den nye danske Ambassade, og ikke uden Urolighed ved at erfare, at Hollænderne nu heldede meer end forhen til en Alliance med Danmark, og at man fra dette Riges Side ikke var utilbøielig til at tilstaae dem saadanne Fordele, ved Vettelser i Tolden og for deres Skibsart paa Østersøen, som hverken kunde være Sverrige eller de andre omliggende Stater ligegyldige. Man lagde saa stor Vægt herpaa, at Spirring, efter en Beretning af Ulfeldt, offentlig i et Selskab havde sagt: „en Alliance imellem Danmark og Holland vilde gjøre de Svenske større Skade, end om de havde tabt to Slag imod de Danske.“

Under saadanne Omstændigheder, og da den svenske Resident, som dog ikke synes at have været en særdeles fin

Diplomat („il est impetueux & peu discret" siger Ulfeldt om ham) brugte alle Midler, ogsaa Bestikkelser ⁷⁹⁾, for at forstærke sit Parti hos Hollænderne: kan det ikke saameget undre os, at hele Sommeren gik bort med disse Underhandlinger, hvorom Ulfeldt, (der endog, i det mindste i Begyndelsen, stod i umiddelbar Brevverling med Frederik III. ⁸⁰⁾) for Resten jævnlig sendte Beretninger til Cantsleren Chr. Th. Sehested, med hvem han endnu paa den Tid stod paa en god Fod. Et Forsvarsforbund imellem Danmark og de forenede Nederlande paa 15

⁷⁹⁾ „Il fait de la part de la Couronne de Suede tout son possible pour empêcher le dit traicté, & il a force parties de ceux-cy de son costé, & cela par grande corruption. Jeg haffuer hafft nogle fede Svain, som haffuer omstøtt och spillt nogle af hans Ollie Krucker, saa ieg haffuer saatt nogle af hans paa min Side; j'espere bonne issue; mens vi drages om Klinkerbondid." (Ulf. til Cantsleren Sehested, 23. Aug. 1649.)

⁸⁰⁾ Man har endnu disse to egenhændige Skrivelser (hvori enkelte Ord ere givne med Chiffre) fra Kongen til Corf. Ulfeldt:

„Anlangendis det som hand mig tillskriffuer om — — — — — med dissi behør — — — — — till att giøre — — — — — nogen vnsättning, disligest 50 Centner Krud, och att dett icke kunde belöbe offuer Xi tusind Rdr. och end mindre att betales i to Kar, da er Jeg dermed vell tillfreds." dat. Kiöbenh. X. 1649 d. 12. May.

Friderich.

~ Hagens Hoffmester her Corfig Ulfeldt till Hande.

„Jeg haffuer bekommit Eders Schriffuelse Anlangendis die 15. tusind Rdr. — — — — som skulle optagis paa interesse, Saa er Jeg dermed nochsom tillfreds dersom pengene kunde betales til wiße terminer, foruden att betalis till denne forstkommendis Omschlag, Thi jeg vertill ingen Middell wed. Doch stiller Jeg dette allt til hans Egen disposition; Jeg forhaaber Hand haffuer, bekommet den begerte Creditis. Hermed ADieu."

Friderich.

dat. Kiöbenhaffn d. 7. April. No. 1649.

Det synes temmelig klart, at her i den første af disse Skrivelser, og maaskee i begge, handles om den Hielp, man vilde give den fra England fordrevne Carl II. — en Sag, der i Ulfeldts tidligere Lovnetsomstændigheder med saa stor Opsigt kom paa Bane.

Var blev omsider ogsaa virkelig affluttet den 9de Oct. 1649; men Resultatet deraf gik ikke videre end til en Forpligtelse om gjensidig Krigshjelp paa 4000 Mand, naar et af Rigerne blev angrebet, og Fred ikke kunde opnaaes ved Mægling inden en Maanedes Forløb. — Den anden Gienstand for Underhandlingen, den Dresundske Tolds Redemption eller Afløsning, kom Ulfeldt ogsaa til Ende med, og sluttede herom under samme Datum den anden Tractat med de forenede Nederlande, hvorved Staterne, imod at erlægge 350,000 Gylden, eller 120,000 Rdlr. Species aarlig, og et Forskud af 200,000 Rdlr. strax, skulde have Toldfrihed for deres Skibe, i Sundet og Beltet paa 36 Aar. — I øvrigt havde Ulfeldts Udfærd i Holland, under og efter disse hans sidste diplomatiske Underhandlinger, stundom været til en saadan Grad uforsigtig, og røbet en saa pralende og hovmodig Indbildning om sin personlige Magt og Indflydelse i Danmark, og et mod Frederik III. saa fiendt og betænkeligt Sindelag, at dette hos Generalstaterne selv havde vakt stor Opmærksomhed og Forundring.⁸¹⁾

Ulfeldts Forhaabninger om den gode Virkning af disse hans diplomatiske Foretagende slog ogsaa reent feil. Han maatte erfare, at de hollandske Tractater, efterat de vare sluttede, men i Særdeleshed Redemptions-Tractaten, betragtedes som farlige og skadelige for Danmark; ikke allene fordi man fandt, at hvad Hollænderne i senere Aar havde erlagt i Dresunds-Told, beløb sig til over 100,000 Gylden mere, end den Godtgørelse for Toldfrihed, som Holland efter sin Tractat skulde betale; men ogsaa fordi Sverrige lydeligt yttrede sin

⁸¹⁾ Flere betydnende Mænd i Holland røbede dette længere hen, efter Ulfeldts Undvigelse fra Kiøbenhavn 1651, for den danske Resident P. Charisius; og dennes Beretning herom til Kongen (Gravenhag, 30. Oct. 1651) kunde allene være nok til at forværre Ulfeldts Sag, og forhøje den Unaade, hvori han var falden, og det farlige i hans Stilling.

Misforstaaelse med de Fordele, som vare Hollænderne tilstaaede, og man paa den Tid i Danmark havde en ikke ugrundet Mistanke om, at de Svenske kun ventede paa et Paaskud og en god Leilighed til at gribe til Vaaben imod Danmark. I Holland selv blev Redemptionstractaten heller ikke synderlig vel optagen. Nogle af de Provindsler, der havde lidet eller ingen Handel paa Østersøen, protesterede imod at skulle bidrage til Afsløsningssummen. Overhovedet var Tractaten af saadan Art, at man vanskeligt skulde sige, hvorfor den skulde søges fra dansk Side ⁸²⁾, da den ikke gav Udsigt til Fordeel, og derimod kunde indvikle Danmark i Misforstaaelse med flere andre Magter. — Da Frederik III. havde erfaret disse Omstændigheder viste han overhovedet, og som det synes allerede fra Ulfeldts Hjemkomst, kun ringe Tilbøielighed for Redemptionstractaten, hvis Ratification maa være forhalet i flere Maanedber. Frederik III. forlangte i Februar 1650 Ulfeldts særskilte Betænkning: om det ei kunde skee, at man fra dansk Side sendte Ratification paa Alliancen med Holland, men forbigik at ratificere Redemptionstractaten; og hvorledes da „om de tre Lønder Guld, som en Part er oppebaaren, og en Part udløvet, bedst i saa Tilfælde kunde tracteres?“ — Ulfeldt raader (d. 13. Febr.) til at oppebie nærmere Beretninger fra Residenten i Holland om den derværende Regterings Sindelag og endelige Resolution; men fraraader ganske, fra dansk Side at bringe noget paa Bane om Forandring i Tractaterne. Egeledes forlangte Kongen d. 25. Martis hele Rigsraadets Betænkning, som faldt ganske anderledes ud end Ulfeldts. Raadet, som havde bragt i Erfaring, hvor lidt Redemptionstrac-

⁸²⁾ I Rigsraadets Betænkning af 25de Martis (s. nedenfor) hedder det ogsaa om Redemptionstractaten, „at den var bevilget og sluttet med Staterne efter deres egen Anmodning.“

tractaten var det svenske Hof tilpas, og som tillige bemærkede: „at denne Tractat var skeet uden at Raadet havde delibereret over den, eller vidst noget af den, førend den var sluttet: gav sin Betænkning derhen, at man skulde søge at undgaae Ratificationerne saalænge mueligt, og i Fald Staterne endelig vilde paastaae dem, da forestille dem, hvad Skade man nu indsaae, de kunde bringe Danmark nt. m. Imidlertid maa den uheldige Tractat, som Ulfeldt saa længe havde forberedt og selv ansaae for et ypperligt diplomatisk Værk, men som man, nu da den var sluttet, paa begge Sider var misfornøiet med, dog vel omsider være bleven ratificeret, eftersom den fire Aar sildigere, ved den saakaldte Revisionstractat (Kiøbenhavn 26. Sept. 1653) formelig blev ophævet, og den Christianopelske Tractat af 13. Aug. 1645 igjen sat i Kraft. ^{82b)}

Ulfeldts skuffede Forventning med Hensyn til de nederlandske Tractater var langt fra ikke den eneste, der mødte ham ved hans Stemkomst. Han synes at have gjort sig Haab om, ved at have udvirket de, efter hans Mening betydelige Fordele, som den hollandske Alliance skulde medføre, at vinde Kongens fulde Tillid, og indtræde i den hele indflydelsesrige Stilling, han i sin bedste Periode under Christian IV. havde besiddet. I Stedet for dette fandt han, at under hans Fraværelse var Hoffets Betrag for ham snarere sunket betydeligt, end steget. Den imidlertid ansatte Statholder i Kiøbenhavn, Joach. Gersdorff, havde, medens Rigshofmesteren var borte, med Kongens Billie, truffet endeel Forandringer, som greb ind i dennes Embedskreds; desuden havde Kongen ogsaa i Rentekammeret ladet Undersøgelser foretage, og Forandringer indtræde med Hensyn til Penges Uuviisning og Udbetalinger,

^{82b)} Reedtz Repertoire des traités conclus par la cour. de Danne-
marc. p. 96. 97. 99.

som i høi Grad frankede Ulfeldts Stolthed. Tingenes hele Udseende viste, at man netop havde benyttet hans Fraværelse, ikke allene til at indskrænke hans Embedsmyndighed; men, som det synes, ogsaa til at forberede Undersøgelser af hans i flere Henseender egenmægtige og mistænkelige Handlemaade og Embedsvirksomhed under den forrige Konges Reglering.⁸³⁾ At Frederik III. i adskillige Skridt ved denne Leilighed er traadt Grændsen for den daværende kongelige Myndighed temmelig nær, eller vel endog har overskredet den, vil neppe kunne negtes; men hvilke Raaben benyttede Ulfeldt til sit Forsvar i dette ham saa nærgaaende Tilfælde? — Ikke saadanne, som en Mand af Gode, af høimodig Mand og reen Samvittighed, vilde have valgt. Han var berettiget til at skyde sig og sin retfærdige Sag, naar den var det, under Rigsraadets Forsvar og Indstilling til en nærmere Undersøgelse og Afgjørelse; og ved at have ladet sin Embedsførelse documentere ved gyldige skriftlige Beviser, og ved saa mange endnu levende underordnede Embedsmænds Vidnesbyrd, maatte han have kunnet rense sig fra enhver uretfærdig Mistanke og Beskyldning. I dette Sted brugte han til sit Forsvar kun endeel høit tonende Talemaader i et Indlæg til Kongen (6. Febr. 1650), hvori han yderligere gjentog sin tidligere mundtlige Erklæring: „at han intet vilde befatte sig med Kenteriet, Løihuset, Holmen, Klædekammeret og andre saadanne Sager, hvilke han siden fra sig

⁸³⁾ I hvilken Grad Ulfeldt under Christian IV. har tiltaget sig en egenraadig Embedsmyndighed, viser sig af mange Træk (og bl. a. af den Trods og Forbittrelse, han yttrede, da Kongen efter 1645 begyndte at ville indskrænke den). Mærkelig er ogsaa den Uttring, som forekommer i den i sin Tid meget udbredte, men hidtil utrykte „Commentar og Betænkning over G. Ulfeldts Skrivelse til den jydsk Adel,“ 1657: „Du veed vel med dig selv, da du var din forrige Konges høieste Minister, at mange Breve bleve udgivne under hans Haand og Segl ved Blanquetter, som han aldrig vidste noget af.“

„uforrettede har henvisst.“ Paa denne mundtlige Erklæring (Ulfeldts formodentlig sidste Audients hos Frederik III.)⁸⁴⁾ havde Kongen givet ham nogle Maaneders Betænkningstid; men forlangte nu hans endelige Svar. Dette gav han i det ovenanførte Indlæg, umiddelbart til Frederik III., i selvsamme Tone, som han 1647 havde brugt i Brevene til Cantzler Schestved, da denne skulde mægle imellem Christian IV. og Ulfeldt. De irettesættende Udtryk, hvormed denne angiver Grundene til at han, efter de skeete Anordninger, som vare ham til største Spot, ikke videre havde befattet sig med sine Forretninger, høre vel i aristokratisk Dærøhed og Trods til det stærkeste, som findes i Samtidens Sprog til Kongerne; og staae i en besynderlig Modsetning til de underdanige Udtryk, hvormed Indlægget slutter.⁸⁵⁾ Imidlertid brugte Ulfeldt den Politik, at han desuagtet ikke udtryffeligt nedlagde sine Embeder som Righofmester og Statholder; men paaskød en Svaghed, der paa hans sidste Reise var paakommen ham⁸⁶⁾, som Grund til at han atter en lang Tid (der nævnes et heelt Aar) holdt sig hjemme i sit Huus, og alt siden hans Tilbagekomst fra Holland⁸⁷⁾ slet ikke mødte i Rigsraadet. Han tilbød derimod at afgive sin skriftlige Betænkning over de Sager, hvori Kongen eller Rigsraadet forlangte den; og man har endnu flere saadanne

⁸⁴⁾ Den maa have fundet Sted omtrent ved Nytaarstid 1650. s. „Høittrængende Wres-Forsvar.“ S. 45.

⁸⁵⁾ En ufuldstændig Deel deraf er bleven astrykt i den 1651 udgaæde Beretning om Dinas Proces; men Documentet har der det urigtige Aarstal 1651.

⁸⁶⁾ „Aff forbemelte Reise kom jeg hjem med stor Svaghed og Sygdom.“ Høittrængende Wresforsvar. S. 44.

⁸⁷⁾ „Der skal findes di, som sinistre interpreterer, dett jeg er hjemkommen fra den anbefalede ambazade ubi Holland, (oc) icke er comparerid iblant di gode Herrer, naar di hoffuer paa Rigens Sagers vegne vereb forsamled.“ Skr. fra E. Ulfeldt til Rigsraadet. 4. Nov. 1650. Historisk Tidsskrift. III.

Erklæringer med Ulfeldts egen Haand i Behold. ⁸⁸⁾ I øvrigt var det ikke mindre Familie-Hovmod, end frænklet Stelthed og Uergierighed, der bragte Ulfeldt til den for ham selv saa skadelige Udsærd: at sætte trodsende Modstand, i Stedet for klog og beregnet Eftergivenhed, imod den nye Magt og Regiering. At Frederik III. hverken vilde erkiende Leonore Christines, hendes Søstres eller hendes Moders Titel af „Grevinde til Slesvig-Holsten“, og at man negtede Grevinde Ulfeldt og hendes Søstre, at fiøre lige ind paa Slottet i Kiøbenhavn, eller i den Slotsgaard, hvor den kongelige Familie steg af; var iblandt det, der mest saarede hende, og uden Tvivl en af de mest virkende Grunde til det ukloge Skridt af Rigshofmesteren og hans Frue, reent og med eet at trække sig tilbage fra Hoffet. ⁸⁹⁾

Man behøver ikke at være meget bekendt med Staternes og Hoffernes Historie, for at kunne forudsige, at en saa stivsinnet og umotiveret Resignation paa al activ Deeltagelse i Regieringen, (som baade Grevinden og Sperling stærkt raadede ham fra) ei kunde føre til Andet, end Ulfeldts politiske Undergang. Hvad hans egentlige og endelige Diemed dermed har været, lader sig ikke sige, da et Uveir i Begyndelsen af 1651 brod løs, og tilintetgjorde Rigshofmesterens og en Deel af hans Families hele overblevne personlige og politiske Vægt og Betydning i Danmark. At denne endnu var ikke ringe, at

⁸⁸⁾ Saaledes af 26. Marts 1650 (om de Svenskes Krigsudrustninger og fiendtlige Hensigter mod Danmark, om Rigets Giæld, m. m.); 20. Jul. 1650 (om det ostindiske Compagnies Nedlæggelse); 3. Nov. 1650 (om Giælden). Disse Ulfeldts Erklæringer ere i øvrigt korte og af ringe Betydning.

⁸⁹⁾ Han var efter sin Hiemkomst bleven „med sin Frue og Tomsfruer inviteret af Hs. Kongl. May. til kongeligt Barsel“; men ingen af dem mødte, hvortil han selv angiver de ovennævnte Grunde. (Hvittrængende Uædsforsvar. S. 43.) „Frøken Leonora var ikke obligeret at komme til Hove tiere, end hende lystedes; derfor stod det hende frit fore, at holde sig derfra.“

man endnu havde megen Frygt for hans Navn, hans farlige Talenter for den politiske Intrigue, og hans Tilhæng i Landet: er kun alt for tydeligt i den Staaansomhed eller Forsigtighed, hvormed baade Rigsraadet og Hoffet omgiffes ham. Men Ulfeldt, hvor meget Væsen man endog har gjort af hans Forstand og Klogskab som Statsmand, var svag og uden Snildhed, hvor det kom an paa at styre Lykkens Fartoi i Modgang; det eneste ret kraftige Element i hans Charakter, var Stoltheden; men denne gif ofte, paa vigtige Punkter i hans Liv, over til en reent forblindende Hovmod, og slog undertiden i afgjørende Dieblif, til hans Uheld, om til en frygtagtig Feighed. Det sidste er ikke uforklarligt; thi der var i hans Lykke, hans Magt og Rigdom alt for mange urene og mistænkelige Elementer. Paa en saadan Frygtsomhed gav han ogsaa meer end eet Beviis i hiin bekiendte Katastrophe i Ulfeldts private og offentlige Liv: den skandaleuse, i Danmark uhorte Sag med et berøgtet, løgnagtigt, for sin Stand og Stilling meget værdifuldt Dvindfolk: *Dina Winhovers*. — Hvad der i digtet Fortælling vilde kaldes høist usandsynligt, blev her til et historisk Factum: at et løsgtigt Fruentimmer af lav Stand, ved ligesaa falske, som utrolige og urimelige Angivelser ⁹⁰⁾, i en Tid af flere Maaneder kunde sætte Kongen, Hoffet, Rigshofmesteren og hans Huus i en Skræk og Uro, der udbredte sig til Hovedstaden og en stor Deel af Landet, ja selv udenlands gjorde megen Opsigt ⁹¹⁾; og at dette Fruentimmer, hvad enten

⁹⁰⁾ Allerede Bayle (Dict. hist. art. Corf. Ulfeld) har, skøndt uden Kundskab til de fuldstændigere Processacter, med sin sædvanlige Skarpsindighed seet klart nok i Sagen til at finde Bestridningen mod Ulfeldt ligesaa taabelig og latterlig, som utrolig. „N'auroit-il pas fallu être plus que bête, pour parler d'une telle chose dans une chambre, où le Comte auroit su qu'une Courtisane l'entendoit?“

⁹¹⁾ At dette bl. a. var Tilfældet i Stockholm, og hos Dronning Christine, seer man af et Brev fra Residenten Peder Juul, af 26. April 1651.

hun fra Begyndelsen har spundet sin forvirrede Bæd af Rænker og Beskyldninger ud af sin egen Sierne, eller hun tildeels har faaet Stød og Tilskyndelser af det mod Ulfeldt fiendtlige Hofparti, var i Stand til, med hendes egen Ulykke og Død paa Retterstedet, at drage den mægtige Rigshofmester med i sin Undergang. Hvor slet og mistænkelig en Rolle endog den fameuse Oberst og Geheimeraad Georg Walther spillede i Dinas Proces, saa kan man dog, fra Begyndelsen af, ikke see nogen tydelig og tilstrækkelig Grund til at antage ham for den første Ophavsmand og Opfinder til Dinas Beskyldninger mod Ulfeldt.⁹²⁾ I det mindste vare disse i af deres Urimelighed, tillige saa enfoldige, og i deres Smudsighed saa latterlige, at de snarere maac forekomme os at kunne være opspundne af en ligesaa gemeen og uvidende, som listig, fræk og rænkesuld Bedragerste.

Det er ikke min Hensigt, her atter at gientage det bekendte og tidt fortalte om den berømte Proces. Den er

⁹²⁾ I ethvert Tilfælde, hvad enten Walther har været Opfinderen af Dinas taabelige Beskyldninger, som allene Stemningen mod Ulfeldt kunde skaffe Indgang, eller selv ladet sig dem indbilbe af hende: saa maatte begge Dele vidne mere om Enfoldighed, end Snebighed og Anlæg til Hof-Gabaler hos den nybagte Adelsmand og Geheimeraad. Derfor det i en Omstændighed som denne, hvor det overhovedet ikke gielder det egentlige Grundstof i vigtige historiske Facta, men kun en Gienstand for Curiositet, kan tilstedes at indbringe en Conjectur: da forekommer der i Processen en meget tvetydig Person, en mistænk og før Processens Begyndelse afflediget Betient hos Ulfeldt, ved Navn Langemack, som Dina selv paa en Maade angav; som maaskee paa samme Tid, som Walther, har haft en Forbindelse med hende; og ved hvem hun kunde have faaet den Kundskab til Ulfeldts Huus, som hun røbede, inden hun der nogensinde havde sin Fod, i det mindste hos Herfabet. At denne Langemack i det mindste har været det Ulfeldtske Huus meget forhad, og uden Tvivl i Dinas Sag har været en skilt Deeltager, der paa en eller anden Maade har gjort sig dette til en Fortieneste: dertil har jeg i Leonore Christines private Correspondents (ikke blot 1652, men langt senere, 1663) fundet tydelige Spor.

unegtelig, ved at være ligesom Expositionen eller den første Act i den Ulfeldtske Families Tragoedie, en historisk Begivenhed af sand dramatisk Character og tragisk Interesse. Men den har tillige endeel dunkelt og uopløst i Situationerne. Ved Siden af de i Baggrunden fremtrædende Deeltagere af høieste Rang, og ved Siden af det høifornemme Ugtepar, som her, skiondt tilsyneladende seirende, af Mangel paa hiint, den rene Bevidstheds „treddobbelte Brystspandser“, blev det tragiske Dramas egentlige Offere: fremtræder tillige saamegen Lavhed og Gemeenhed hos nogle af de handlende Personer, at det er med en blandet og tildeels svækket Interesse, man træder nærmere til de ved henimod 200 Aars Gldte afblegede, og for en Deel svagt belyste Billeder, som Dinas Proces fremstiller. — Da jeg imidlertid nu har havt Leilighed til at giennemgaae de fuldstændige originale Procesacter, der siden 1651, da man lod et Udtog af dem komme for Lyset, have været utilgængelige, og desuden at blive bekendt med adskillige andre oplysende Bidrag til denne Sags Omstændigheder, kan jeg ikke undlade at bemærke, hvad der for Historien er af Vigtighed: at de saa længe skulde Actstykker til Processen hverken indeholde noget Nyt af Betydning, eller i det Hele føre til andre Resultater, end de hidtil bekendte Data og Omstændigheder. Disse lade vel tilsynne, at man var fuld af Mistanke mod Rigshofmesteren, og gjerne benyttede ethvert nok saa ringe Skin, som talte imod ham; men Ulfeldts høie Raab om Uretfærdighed og Rettens Fornegtelse har dog upaatvilelig i alt Væsentligt ingen Grund havt; og hvad mere skulde han i ethvert Tilfælde kunne opnaae, end en fuldstændig Frikendelse, Dinas Dødsdom og Henrettelse, og hans Modpart Oberst Walthers Landsforviisning, efter et af Kongen selv imod denne anlagt Søgemaal? — Hvad han gjorde Fordring paa under Processen, at man ved Forhør og Tortur skulde bringe en i Rænker, Forstillelse og alle Eognens Konster drevne falsk

Angiverste, som dog uophørligen røbede sig ved Gienkaldelser og modsigende Bekiendelser, til netop at bekiende hvad Ulfeldt vilde: var en Fordring, han ikke ved nogen Ret kunde opnaae. Endog Torturen blev, efter hans Paastand, anvendt; men uden den Virkning, han vilde have. Det Udtog af Sagen, som til Regjeringens Retsfærdiggjørelse bekiendtgjordes (30. Nov. 1651) ikke længe efter Ulfeldts Undvigelse, er vist nok i den korte Beretning selv ikke til hans Fordeel; men denne har dog ikke i Indholdets simple Fortælling noget afgjort Præg af Partisthed; eller Fortielser af det, der kunde være til Ulfeldts Fordeel. Af Processacterne, Dommen og øvrige Bilag, er heller ikke noget udeladt, der væsentlig kan oplyse Sagens Hovedomstændigheder. — Det vil imidlertid heller ikke undgaae den opmærksomme Læser af Processens Historie, at der bag ved denne Bæv af gemene og nedrige Intriger har bevæget sig en eller anden skjult, ledende Kraft, der har, om ikke fremkaldt, dog benyttet Sælligheden til at virke til det Ulfeldtske Ægtepars Ruin — om endog kun ved at compromittere og fornedre den aristokratist-stolte, engang saa mægtige og myndige Rigshofmesters Adelsnavn og Rygte, i det man gav begge til Pris for en Skjoges alt for nærgaaende Beskyldninger. Man har været fuld af Mistanke, og gierne villet finde Ulfeldt skyldig; derfor har man givet de urimeligste Beskyldninger Magt; og derfor ogsaa søgt at lægge mere Vægt paa den løgnagtige Dvindes sidste Ord paa Retterstedet, end de vist nok kunde fortjene.

Det syntes og som Alt skulde forene sig, for at sætte Ulfeldts Sag under denne vidt berygtede Proces i et mislikt eller tvivlsomt Lys. Det samme Fruentimmer, hvis skammelige Beskyldninger i saa høj Grad compromitterede ham selv og hans Ægtefælle, havde jo virkelig, efter at hun, ham uafvidende, havde bragt sin første Angivelse for Kongens Øre, paa en smedig Maade vidst at skaffe sig Udgang i Rigshof-

mesterens eget Huus; havde der oftere talt med Grevinde Ulfeldt, og havde opspundet en ny, ligesaa falsk og urimelig Eogn, om en Plan af hans Fiender, ved Nattetider at ville overfalde og myrde ham og hans Familie. Ulfeldt, der selv aldrig havde talt med Dina, havde derimod været lettroende, mistænkelig og frygtsom nok til, efter sin Kones Meddelelser, at troe paa Bedragerens Digt; havde i den Anledning gjort offentlige Skridt til at sørge for sin Sikkerhed; og havde gennem Grevinden givet Dina en skriftlig Forsikkring, at ville belønne hende for den omtalte Angivelse, naar det kom for Dagen at den var grundet. Denne Omstændighed benyttede den rænkefulde Kvinde under Processen til at foregive, at Ulfeldts producerede Forsikkring, som hun havde været snedig nok til at give Ulfeldts egen Skriftefader i Forvaring, ikke var den rigtige, men at han havde givet hende en anden, der lod paa, at han for hendes Livstid vilde underholde hende og det Barn, hun gif frugtommelig med, og hvortil hun først havde udlagt Ulfeldt, siden Walthers, som Fader. — Endelig maatte ogsaa Ulfeldts, dog længe forberedede Handlemaade, bidrage meget til, i Kongens og Folkets Øine, at sætte ham i et endnu mere mistænkeligt Lys, i det han, efter Processens for ham fuldkomment tilfredsstillende Udfald, snarere som en mistænkelig Statsforbryder, end som en paa sin Skyldfrihed stolende retsaffæren Mand, hemmeligt om Natten rømmede af Landet; og det kort førend hans offentlige Rejsfærdiggjørelse ved Herredagsdommen over Walthers blev fuldstændig. Kunde han vel handle værre imod sig selv, end ved frivillig at tilkomme sig den samme Straf, som Landets øverste Ret tilkendte hans skulte Fiende og Angiver, Dinas Doler og maaskee hendes Medskyldige?

Den 14. Jul. 1651, tre Dage efter Dinas Dødsrettelse, begav Ulfeldt sig, med sin Frue og sine ældste Børn, om

Afstenen ud af Østerport, hvortil han havde ladet sig gjøre en Nøgle, og gik uden Ophold ombord i en hollandsk Gallot, som han havde fragtet, og som ventede ham ved Kysten, en halv Mil fra Helsingør. Dette Skridt var uden Tvivl længe forberedt; og dog holdt saa hemmeligt, at endog saa eller ingen af hans Slægt eller Venner vidste noget deraf, før han var borte.⁹³⁾ I et heelt Aar havde han holdt en af sine Betiente i Holland, for at varetage hans Sager og Brevverling. Fra hans Huus i Kiøbenhavn havde han ladet bortskaffe sit mest værdifulde Løbere og Bohave⁹⁴⁾, hvoraf en Deel var sendt til Holland; den Skat, han eiede i ædle Stene, i forarbejdet og myntet Guld og Sølv og andre Kostbarheder, har han formodentlig for en stor Deel medtaget paa Skibet; skøndt der findes sildigere Spor til, at meget af saadanne Sager maa have været glemt hos enkelte Fortrolige. Kongen tilsendte han en Skrivelse paa Frans⁹⁵⁾, hvori han, med den sædvanlige Selvroes og Berømmelse af de store Fortienester, han havde af Kongen og Riget, angiver den slette Behandling, som var vederfaaret ham, de Efterstræbelses, han var udsat for, og de falske Beretninger af hans Vindsmænd,

⁹³⁾ I et Brev til Rigets Marsk Anders Wille (Stralsund, 27. Jan. 1652) benægter Ulfeldt at være hemmelig bortreist, af den Grund, at han 5 eller 6 Dage før hans Bortreise skriftlig, under Hr. Mozens Hægs og Hr. Christen Skeels Hænder, havde modtaget Forlov dertil af Kongen selv, med de Udtryk: „at dersom Rigets Hofmester nogensteds vil forreise, da haver det nu ingen Betænkende.“ Dette er dog intet uden en Sophisme. Hans Afreise skeete saa uformodet og hemmeligt, som den vel kunde; og det er øiensynligt, at den kongelige Tilkiendegivelse kun har været en almindelig Ophævelse af Kongens tidligere Befaling: at Ulfeldt maatte blive tilstede i Kiøbenhavn, indtil Sagen med Dina var paakiendt.

⁹⁴⁾ Da Ulfeldts Bærelser og Giemmer i hans Huus, som strax efter hans Undvigelse bleve forseglede, efter kongelig Befaling i A. 1653 aabnedes til Registrering, fandtes der kun simplere Effecter og Meubler; men intet af Værdi. Om den kostbare Eiendom, som var bortført af Ulfeldts Huus, meddeles nærmere Efterretning nedenfor.

⁹⁵⁾ Den er uden Sted og Datum.

hvortil Kongen laante Dre, som Marsag til, at han havde seet sig nødsaget til for en Tid at forlade sit Fædreland. En lignende og udateret Skrivelse til Rigsraadet indløb nogen Tid efter hans Vortreise. Fra Amsterdam, hvor han i nogle Uger opholdt sig i Skul, og i liden Anseelse ⁹⁶⁾, og hvor han lod udsprede en trykt Beretning paa Hollandsk om Dinas Sag, tog han Velen over Lybeck til Sverrige, som det egentlige Maal for hans Reise. Han ankom til Stockholm i Begyndelsen af September, erholdt under 13. Sept. et Beskyttelsesbrev for sig og sit Huus af Dronning Christina, som den 23de modtog ham i en høitidelig Audients, hvortil han afhentedes ved to Kammerherrer i en kongelig Equipage, og havde en Samtale paa halvtredie Time med Dronningen i hendes Cabinet. ⁹⁷⁾ Fra denne Dag af var den Stilling, Ulfeldt vilde indtage mod sit Fædreland afgjort; havde han allerede i flere Aar handlet og virket i Landet selv som en egenraadig, mægtig og farlig Magnat, saa traadte han nu, i det han overgav sig til en fremmed Regierings Interesse og Tjeneste, frem for Verden som aabenbar Avindsmand mod sin Konge og Forræder mod sit Fædreland. Hvorledes han i denne Egenskab handlede, skal herefter i Korthed fremstilles; naar jeg først har berettet, hvilke Folger Ulfeldts Flugt havde for ham selv og hans Parti i Danmark.

Under den foregaaende Tid af halvandet Aar, hvori det ugunstige og spændte Forhold imellem Frederik III. og Rigs-hofmesteren havde varet, var der vel foresaldet adskilligt i Dan-

⁹⁶⁾ »Der Reichshofmeister ist bei seiner Anwesenheit alhie bei hiesigen Ambts und privat Persohnen in schlechter respect gehalten. An welchem ortho er alhie latitiret, hat nicht penetriret werden können.« Endeel af hans Effecter vare ankomne under Grev Baldemars Ravn, m. m. (Af et Br. til K. Frederik III., dat. 23. Sept. 1651, fra Jac. Steinmann, der var sendt til Amsterdam, for at negociere et Laan paa 400,000 Rdr.)

⁹⁷⁾ Mem. de Chanut; par P. L. de Vauciennes. Ed. de Col. 1677. II. 287.

markt, som ikke lovede Ulfeldt nogen glimrende Fremtid; dog var der fra Kongens Side endnu intet offentligt Skridt gjort, enten for at kræve ham til Regnskab for hans Embedsforhold⁹⁸⁾, eller for at fratage ham nogen af de Værdigheder og Benaadninger, han var i Besiddelse af. Hans Undvigelse derimod blev den, for hans Modstandere velkomne Anledning til at bevæge Frederik III. til efterhaanden at opgive Staaansomheden, og bruge al den Strenghed mod Ulfeldt, som denne selv havde fremkaldt. Dog lod Kongen dette saaledes ske, at ethvert Skin af ulovlig og despotisk Fremgangsmaade blev undgaaet. En kongelig Stevning udgik under 17de August til Ulfeldt, at møde ved den til næste Aar berammede Herredag, der at lide Tiltale og være Dom undergiven, for at have, Kongen uafvidende, forladt Riget, uden at gøre Rede eller Regnskab for noget af Alt, hvad der i saa mange Aar havde været ham betroet. Kongen lod ogsaa d. 11. Sept. forlange Rigsraadets Erklæring, hvorvidt Ulfeldt, ved sin Undvigelse maatte anses for at have ved sin Opførsel forbrudt sine Embeder, sin Værdighed som Medlem af Raadet, og de ham tillagte Lehn. I Rigsraadet havde han kun faa Venner tilforn, og færre nu. Svaret faldt saaledes ud, at Kongen maatte være bemyndiget til at besætte Ulfeldts Poster med Andre, som vilde gjøre Hs. Majestæt og Riget bedre Tieneste. Saaledes blev da Gersdorff, der ganske havde vundet Frederik den Tredies Gnist, Rigshofmester, og Henrik Rammel Befalingsmand paa Moen; begge bekiendte nok som Ulfeldts Modstandere. Mindre troede man vel dette om Cantseren Chr. Th. Sehested,

⁹⁸⁾ En mærkværdig Omstændighed er det imidlertid, at netop Dagen før Ulfeldts Bortreise (d. 13. Jul.) indkom en egenhændig Skrivelse fra Frederik III. til R. Raadet, hvori Kongen fører Klage over Ulfeldts Embedsførelse og øvrige Adfærd. Har Ulfeldt maaskee ved nogen af sine Venner strax erfaret dette Skridt, og har det paastyndet hans Undvigelse?

som forhen havde staaet i nær venstabelig Forbindelse og Brevverling med ham, hvilken synes at være ophørt efter Ulfeldts sidste hollandske Gesandtskab. Sehested erholdt nu den forrige Rigshofmesters norske Lehn; og jeg skal nedenfor anføre et Vidnesbyrd om, at denne talte ham iblandt sine Fiender.

Ulfeldts Forlehninger bidrog vel ikke ubetydeligt til hans store, næsten fyrstelige Indkomster; men hans erhvervede private Formue var desuden saa overordentlig i Danmark, at den længe havde været Gienstand for almindelig Forundring og Manges Mistanke, uagtet han havde forstaaet paa en klog Maade at fordele og anlægge den saaledes, at ingen let kunde ahne dens virkelige Størrelse. Det var vel ikke ubekendt, og blev i Beretningen om Dinas Proces fortalt⁹⁹⁾, at Ulfeldt efterhaanden havde sendt store Pengesummer ud af Landet. Men selv dristede han sig til, paa en med Rigets og Landets Armod spottende, ja endog for Christian den Fjerdes Ure krænkende Maade at benegte, hvad der siden blev juridisk bevist¹⁰⁰⁾; og afgav derved et af de stærkeste Vidnesbyrd om, hvorledes Eogn og Sandhed gjaldt lige for hans Samvittighed, naar det kom an paa hans egen Sag og Fordeel. Det var først langt sildigere, da han som en ynkelig, af Sverrige og af Carl Gustav forsmaaet Forræder, i et Slags Landsfraværelse sneg sig tilbage til Danmark, saaledes som han 1651 herfra var undvegen til Sverrige, at Ulfeldts egne Papirer røbede, og andre Bevistligheder lagde for Dagen, hvor umaaelig den Rigdom var, han i de 11 Aar, hvori han forestod Rigshofmester-Embedet havde samlet; skiondt han skal have tiltraadt

⁹⁹⁾ „Han befindes af sin bedste Formue, som til Lønder Gulb sig skal beløbe, og han paa saa Aars Tid, siden Cronen i var største Røb og Betræk, har samlet, en stor Deel til Holland, Dantsig og andre fremmede Steder, at have sendt for sig i Veien.“ (Fol. B. 3.)

¹⁰⁰⁾ Jvf. „Høittrængende Ures-Forsvar.“ S. 49—52.

sin høie Post, ikke allene uden Formue, men endog forgiældet.¹⁰¹⁾ Naar jeg kalder Ulfeldts Rigdom umaadelig, vil man ikke finde Udtrykket overdrevet, da den kan antages at have udgjort henved en Million Rigsdaler, paa en Tid, da Pengenes Værd kan regnes at have været 2 til 3 Gange saa høi, som den nærværende; da en Rentefod af 6 pCt. var almindelig, og da den hele danske aarlige Statsindtægt knap udgjorde en halv Million Rdlr. Naar vi da tillige erindre, at det for en Deel var i de trangeste og uheldigste af Christian IV.s Regeringsaar, da han idelig var i største Betryk for Penge, og paa enhver Maade indskrænkede sine Udgifter¹⁰²⁾, at hans Svigersøn og Yndling sørgede saa rigeligt for sig selv, medens Danmark, deels ved Pengemangel, deels ved et usælt Krigs- og Forsvars-Væsen, blev et Bytte for de Svenske: saa kunne vi vel spørge, om ikke allerede Ulfeldts randede Statte tilstrækkeligt stemplede ham som Forræder mod Fædrelandet?

Wil man spørge om Kilderne, hvoraf han havde været i Stand til, under en Konge, der selv var streng og nølagnlig Huusholder, at skaffe saa store Summer tilveie: da veed man vel, at dette hører til de Omstændigheder, som en Mand med Ulfeldts Klogskab og i hans høie Stilling ikke vil gjøre det let at oplyse i Detail. Det er overhovedet viensynligt, at Undersøgelsen af Ulfeldts mistænkelige Omgang med Statens Penge-

¹⁰¹⁾ Det fortælles i det mindste, som et Beviis paa den unge Leonore Christines store og adelmødige Kiærlighed til hendes Fæstemand, at hun efter Brylluppet endelig vilde betale hans Gjæld, og at denne beløb sig til 30,000 Rdlr. Kilden er ikke meget autentisk; men om Summerne ikke har været saa stor, kan Factum dog neppe reent benegtes. (Jof. Paus. Ulfeldts Levnet. I. S. 58.)

¹⁰²⁾ „Jeg haver ikke i al min Værg 7000 Daler, og veed ikke at faae flere dertil, om jeg skøndt vilde sætte min Værg og Liv i Pant derfor: skriver Kongen til Chr. Thom. Sehested d. 27. Apr. 1645. s. ogsaa Kongens Brev til Rentemesteren om Indskrænkning af Taffelet. 26. Apr. 1645. (Bilag No. VI.)

væsen under Frederik III. aldrig synes at være kommen til alvorlig eller detailleret Udførelse; maaskee fordi man tidligt nok har faaet Overbeviisning om, at tilstrækkelige Beviser paa hans Underlæg ikke vare lette at tilveiebringe. I øvrigt kan her erindres om: at Ulfeldt havde meget med vresundste Toldsager og Toldskændelser at gøre; at alle Leverancer til Flaaden, Armeen og Posten gik igiennem hans Hænder; at Oluf Daa, en af Renterimesterne under Christian IV., hørte til Ulfeldts ivrigste Venner; og endelig, at hvad der i Frederik III.^{des} aabne Brev af 18. Aug. 1653, hvorved Ulfeldts Grundskjendomme belægges med Sequester, tydeligt og bestemt lægges ham til Last¹⁰³), er meer end tilstrækkeligt til at forklare sig, hvorledes det har været bestilt med hans Nedelighed og med hans forborgne Rigdomskilder. Kunde han endog sige, at han ikke har skindet Nogen sin Armod og Fattigdom fra, og sanket den Velsignelse, Gud have givet ham med Andres Fordærvelse og Skade¹⁰⁴): saa havde han desmere ved at berige sig i det Store hjulpet til Statens

¹⁰³) Det hedder her bl. a.: „Da befindes Renteriet saaledes at vere imod al Herkommen och loulig Brug forbigangen, att di ferreste contracter och affregninger der findes at vere giort, och om somme war slet intet at finde. — — Med Leverandzger er saaledes omgaaet, att aff Sommer allene, alt andet at forbigaae, paa sex Mars tid, fra No. 1642 indtil No. 1648 opskriffues at vere leweret nesten for Tretten tønder guld, vanskæet icke et skiff der aff er bygt, icke heller nogen stor landbygning giort; mens vel beregnes til et skiff at reparere at være medgangen Sommer for 36,000 Rdlr. och til et andet for 35,000 Rdlr. Paa Holmen, som Hr. Gorf. Ulfeld efter sin Ged skulde haffue Indseende med, er saaledes forhollet, at Sommer vndertiden icke for 16 eller 17 Maaneder efter det er lewerit, er bleffuen taxerit, och for Een mere end dobbelt saa høit taxerit som for en Anden; och at Adskilligt sex gang dyrer er betalt, end Andre det haffue erhødet at wille lewere. Dend paa Holmen war Material-Schriffuer, haffde weret Hr. Gorf. Ulfelds egen Diener, och haffde ingen Kongelig Bestalling; att nu forbigaaes, huorledis med priisgoetj och Confiscationer er tilgaaet.“

¹⁰⁴) Høitrag. Vresforsvar. S. 60.

Forbærvelse og Skade, og heri vist sig som en trolig Tilhænger af den i Danmark herskende Adels Grundsætning: at Rigets Bedste maatte vige for Standens Fordeel. Ulfeldt var heri vist nok ikke anderledes eller slettere, end hans Samtidige, Cardinal Mazarin, og flere af hine og af sildigere Tidens Ministre og Stormænd, hvis Vergierrighed og Herkelyst betragtede Guldet baade som Magtens sikre Støtte og sidste Nødhielp. Heller ikke var hans Beregning deri ganske falsk; thi det vilde aldrig have kunnet lykkes ham, som en fattig Herremand og Rigsraad, i saa mange Aar at kunne trodse Kongen og sit Fædreland, og spille en uafhængig Magnats Rolle blandt dets Fiender.

Strax efterat Ulfeldts Undvigelse var bleven bekiendt, udgik vel en kongelig Befaling (26. Jul. 1651), at Ingen maatte indlade sig paa at kobe noget af Rigshofmesterens Gods eller Eiendomme, saalænge han ikke havde gjort Rede for sin Embedsførelse; men ikke før et Aar efterat han havde vægret sig ved at møde efter Herredagsstevningen (af 17. Aug.), og udstedt flere, i høi Grad mod Kongen fornærmelige Skrifter, skred Frederik III. til, (i det anførte Brev af 18. Aug. 1653) at inddrage Ulfeldts Gods og Midler i Danmark. Dog skeete dette endnu paa den lemsældigere Maade, uden Godsernes Salg, ved at befale, at alle ham tilkommende Afgifter, Renter og andre Indtægter skulde indbetales til de kongelige Echsmænd i vedkommende Provinds. Det er ogsaa mærkkeligt, at uagtet Frederik den Tredies stigende Brede og Unaade imod Ulfeldt, vedblev man, i alle Regjeringens Handlinger med Hensyn til det Ulfeldtske Gods, at vise den samme Lemsældighed lige til 1661.¹⁰⁵⁾ Ulfeldt havde saa lidet agtet den kongelige

¹⁰⁵⁾ At opregne alle de forskjellige Forholdsregler og Befalinger angaaende Ulfeldts i Danmark sequesterede Eiendom, bliver her for vidtløftigt. Jeg vil kun bemærke, at endnu 1661 var Ulfeldts Gaard og Bøhave i Kjøbenhavn urørt, og intet af hans Fordegods solgt.

Stævning, at han i Stedet for at møde ved Herredagen, hvor hans Sag d. 1. Jul. 1653 endelig blev foretaget, skiondt ikke afgjort¹⁰⁶), lod fremlægge et Indlæg, hvori han ikke allene glentager sine allerede i et trykt Skrift vidtløstigere udførte Klage over den Bold og Uret, som i Danmark var paaført ham; men driver sin overmodige Stolthed og Tilfidesættelse af enhver Uerbødighed mod Kongen saa vidt, at han besvarer dennes Indkaldelse med at skyde sin Sag under den svenske Dronnings og Sverriges Rigsraads Dom, og det med saadant Vilkaar, at den eller de, som der vil tiltale ham, sig og under samme Ret giver, der at lide og udstaae hvis Retten kan medføre, om de ham ubevilligen for noget tiltaler.¹⁰⁷) Hvorledes det er gaaet med Ulfeldts Sag i N. 1652, og om den mueligen ved dette Mars Herredag slet ikke er bleven foretaget, har jeg for Diebliffet endnu ikke fundet Oplysning om. Det ovenomtalte egenhændige Indlæg af Ulfeldt, til Svar paa Stævningen, er dateret Stockh. den 30. Jul. 1652; men er formodentlig det samme, som ved hans Skriver Kield Friis produceredes d. 1. Jul. 1653. — Da Ulfeldt deri ogsaa falskelig foregav, at ikke allene hans Kammer ved Raadstuen (=: Rigsraadets Forsamlingsal) var opbrudt, men ogsaa alle hans deri værende

¹⁰⁶) I et Br. fra P. Wibe til Residenten Peder Juel af 7. Jul. 1653 hedder det: „Den 1. Julii var Hr. Corf. Ulfeldts sag for; efter Steffningen var opleest, præsenterede hans tiener Kield Friis „itt indlegg, ligesaa vforshammet, injurieux och lögnactig, som hans trychte pasquil: Kongen och Raadet ville intet denne Gang „d same derudi; ieg formener dog, att dett bliffuer vel icke deroed, „mens att der med tid och stund bliffuer gjort nogen större Ernst „(Alvor) end hertildags scheed er.“

¹⁰⁷) G. Ulfeldts Svar paa den mod ham udgangne kongl. Stævning for Herredagen, som i August Maaned skal holdes, dat. Stockholm 30. Jul. 1652. Dette Ulfeldtske Indlæg opbragte Frederik III. i høj Grad. Man ser dette bl. a. af en lang, egenhændig, i sin Art meget vel udført Skrivelse og Instruction fra Kongen til „Ambassadeuren“ P. Juel, af 19. Jan. 1654.

Papirer udtagne ¹⁰⁸): lod Kongen (27. Jul. 1653) udgaae Begiering til hans tre Brødre, Lauris Ulfeldt, Hr. Flemming Ulfeldt og Hr. Ebbe Ulfeldt (til Urup), at være tilstede med tre Andre Adelsmænd (af Familien Powis) naar Papirerne, som fandtes under Forsegling i Rigshofmesterens Kammer, bleve aabnede og registrerede; ligesom ogsaa, at overtage Eidsynet med Ulfeldts sequestrede Gods. ¹⁰⁹) Den Moderation, der saaledes endnu vistes i Henseende til Beslaget paa Ulfeldts Eiendomme, kan maaskee for en Deel tilskrives den Bestyttelse, han nød hos Dronning Christina og den svenske Regiering, med hvilken det endnu var det danske Hof's Ønske, saa længe som mueligt at staae paa en fredelig Fod. Imidlertid fortæner denne skaansomme Fremfærd saameget mere at bemærkes, som Ulfeldt ved sin (fra Stralsund, den 14de April 1652 daterede) i Trykken udgivne Apologie ¹¹⁰), rettet imod den fra

¹⁰⁸) Dette var en aabenbar Usandhed, grundet paa falske Beretninger fra hans Correspondenter i Kiøbenhavn. Allerede d. 18. Aug. 1651 udgik Kgl. Befaling til Over-Rentemesteren Tørgen Rosenkrantz og Oversecretair Otto Kragh at registrere Ulfeldts Papirer i bemeldte Kammer. Disse fuldførte dog ikke Registreringen; men de to Brevskabe, hvori Papirerne fandtes, bleve forseglede med begge Segl.

¹⁰⁹) „Efterdi det er for godt anseet, at Indkomsten af Hr. Corfis Ulfeldts Gods, for sine Aarsager, som skal naadigst tilkiendegives, skulle in sequestro her i Riget forblive, indtil han sig indstiller at svare til sin Administration: da begere vi^a o. s. v. Brødrene bade sig fritagne for denne Forretning; og som Følge deraf henstode ogsaa Ulfeldts Brevskabe uaabnede og forseglede indtil 6. Nov. 1659, da der udgik Befaling til Hr. Dve Giedde, Rigens Admiral, Hr. Oluf Parsbiørg (Ulfeldts ivrige Ven) og Tørgen Seefeldt, Landsdommer i Siælland, at aabne Skabene og nøiagtigen specificere Brevene, hvilket Arbeide begyndtes d. 9de Novbr., da begge ovenangførte Segl fandtes hele og holdne. (Registreringsforretningen er dat. Raadstuen for Kiøbenhavns Slot, d. 30. Jan. 1660.)

¹¹⁰) Høitragende Tret-Forsvar imod den publiceerde, usandferdig Kiøbenhavns Beretning, anlangende Dina oc Walthers Sag — — Med høifølgende Aarsager, som hafuer nød oc tvungen mig vnderkræfuen

den danske Regjering udgaaede Beretning om Dinas Proces, i høi Grad havde personligen angrebet og fornærmet Kong Frederik III., som ogsaa i den Anledning paa den diplomatiske Vej gjorde flere alvorlige Forestillinger hos Dronning Christina imod den erklærede Gunst og Beskyttelse, hun skienkede en til den Grad mod sit Fædreland og dets regjerende Konge fiendsk og oprørske Statsstæner. Derfor vilde dog Ulfeldt ikke ansees. Det Sprog, han fører i sit Forsvarsskrift, er ganske som det var en af den danske Konge og Regjering uafhængig Herre, der talte. Forsvaret, uden Hensyn til hvor det har sin Svaghed eller Styrke, er drevet til den Yderlighed, at kun en af Hovmod saa forblindet Mand, som Ulfeldt, kunde holde det for mueligt, at en regjerende Konge, som desuden havde et stærkt og talrigt Parti paa sin Side, skulde finde sig i den Ydmygelse, at handle med en insolent og oprørske Magnat, der endog tillod sig personlige Krænkelser imod Monarken, som med sin Eigemand. Men saavidt gif Ulfeldts Stolthed og Hævngjerrighed, at der hos ham aldrig kunde blive Tale om at gjøre et eneste Skridt til at forsones Frederik III. Hans Hensigt derimod var at oppebie, og gjøre Alt Sit til at fremkalde saadanne politiske Forandringer, hvorved Kongen kunde tvinges til at ydmyge sig for den engang saa mægtige Rigshofmester, og han komme til, fuldstændigen at triumphere over sine Fiender i Danmark; om det endog skulde skee med hans Fædrelands største Fordærvelse. Denne ledende Tanke, som havde ført ham til Sverrige, og som han uafsladelig i fem Aar beholdt for Die, lykkedes det ham omsider virkelig at bringe til Udførelse; men Hævnen, hvis Lyn han vilde slynge mod Andre, medens han hialp til at sønderrive og udpine sit Fædreland, vendte sin Straale mod

(for en tid) at begifue mig off mit kiere Fæderneland. Prentet Anno 1652." 135 S. 4to. Trykkestedet skal være Greiffswald. Ulfeldt lod tillige udgaae en latinsk Oversættelse (188 og 57 pag. 12mo) og en tydsk (i Dvart) begge uden Trykkested.

hans egen Isse; og kun meget kort og ufuldstændigt med han Seierens urene Vyst.

Man seer imidlertid, hvor sikker han var i sin Sag allerede da den trykte Apologie udkom; thi han kunde ikke engang afholde sig fra, endog ved smaafig Trudsel og Spot mod sine Fiender, meget for tidligt at yttre Hævnens forudsolte Glæde.¹¹¹⁾ Han byggede dengang især paa Christinas Gunst; men kiendte eller ahnede endnu ikke den Etsindighed, hvormed hendes Lune var i Stand til at bortgive Magtens Herlighed og Kronens Glæde, for at kunne aflægge dens Byrde. — Naar vi uden fuldstændig Udvikling af alle enkelte historiske Optrin og Omstændigheder ved Ulfeldts Ophold i Sverrige, hans der indledede politiske Intriger, og hans Forhold til Dronning Christine og den svenske Regiering, hvorved vi maatte overskride denne Fremstillings Grændser, ville søge at sammensatte det Bigtigste af disse Gienstande i et kort Overblik: da kan dette dele sig til tre Hovedmomenter: 1) Ulfeldts offentlige Fremtræden ved Hoffet i Stockholm, hans Forhold til Dronningen og til den svenske Regiering; 2) Maaden, hvorpaa Frederik III. og den danske Regiering optog og behandlede det svenske Hoff og

¹¹¹⁾ I et Brev af 20. Mai 1652 til Peder Wibe fra Erik Kragh beretter denne, at der med et Stralsunds Skib var kommet en heel Mængde Exemplarer af Apologien til Kiøbenhavn, som man mener „Frøken Sophie“ (Grevinde Peng) lader uddele. Selv havde Ulfeldt sendt den til Cantzler Sehested, Stadtholder Gersdorff, Kongens Secretair Otto Kragh og Rentemesteren Peder Wibe, (som Ulfeldt paa Convoluten havde givet den ironiske Titel: à Mr. P. Wibe, Grand thresorier du Royaume, Seigneur de Strögodtz, Conseiller extraordinaire du Roy.) Inden i Enhveres Convolut havde han egenhændig frevet (men uden Underkrift) disse „Deuiser“: Til Cantzleren: „On Vous mesurera, comme Vous avez mesuré; n'en doutez pas.“ Til Gersdorff: „Gratia ing(enii?) mors est; probatum est.“ Til Otto Kragh: „Hodie mihi, cras tibi; pondera hæc verba.“ Til Wibe: „Chaque pourceau a son St. Martin; tu n' echapperas pas, mais auras le tien.“

Dronningens Udfærd, med Hensyn til den forrige Rigshofmester; og 3) den Maade, hvorpaa Ulfeldt, aabenbart eller hemmeligt, stræbte at virke og virkede som Fiende af det danske Rige og af dets Konge.

Hvad det første Punkt angaaer, da er det allerede ovenfor antydet, og tildeels fortalt, hvor tilfreds Ulfeldt kunde være med sin første Modtagelse hos Christina. Denne aandrige og lunefulde Dronning, som det Ualmindelige især behagede, fandt Smag i Ulfeldts Dmngang, og behandlede ham ogsaa fremdeles, lige til hun nedlagde Kronen, ikke blot med en høj Grad af personlig Gunst for ham selv og hans Familie, men som en meget betydende Statsmand, af hvis skuffede Vrgierrighed og Herseklyst, af hvis personlige Uvillie og Had mod sit Fædrelands Regjering og dets Konge, Sverrige i paakommende Tilfælde kunde drage megen Nytte. At hun i det offentlige Liv, i politiske og diplomatiske Forhandlinger, undertiden holdt noget tilbage, og ikke vilde vedgaae at give Ulfeldt anden Beskyttelse, end den, som begge Staters Undersaatter, efter den Stettinske Fred, gjenfærdigen i de to Riger skulde være berettigede til at søge og nyde: havde deels sin Grund i Christinas egen Klogskab, deels i Sverriges, endnu i nogen Tid imellem Englands og Hollands Interesse svævende udvortes Politik, hvorved ogsaa Forholdet til Danmark blev usikkert; noget maaskee ogsaa i Dronningens i sig selv mindre fiendtlige Sindelag mod dette Rige. — Imidlertid hindrede dette hende ikke fra, jo mere det lykkedes Ulfeldt, (ikke uden betydelige Opoffringer)¹¹²⁾ at sætte sig fast i Christinas

¹¹²⁾ To store Pengelaan gjorde han Dronningen; det ene paa 60,000 Rdlr. efter hendes Obligation af 24. Sept. 1652. Herom forekommer følgende Sted i en Rapport fra P. Suel til Cantzleren af 16. Oct. 1652, hvoraf man ser, han dengang endnu ikke vidste at Sagen var afgjort: „Med de Penge, som Dronningen vilde laane af Hr. C. WF.,

personlige Gunst, i mere lidenskabelige Dieblif at lægge den ingenlunde upartiske Forkærlighed for Dagen, hvormed hun, uden noiere Kiendskab til alle særlige Forhold, betragtede hendes fornemme Client som en skyldfri og forurettet Mand af Vre, der allene var bleven et Offer for en Hof-Intrigue og politisk Cabale; med eet Ord, betragtede Ulfeldt ganske som han selv søgte at fremstille sig i Sverrige. Dette Lands Regiering underkastede han sig ogsaa offentligt som en Underfaat; imedens han paa samme Tid gjorde Fordring paa, endnu at være i fuld Rettighed til den hele politiske Stilling i Danmark, som han selv hemmeligen havde unddraget sig fra.

Det var imidlertid aabenlyst, at Ulfeldt ikke paa een Tid kunde være svensk Underfaat og Righshofmester i Danmark; og hans tvetydige Stilling imellem begge Riger gjorde ham ogsaa i Sverrige til en Gienstand for Manges Mistillid og Mistante. — Hvad Christine angaaer, da er det bekendt, at allerede Holberg skarpt angriber denne Dronning for hendes Handlemaade imod Danmark i at beskytte Ulfeldt, paa en Tid da hun jævnlig yttrede det venstabeligste Sindelag mod denne Stat, der siden Brömsebro-Freden, i det mindste udvortes, stod i et aldeles fredeligt Forhold til Sverrige; og man har

„haver jeg ikke Wisshed at noget endnu derudi er sluttet; han vil ikke gierne deran, uanset at man blandt anden Forsikkring byder ham det Amt Wollin i Pommern til Underpant.“ — Artigt vilde det være, om Christine netop havde brugt Ulfeldts Penge til at købe de kostbare Foræringes, hun om Sommeren 1652 gjorde Piemontelli. Han fik bl. a. et Diamantskors til 30,000 Rdlr., som der siges, havde været bestemt for Ulfeldt. (P. Tuel til Cantstieren, den 2. Jul. 1652.) — En anden endnu langt betydeligere Sum lånte Ulf. Dronningen kort før hendes Resignation, efter hendes Obligation paa 200,000 Rdlr., dat. Stockholm, d. 12. Jun. 1654. For et af disse Laan, eller begge, fik han det Pommerste Amt Barth i Pant, hvor han siden opholdt sig en Tid lang; men hans Capitaler, hvorfor han endnu fik Obligationerne tilbage 1661, har han vist nok aldrig seet det mindste af.

ſiden den Tid været uenig om, hvorvidt hun deri har handlet efter Grens og Folkererrettens Love. Det forekommer mig endnu tvivlsomt, om man, under de beſtaaende Forhold, kan lægge Chriſtina mere til Laſt af hendes offentlige Handlinger og Yttringer i Henseende til Ulfeldt, end at hun ogſaa heri ved enkelte Tilfælde lod ſig henrive til den ſamme lunefulde og lidenſkabelige Fremgangsmaade, ſom hun undertiden ſelv i Regjeringsſager lagde for Dagen. Hertil kan man vel henføre hendes Udfærd i det bekiendte Optrin med den danſke Geſandt Peder Juul, ſom uden Tvivl ſnarere var et overlagt Spil, end, hvad Nogle have villet gjøre det til, en improviseret Scene; og hvoraf imidlertid Juul drog ſig ud paa en ligesaa fiæl ſom ærefuld Maade; endſkøndt man uheldigviis fra danſk Side ikke havde været forſigtig nok i det Tilfælde, man vilde bruge til at bevife Ulfeldts Uredelighed.¹¹³⁾ — Man kan i øvrigt vel med nogen Grund antage, at Chriſtinas perſonlige Hengivenhed for Ulfeldt og hans Huus har været meer end blot egoiſtiſk, eller udgaaet fra politiſke Beregninger. I det mindſte bevarede hun den længe efter at al perſonlig Forbindelſe med Ulfeldt var ophørt, og hun var ſjernet fra enhver Deeltagelſe i Sverriges politiſke Forhold til Danmark.

Betragte vi paa den anden Side den, i et langt foregaaende Tidsrum i Danmark uhorde, trodsende Stilling, ſom Ulfeldt, underſtøttet ved den ſvenſke Regjerings Beſkyttelſe og Gunſt, kunde antage ligeoverfor ſin Konge og ſit Fædreland —

¹¹³⁾ Jeg maa bemærke, at ſenere fundne Papirer dog beſtyrke mig i den Mening (ſom maaskee i ſvenſke Archivdocumenter vilde finde flere Bekræftelſer), at Chriſtina blev ſin Begunſtigelſe af Ulfeldt til en for en regierende Dronning upaſſende Partiſkhed og Fortrolighed. At hun ſaaledes endog meddeelte ham Frederik III. egenhændige og officielle Skrivelſer til hende ſelv og til den danſke Geſandt, naar denne kunde tilſkilte Dronningen ſin Monarks Depecher, (Aſkrifter med Ulfeldts og Leonoras egen Haand vidne derom) kan viſt nok henregnes til en ſlig upaſſende Udfærd af et kronet Hoved.

fra hvilket han, imod dets Forsatning, var undvejet som oprørsk Undersaat, ligesaavel i hans Forhold til Rigsraadet, hvis Medlem han var, som til Kongen — da kunne vi ei andet end indrømme, at Frederik III. billigen har følt sig krænketh ved det Medhold, den svenske Dronning gav Ulfeldt i hans ligesaa enorme, som urimelige Prætenstioner, hvilke i Realiteten ikke gif ud paa mindre, end at Kongen og Rigsraadet i Danmark, med en uhørt Ydmygelse, skulde tilstaae den Uret, Ulfeldt var sket, og restituere ham, uden alt Regnskab for den forbigangne Tid, i hans fulde Embedsmyndighed. Det er allerede bemærket, at Ulfeldt selv ikke har været i Stand til at tænke sig Muligheden heraf, uden ved Hielp af de mod Danmark fiendtligt sindede Magters Understøttelse, og ved selv at optræde som sit Fædrelands aabenbare Fiende. Dette forkyndte han paa en Maade ogsaa i sin Apologie eller Gressforfvar; og derpaa gif ethvert Skridt ud, som hans hele paafølgende Handlemaade i Sverrige medførte. Frederik III., der uden Virkning meddeelte det svenske Hof sine Klager over de offentlige Fornærmelser, Ulfeldt i bemeldte Apologie havde tilladt sig mod sin Monark og mod Riget, lod ogsaa udgaae et aabent Brev til Undersaatterne i Danmark og Norge (18. Sept. 1652) hvorved Skriftet confiskeredes; ikke uden en fuldstændig Deduction af Aarsagerne dertil, hvori med Sandheds Baaben, og i en værdig og besindig Alvorstone, Ulfeldts Svovdbestrykligheder giendrives. Dette forfellede ikke sin Virkning i Danmark, hvor den almindelige Mening, der aldrig havde været Ulfeldt gunstig, ikke blev det mere ved hans Afsærd i Sverrige; og hvor hans Parti endog blandt Adelen, med hvert Aar i samme Forhold blev svagere, som Kongens Magt forstærkedes. Imidlertid blev Sagen imellem ham og Kongen, eller den danske Regiering, endnu i flere Aar henstaaende i et Slags uafgjort Stand; fordi man idellig var i den Stilling, at

man maatte tage Hensyn til den offentlig erklærede Beskyttelse, Ulfeldt havde fundet i Sverrige. Frederik III. holdt imidlertid i sine Underhandlinger med denne Magt urokkelig fast ved den Forbring, at Ulfeldt skulde beqvemme sig til en Glensaldelse, inden han kunde vente at opnaae Restitution; men meer end eengang erklærede Dr. Christina, at derpaa var ikke at tænke.¹¹⁴⁾ For hendes Resignation anvendte hun endog sin personlige Mægling og Underhandling hos den danske Resident (P. Juul), for at formaae Kong Frederik til at give Ulfeldt hans Eiendomme tilbage, imod at udstede en skriftlig Erklæring — dog uden at være nødt til at ydmyge sig — og imod at forpligte sig til at tage sin Bopæl i et andet Land udenfor Sverrige¹¹⁵⁾; da det, efter Dronningens egen Yttring, vel ei kunde være ønskeligt for Kongen af Danmark, at Ulfeldt fremdeles opholdt sig i Nabolandet (Febr.—Apr. 1654). Men her traadte deels Frederik den Tredies vedvarende Uvillie og bestemte Bægring ved at gaae ind paa nogen Forsoning, saalænge Ulfeldt ikke

¹¹⁴⁾ I en Relation fra P. Juul (1. Jan. 1653) raader han til, at give Ulfeldt Haab om en „Accord“, som den „Hannibal Sehested“ nød. Han troer, at „Ulfeldts intention heri er, at han mener noget saadant „reent vilde blive afflaet af Kongen; hvorved Ulfeldt da fik Prætext „til at renuntiere offentlig, som allerede hemmelig er skeet, al „Respect og Trost; og engagere sig med Sverrige.“

¹¹⁵⁾ Memoires de Chanut. T. III. p. 292—95. 316. 17. 343—49. Grauert („Christina, Königin von Schweden, und ihr Hof.“ I. Bonn 1837. S. 489—92) gjør sig al muelig Umage for at sætte Dronningens Handlemaade i Optrinnet med Ulfeldt og Juul i det bedste Lys; men det lykkes ham ligesaa lidt hermed, som med den Skygge, han vil kaste paa Chanuts troværdige og nøiagtige Fortælling efter Juuls Meddelelser. At den ligesom er givet efter P. Juuls Beretninger, seer man af Overensstemmelsen imellem Chanut og Fragmenterne af Indholdet af Juuls Relation om Begivenheden. (Fryxell. Handlingar rörande Sverges Historia, ur Ulrikes Arkiver. I. p. 100. 101.) Endnu mere fremlyser dette af en omstændelig Rapport af den hollandske Gesandt G. van Beuningen. (Upsal. 17. Apr. 1654.) Jeg har ogsaa fundet Juuls egen Rapport; men den er næsten heelt igiennem i Chiffre.

tilløb og aflagt sin Brøde, i Veien; deels indtraf Begivenheden med den ubevillige Beskyldning mod U., at have tilvendt sig en til Subsidier for Carl II. bestemt Sum paa 24,000 Rdlr., og det for Kongen og hans Gesandt ubehagelige og krænkende Optrin paa Stockholms Slot, som Christina fremkaldte. Saaledes forlod ogsaa denne Dronning nogle Maaneder tidligere Sverrige, uden at Ulfeldt, der i hende tabte en Beskytterinde, af hvem han haabede det Meste, var kommen sit Maal nærmere, og uden anden Forandring i hans Tilstand, end at hans Formue var formindsket med over halvtredie Tønde Guld. Dersom da Grevinde Ulfeldt, som der fortælles,¹¹⁶⁾ har fældet mange Taarer over Christinas Resignation, da var det vist ikke uden Grund.

Fra svensk Side vedblev man, endog efter Dronningens Resignation, at trænge paa en Afgjørelse af Sagen til Ulfeldts Vedste; da det ei allene gjaaldt hans politiske Stilling i Danmark, men ogsaa hans der efterladte Midler. Det danske Hof, der i det Hele kom i et mere og mere misligt og usikkert Forhold til Sverrige, hvilket man paa begge Sider søgte at undgaae videre Berøring af den Ulfeldtske Sag, som man Tid efter anden i Stockholm bragte paa Bane; ogsaa efter Carl Gustavs Thronbestigelse. Saaledes finder man endnu 1655, at Wibe fra Kiøbenhavn indhenter Betænkning hos den danske Resident Juell, om hvorledes man bedst skulde forholde sig, „dersom de Svenske urgere saa haardt paa et Grændsemøde i Hr. Gorfig Ulfeldts Sag.“ Den førstes egen Mening er, at man ser at gjøre Mødet frugtløst, kun behøver at fremsætte den Paastand: at Ulfeldt ved sin Pasquil mod Kongen, Rigsrådet og hele Regjeringen i Danmark, har tabt al Udkomst til at beskyttes ved det Stettinske Fordrag; og at han

¹¹⁶⁾ I en tabt Rapport fra P. Juell, af 10. Jun. 1654. i Indholdsfortegnelsen hos Fryxell. l. c. pag. 102.

herfor bør staae Kongen og Raadet i Danmark til Rette. Herpaa vilde svenske Deputerede aldrig indlade sig; og paa den Maade vandt man i det mindste Tid. ¹¹⁷⁾

Svorledes man nu endog, under de to Nabo-Staters politiske Forhold, i Sverrige kunde finde Anledning og Paaskud til at beskytte Ulfeldt: saa var Maaden, hvorpaa han erhvervede denne Beskiermelse og søgte at benytte den til sit Fædrelands Skade og Fordærvelse, lige uædel, forbryderisk og strafværdig. Ulfeldt havde ikke trostet sig til, i Danmark selv, (hvor det desuden havde staaet til ham, enten at slutte sig til den nye Konges Parti og Interesse, eller, med sin uhyre Formue, at trække sig tilbage fra Hoffet og Statslivet) at lade sin Handlemaade offentlig undersøge og paaende. Det var netop en saadan Redegjørelse for hans Embedsførelse, som Frederik III. forlangte, som Ulfeldt i sine arrogante, af Selvroes altid overflydende Indlæg og Forsvarsskrifter foregav at være i Stand til og at have tilbudet; men som han dog aldrig vilde underkaste sig, og som han unddrog sig fra netop paa den Tid, da Kongen synes at have været alvorlig betænkt paa at fordre den af ham. I Stedet for at møde sine Modstandere blandt Hofpartiet i aaben Kamp, havde han som en feig Romningsmand selv opgivet sin høie Post og Stilling; men derved endnu ikke affaaet sig enhver Udvei til Forsoning med sin Konge, og til at vende i Fred tilbage til Fædrelandet. Dette skete først, da han udgav et Skrift, der havde et Slags Lighed med de Stridskrifter, man i to fiendtlige Lande, naar Krigen er erklæret og udbrudt, uden Skaansel gienfaldigen udsender; da han vedblev paa en for Kongen høist krænkende Maade at klage, beskylde, puffe og angribe Regjeringen, i Stedet for med Beviser at forsvare sig; men endnu mere, da Ulfeldt ved en i flere Aar fortsat Række af forræderiske

¹¹⁷⁾ Br. fra p. Wibe til p. Zuel. 19. Marts 1655.

Bestræbelser for at skade Danmark, bemte sig selv til at regnes blandt sit Fædrelands værste Fiender og Avindsmænd, som det aldrig mere frivilligt og roligt kunde optage i sit Skieb. Hvorledes han under Christinas Regiering ved Raad og Daad tjente hende, og hvorledes han ved enhver god Leilighed søgte at ophidsse hende imod Danmark: viser der sig Spor nok af i Historien ¹¹⁸⁾, endskiøndt vi hidtil saagodt som aldeles manglede samtidige, hemmeligere Kilder, Bedkommendes confidentielle Brevverlinger, og desværre, ved et uheldigt Tilfælde, næsten alle den danske Residents Beretninger netop for disse Aar. — Imidlertid er i det mindste een saadan Kilde bevaret, i den engelske Ambassadeur Bulstrode Whitelocke's Dagbog over sit Ophold i Sverrige i en Deel af Aarene 1653 og 1654, som først omtrent hundrede Aar efter hans Død kom for Lyset. Denne, ved en høj Grad af Simplicitet og Sanddrøhed udmærkede, for Historien og Tidsfortællingen interessante og lærerige Bog, meddeler tilfældigvis ogsaa endel Træk til Ulfeldts Charakteristik, bestyrker Andres Beretninger om den Gunst, Christina havde skienket ham; og lægger tillige for Dagen, hvorledes den Rolle, han spillede ved det svenske Hof, allene var bygget paa den Fordeel, man fra forskellige Sider gjorde Regning paa at kunne gjøre sig af Ulfeldts mod Danmark svigfulde og forræderiske Sindelag og Anslag, hvilke han altid var rede til at meddele, hvor han kun fandt en Fiende af hans Fædreland, der vilde benytte dem.

Whitelocke var som Cromwells og Republikens Ambassadeur sendt til Sverrige for at indlede et Forbund med denne

¹¹⁸⁾ Det berettes ogsaa allerede i en anonym samtidig italiensk Beretning (Dello Stato particolare della Regia corte di Suecia), hvis Forfatter 1654 var i Stockholm: at Gorfig Ulfeldt især var den, der søgte at bevæge Christina til at angribe Danmark med Krig, og at hun omfider havde gjort det, om ikke Drenstierne havde været derimod. (Archenholtz Mem. de Christine. II. Append. p. 91. 92.)

Stat, og saaledes modarbejde Hollænderne, med hvis Sømagt den engelske i den udbrudte Krig endnu ei kunde maale sig; og hvis Tractater med Danmark kunde blive farlige for Englands opblomstrende Søhandel, og sigte til at udelukke dets Skibe fra Østersøen. Ulfeldt var selv den, som havde bragt Danmark over paa den hollandske Side, og han havde selv underhandlet for Christian IV. og Frederik III. med de Stuartske Konger; men nu havde Bladet vendt sig. Nu opgav han sine høifornemme Venner, Generalstaterne, og søgte ved ethvert anvendeligt Middel at indsmigre sig hos Whitelocke. Denne havde neppe været et Par Dage tilstede efter sin Ankomst, før den adelskolte Rigshofmester gjorde den republikanske Gesandt sin Opvartning. Det faldt den hovmodige Adelsmand ligesaa let, nu at hylde den revolutionaire Republik i England, og dens militaire Dictator ¹¹⁹⁾, som tilforn at gjøre Væsen af de høimægtige Herrer Deputerede i Holland. Et af de Midler, han især anvendte for at vinde Whitelocke, og virke glennem ham til at drage England over til Sverrige og stemme Protectoren til Angreb paa Danmark, var Sundtolden og Øresunds Frigivelse; en Sag, hvorom denne Forræder, som der uden Tvivl selv havde fundet en af sine Rigdomskilder, flere Gange meddeelte den engelske Ambassadcur hemmelige Underretninger. ¹²⁰⁾

¹¹⁹⁾ 31. Mart. 1654. „Whitelocke fik Besøg af Ulfeldt, som gav ham endeel betydende Underretninger om Danmark, der vare nyttige for England; og bevidnede stor Agtelse og Hengivenhed for Protectoren og Republikken.“ *B. Whitelocke's Dagbok* öfver dess Ambassade til Sverrige. Övers. från Engelsk. Ups. 1777. p. 495. (Jeg maa uheldigviis anføre denne, i øvrigt gode Oversættelse, da det Kongel. Bibl. savner dets Exemplar af Originalværket.)

¹²⁰⁾ For Ex. 13. Mai. 1654. „Ulfeldt besøgte Whitelocke, og talte især om Englands Interesse, og om Sundtoldens Betaling til Kongen af Danmark; hvori han af Ulfeldt fik nyttige Underretninger, som vilde været til stor Fordeel for Protectoren og Republikken, i Fald man rigtig havde benyttet dem. Denne Herre havde saa stor Agtelse og Venfkab for Whitelocke, at han ikke skulde noget som var ham

Desuden gav han Whitelocke, deels selv, deels maaskee ved sin Frænde og Svoger Ebbe Ulfeldt, der kort efter Rigshofmesterens Undvigelse, ligeledes havde begivet sig til Sverrige ¹²¹⁾, al den Underretning om Danmarks svage Tilstand og Forsvarsmidler, som Whitelocke attraaede; opmuntrede ham til at bringe Protectoren til at forekomme Hollænderne, og ved et hurtigt Overfald at bemægtige sig Siælland, der ingen Modstand kunde gjøre; hvorved Skaane og de øvrige danske Lande paa hñin Side af Sundet naturligvis maatte tilfalde Sverrige. Man underrettede tillige Whitelocke om, hvilke Punkter i Norge der lettest kunde angribes og indtages af en engelsk Flaade; og raadede til, hellere end at angribe Kronborg, med en tilstrækkelig Styrke at gjøre et Angreb paa Kiøbenhavn, som var slet befæstet og bevogtet og let vilde kunne indtages. Her vilde England faae en ypperlig Havn, og kunde med liden Beføstning anlægge en stærkere og bedre Fæstning. Naar Hovedstaden var falden, vilde det øvrige af Siælland snart følge efter; og England blive Herre ikke allene over Sundet, men over al Handel i Østersøen. Ja det hele øvrige Danmark, hvor man

bekjendt angaaende Sundet, Danmark og det svenske Hof." Dagbok. p. 678. — 19. Mai. 1654. „Ulfeldt medbragte en Memoire, skreven paa Fransk, angaaende Sundet, hvori han viste ligesaa stor Hengivenhed for Protector og England, som Fiendskab (afvighet) mod sit eget Fædreland." pag. 711. (Denne Memoire, „om at skaffe sig fri Passage giennem Sundet", havde Ulfeldt først skrevet paa Spansk, og vist Whitelocke d. 3. Mai.; men lovede ham den oversat paa Fransk. p. 615.)

¹²¹⁾ Der omtales hos Whitelocke en „dansk Adelsmand af høi Værdighed og stor Indsigt", som dog vilde have sit Navn fortiet, og derfor ikke nævnes af Whitelocke (pag. 508), og som tilligemed Corfig meddeelte Ambassadeuren alle disse Efterretninger. Denne anonyme Forræder synes ei at kunne have været nogen Anden, end Ebbe Ulfeldt; der var en ret dygtig Militair, og noie maatte kende Danmarks flette Tilstand fra den Side. Om ellers Mistanken kunde falde paa Hannibal Sehested, og om han paa samme Tid, som Whitelocke, har opholdt sig i Stockholm, kan jeg for Dieblicket ikke nærmere undersøge.

var fied af Kongens voldsomme Styrelse ¹²²⁾, vilde ikke tøve med at give sig under Protectoren.

Whitelocke, en ligesaa forstandig, som retskaffen Mand, tog vel ikke Alt, hvad de danske Landsforrædere betvoede ham, for afgjort; men benyttede deraf, hvad han, i sin diplomatiske Stilling, maatte give Agt paa; imedens han dog selv fandt, at disse fremmede Herrer gif videre i deres Fortrollighed, end han havde ventet. „Tag et ilde op — sagde han engang — hvor kan J, som indfødt Dansk, have en frelst Samvittighed, naar J aabenbare saa mange for Jert Land skadelige Omstændigheder? — Dertil blev Svaret: at den som er landflygtig, har ingen Pligter mod sit Fædreland; snarere maa han finde sit Fædreland, der hvor han kan leve og aande, end hvor han er født; desuden meente han at gjøre Danmark en Tjeneste ved at bringe det under Protectorens Magt, hvortil han af alle Kræfter vilde bidrage, o. s. v. ¹²³⁾“

Det er let at slutte sig til, at Ulfeldt, ved saa aabenbart og umiskjendeligt at lægge for Dagen, at han kun tragtede efter at hævne sig, det koste hvad det vilde, og at det var ham ligegyldigt, hvor meget han skadede sit Fædreland, naar han kun selv tilfredsstillede sin Eidskab, i Sverrige dog et kunde vinde almindelig og ublandet Agtelse eller Tillid. Dronning Christina havde han imidlertid ganske indtaget, og viste sin Erkiendtlighed og Hengivenhed ikke blot ved at følge hende ned til de danske Grændser, da hun (i Jul. M. 1654) i Stedet for at benytte de for hende udrustede Krigsskibe, pludseligt og uventet forlod Landet, og tog Veien giennem Danmark

¹²²⁾ „Den nuværende Konge af Danmark — tilføiede Ulfeldt — styres af hans Dronning og nogle af hendes Folk, som hverken have Vre, Kundskab eller Erfarenhed i Statssager; men ere egensindige og høvmodige.“ Wh. Dagbok. p. 514.

¹²³⁾ Whitelockes Dagbok. p. 508-515. (5te April 1754.)

til Hamborg; men ogsaa ved at gøre et endnu større Offer, end det forrige, af sine fra Danmark ranede Midler. Retop fort før Dronningens Udfæise (som Obligationens Datum viser) havde hun faaet 200,000 Rdlr. til Eaans af Ulfeldt. Ikke nok hermed; ogsaa hendes Eftersolger, skøndt langt mindre gunstigt stemt for Ulfeldt, fandt det meget beleiligt at kunne plyndre ham, under Formen af Pengelaan, ligesom den danske Rigshofmester havde plyndret Andre. Man kan ikke andet end forbauses over den yderlige Egeghydighed, hvormed Ulfeldt paa den Maade udøste sine Midler; thi ikke blot var et Laan til Dr. Christina næsten det samme, som at miste sine Capitaler; men selv Carl Gustavs Gunst købte han dyrt nok ved usikre Laan, der heller aldrig bleve erstattede. Denne Fyrste havde, efter Ulfeldts Ankomst til Christinas Hof, en Tid lang ikke yndet ham, og offentlig dadlet hans hele Opførelse; hvorfor Christina var ikke uden Bekymring for ham ved hendes Resignation.¹²⁴⁾ I midlertid indsaae Carl Gustav for vel, at ikke allene Ulfeldt selv maatte kunne være ham til Gavn, hvis en Krig udbrød med Danmark; men at endog blot hans Ophold i de svenske Stater var et Middel til at holde det danske Hof i bestandig Uro. Kong Carl (som desuden allerede strax efter sin Regierings-tiltrædelse 1654 laante Penge af Ulfeldt, og følgende Aar en meer end dobbelt saa stor Sum) undlod heller ikke (som allerede ovenfor i et enkelt Tilfælde er omtalt) at fortsætte Dr. Christinas idelige diplomatiske Skridt og vedvarende Prætensioner til det danske Hof, at dette skulde indgaae en Forening om Ulfeldts Restitution, i det mindste i Besiddelsen af hans sequesterede Eiendomme i Danmark. Slige Skridt fra en Magts Side,

¹²⁴⁾ „La Reine fut fort en peine de ce que deviendroit le Grand Maître Ulfeld; elle sçavoit que le Prince de Suede ne l'aimoit point, qu'il avoit toujours blâmé, & blamoit encore hautement toute sa conduite.” Mem. de Chanut. III. p. 295.

der i lang Tid havde staaet paa en saadan Fod med Danmark, at man her vel vidste, hvor lidt man kunde stole paa Freden, naar den beleilige Tid til Krig var for Haanden, kunde i ethvert Tilfælde ikke have megen Virkning. Men Frederik III. kiendte desuden af Juels Beretninger meer end nok til den Rolle, Ulfeldt under Christina havde spillet i Stockholm; at han 1655 forlod denne Stad og med sin Familie begav sig til Pommern ¹²⁵), hvor han levede et Par Aar, var uden Tvivl egentlig fordi der nu intet Hof var i Stockholm, og for at være Carl Gustav og denne Konges Krigsstueplads nærmere. Den Underkastelse og Deprecation af Ulfeldt, hvilken Frederik III. som ufravigeligt Vilkaar fordrede under Dr. Christina, synes det vel som man længere hen ikke forlod sig paa, eller vilde nøies med. Man vidste ret godt i Danmark, at en saadan trodsig, hævngrerrig, rænkesuld og forræderisk Fiende, var ikke at stole paa; og heller ikke var det let at finde den rette Maade at gøre ham uskadelig paa, under de farlige politiske Conjunctioner, hvori Danmark var sat. Disse tog endelig en saadan Bending, at man maatte gøre den sorgelige Erfaring, hvorledes en Forræder mod sit Fædreland, der i flere Aar havde arbejdet paa at bringe det i Afhængighed af Sverrige, nu virkelig kom sit Maal paa det allernærmeste; og det fordi Carl Gustav, skiondt noget sildigere end Ulfeldt havde ønsket, gif ind paa dennes Planer til Danmarks Underkastelse — i det mindste til en saadan Svækkelse af dette Rige, der kunde sætte Sverrige i Besiddelse af Landene paa hin Side af Sundet. — Det kunde imidlertid under disse

¹²⁵) Dr. Christina havde her affaaet ham Amtet Barth og andre Godsfer, i Hypothek for de Summer, han havde laant hende. Af et sildigere Brev fra denne Dronning til Ulfeldt seer man, at der fra den svenske Regjerings Side er gjort hende Banfæligheder i Henseende til denne Affaelse.

Omskændigheder være Tvivl underkastet, om man handlede politisk rigtigt, i det man i Danmark bortviste en uventet Lærlighed, der netop mod Slutningen af 1656 aabnede sig til at underhandle med Ulfeldt paa en anden Maade end hidtil. Her synes det som Dronning Sophia Amalia og det mod Ulfeldt og Leonora fiendske Høsparti have virket stadeligt paa Frederik III., og bevæget ham til en Handlemaade, der i det mindste var uflog, om ikke Kongen uværdig. ¹²⁶⁾

Hvis man, efter det Foregaaende — uden Hensyn til personlige Forhold, der hverken i Moralen eller Statsretten kunne gjælde — endnu kunde være tvivlraadig om, hvilken Charakter man vil tillægge Ulfeldts Sindelag imod sit Fædreland fra 1651 til 1657: da ligger den tydeligste Commentar til hans Handlinger, og den bedste Fortolkning over det, som kunde være skult eller mindre klart i hans Opførsel under Christina, i hans Handlemaade fra det Øieblik af, at Carl Gustavs Planer mod Danmark vare deciderede. Da Kongen efter sin Thronbestigelse 1654, endnu vaklede imellem de to Krigsplaner, enten at angribe Polen eller Danmark, og Rigsraadets fleste Medlemmer stemte for det første: holdt Ulfeldt ved sin sædvanlige Mening, som han havde gjort alt mueligt for at bibringe Dr. Christina. Saaledes var nu ogsaa hans Raad til C. Gustav, først at angribe Danmark, som det letteste og sikkerste Foretagende. Det skeete dog ikke endnu; og medens Carl Gustav gik seirende frem i Polen, sad Ulfeldt stille paa Slottet Barth i Pommern, for at oppebie Krigens Udfald.

¹²⁶⁾ Jeg sigter her til Leonore Christines pludselige Reise til Danmark i November 1656, og Maaden hvorpaa hun i Korsør blev behandlet og bortvist. Da der hverken havde været mindste Fare, eller noget for Kongen fornødent i at modtage Grevinde Ulfeldts Meddelelser, om ikke hende selv: er det alt for klart, at Høspartiets stadelige Raad og Indflydelse har virket paa Kongen. Den interessante, næsten ube- kendte Begivenhed skal jeg i en følgende Tid fuldstændigen oplyse.

Men da den svenske Konge i Julius 1657 pludseligt brød op med sin Hovedmagt, og vendte sig mod Danmark for at tugte en Stat, som med daarlige Ubesindighed havde begyndt Krigen: da var det ikke Tid for ham, længere at blive ubirksom. Langt fra, at der hos Ulfeldt endnu skulde have slaaet nogen Blodsdråabe for hans med Undergang truede Fædreland, havde han nu netop naaet sine Ønskers og de Planers Maal, hvorpaa han i flere Aar havde arbejdet. Stoltheds og Hævngierigheds egoistiske Eidskaber vare de eneste Drivesiedre, som beherskede hans Siæl. For dem havde han allerede opoffret en stor Deel af de Rigdomme, som han 1651 havde bragt i Sikkerhed udenfor Danmark; og han betænkte sig heller ikke nu paa det sidste Skridt til at fuldende sin Løbebane som Landsforræder. At styrte Frederik III. fra Thronen var en Udfigt, der kildrede disse hans Eidskaber alt for meget til at han skulde finde noget Dieblis til at overveie, om en saadan Begivenhed, hvis den endog var muelig, vilde have hjulpet ham selv frem i det Fædreland, han til en saadan Grad havde mishandlet. Egemeget, om Danmark, ydmyget og tilintetgjort, traadtes i Støvet af Flenden, naar han selv kun fik Hæv over en Konge, der havde saaret hans Stolthed, og Leonore Christline blev hævnnet paa den Dronning, der ikke vilde erkiende og taale hende som sin Eige. — Jeg vil nu kun, i en kort Gientagelse af de vigtigste bekiendte Hovedtræk, lade Historien tale.

Saa snart Carl Gustav i Polen havde besluttet sig til med Hurtighed og Kraft at benytte den usle Tilstand, hvori han alt for vel vidste, at Danmark havde begyndt en Krig, som det hverken havde Penge, Tropper eller Generaler til at føre, og hvis Begyndelse var ligesaa slet og ufornuftigt anlagt, som Enden blev hastig, ulykkelig og ydmygende: lod den svenske

Konge Corfitz Ulfeldt, som han havde tillagt Titel af „hemmelig Raad“ (eller Geheimeraad), kom til sig fra Slottet Barth i Pommern, hvor han endnu opholdt sig. Han traf allerede den svenske Armee paa Weien til Polden, og fulgte siden i Hovedkvarteret Carl Gustav paa hans ilende Seierstog gennem Hertugdømmerne. Spørge vi nu, i hvilken personlig Stilling Ulfeldt fremtraadte, da han efter 6 Aars Forløb igjen be- traadte Danmarks Grund i den Konges Følge, der kom med det Forsæt, om ikke heelt at erobre dette Land, dog at bibringe det et Stød, hvoraf det ikke let skulde reise sig; og om Ulfeldt virkelig, ved at afssige sig sit Fædreland, og træde i den fiendtlige Magts Tjeneste, havde erhvervet sig et Slags Ret til at handle som svensk Statsborger, eller som den svenske Konges Diener: da erfare vi med et Slags Forundring af hans egne tidligere Ord, at han ikke vilde vide af at have staaet i et saadant Forhold; at han selv ikke har villet erkiende, nogeninde at have indgaaet Forpligtelser mod Carl Gustav, eller aflagt nogen Sed til denne Konge; at han altsaa 1657 kom til Danmark som en privat Landsfiende, der med fremmed Magt vilde til- tvinge sig af den Konge og Stat, han havde forraadt, hvad man efter alle giældende Love og Retgrundsetninger havde frataget en oprørsk Undersaat, der nu omsider aabentlyst, hvad han saa længe mere hemmeligt havde gjort, førte Svindskuld mod sit Fædreland. Han vedgaaer dette selv et Par Aar tidligere ¹²⁷), da han med skuffede Forventninger, i en pflinlig Stilling som svensk Fange, maatte forsvare sig mod Beskyld-

¹²⁷) I et vidtidsligt egenhændigt Udkast til et Forsvarsskrift mod de ham 1659, under hans Arrest i Malmø tillagte Beskyldninger. Dette meget interessante Document, der synes at være affattet for at ind- gives til Kongen og det svenske Rigsraad, vil i sin Tid fuldstændigt blive meddeelt. Det er et af de vigtigste Actstykker til at vise Ulfeldts hele Forhold til Kong Carl Gustav og den svenske Regjering, under denne Konge.

ninger for et nyt Forræderi, men imod den Konge, han tro-
 ligen havde hjulpet til dybt at ydmyge Danmark: Med mig —
 ere hans Ord — er aldrig nogen Capitulation om nogen Tje-
 neste oprettet; jeg haver ingen Bestalling, jeg haver ingen
 charge, ikke heller nogen pension. Jeg haver ingen Ged-
 gjort, som de berette, hvilket ikke skal befindes; thi det er al-
 drig skeet. — Udi den første Krig, som blev ført imod de
 Danske, opvartede jeg Hs. Kong. Majestæt som en Volun-
 taire, og mig blev given hemmelig Raads Titel¹²⁸);
 hvilken var ikke en Titel for mig, som haver havt saa høie
 charger, at jeg næst Kongen havde ført Commando udi
 tvende Kongeriger, og det udi mange Aar; saa at lig en
 Titel beqvæmmer sig bedre til de tydske doctores, som tæner
 til Hove, end for mig. Jeg taug dog stille, fordi jeg vilde
 Ingen være udi Veien, eller desobligere; thi samme Titel
 var mig mere til Spot end Ære. Og varede dette ikke
 længer, end til den Krig var til Ende; og havde jeg mig
 dog til intet, enten ved Ged eller Skrift obligere-
 ret; men hvis Tjeneste, jeg forrettede hos Hans
 Kong. Majestæt var volontaire, og gjort af et godt,
 oprigtigt Gemytte. Og vil jeg forhaabe, at jeg haver
 tænt Hans Kong. Majestæt paa samme Tog og Expedition
 saaledes, at Hans Kong. Maj. ikke med Villighed over mig
 kan klage. — Deri maatte den svenske Konge vel i det
 mindste give Ulfeldt Ret, at han ikke havde forsømt noget,

¹²⁸) Ikke blot Titel, men virkelig Bestilling, hvilket sees af den i Jul.
 1657 i Stralsund af Carl Gustav udstedte kongelige Bestalling til Ul-
 felbt. „Wohingegen offtgedachter Hr. Graf von Ulfeldt sich uns zu
 unsern Diensten anheischig gemacht; gestalt wir Ihn unter die
 Zahl unserer vornehmsten Minister aufgenommen, und
 demselben die charge unsers Geheimden Rathes beygelegt
 haben; dabey er denn schuldig und verpflichtet seyn soll“ o. s. v.

hvori han af et oprigtigt Gemyt kunde befordre Danmarks Ulykke og Fornedrelse.

Den 12te August 1657 udstedte Ulfeldt fra Langelands Amt i Holsten sit offentlige Manifest som Fædrelandsforræder; jeg mener den bekjendte Opfordring til Jyllands Landsdommere, og Adelen Land-Commisairer, om at falde fra Riget og Kongen og sværge den svenske Kong Carl Trossab, hvem Ulfeldt i dette officielle Document, i liden Overeensstemmelse med hans ovenanførte Erklæring, som han to Aar tidligere, i en helt anden Situation, afgav, overalt benævner: „min allerdragtigste Konge og Herre.“ Dette stærke Vidnesbyrd om Corfis Ulfeldts Forræderi blev vel neppe engang det stærkeste, som han afslagde; men i øvrigt indeholder Documentet et fuldkomment Beviis paa, hvorledes Ulfeldt nu offentlig fremtraadte som Landsfiende og sin Konges Avindsmand, i det han opfordrede Adelen, Landets mægtigste, eller saa at sige eneste Stand, til Opstand og Træfald fra den bestaaende Regering, og til at hylde den fremmede Konge, der selv havde vedkiendt sig, at han turde forvente inden sex Maaneder at faae hele Danmark i sin Magt. ¹²⁹⁾ Saa vist det i øvrigt er, at Corfis Ulfeldt ved dette Manifest gjorde det første Skridt til at udføre, hvad han i Sverrige havde lovet, at bringe et stort Parti af den danske Adelen til at falde fra Kong Frederik: saa skuffedes derimod aldeles enhver Tillid, som Carl Gustav i den Henseende kan have sat til sin forræderste Raadgiver. Hvor stor Skyld Adelen endog havde i Statens Svagheit og Landets Ulykke, saa var den dog ikke sunket til den Grad af Feilighed og Nedrigheid, som han forudsatte. Ikke en lod sig lokke af de Ulfeldtske Løfter, eller skræmme af hans Trudsel med den svenske Konges Hævn og Brede. Ja, ikke

¹²⁹⁾ Puffendorf de reb. gestis Caroli Gustavi, Ed. 1729. p. 328. (Lib. IV. §. 68.)

engang en Gæste af dem, som endnu hældede til hans Interesse, eller af dem, han ved Pengelaan havde søgt at knytte til sit Parti, følte nogen Drift til at nærme sig til ham. Hans almindelige Opfordring til den jydskke Adels — et Skrift, hvis overmodige, pralende og truende Tone, blandet med uforstammede Angreb paa den danske Konge og Regiering, og med Sophismer, der i en saa ultra-aristokratisk og forðum selvraadig Magnats Mund ikke kunde have stor Overtalelseskraft — blev uden alle Følger, om man ikke snarest vil tillægge det den, at det forstærkede Hadet og Forbittrelsen mod dets Ophavsmand. Det gav ogsaa Anledning til en, som det synes meget snart efter dets Fremkomst nedskreven Protest og Giendrivelse (formodentlig af en lærd eller geistlig Mands Pen)¹³⁰⁾, der ikke allene, i dens bitre og sarkastisk-spottende Udfald og Svar, viser, hvor vel bekendt Ulfeldts Charakter og Handlemaade 1657 var hos Middelstanden i Danmark; men ogsaa paa en mærkværdig Maade lægger for Dagen, at man fra meer end een Side meget vel indsaae, hvor brøstfældig den hele Statsmaskine var, og hvor meget den trængte til en Grundforandring.

Eftersaa forgleves blev en senere Indbydelse, som Ulfeldt den 1ste September fra Frederiksbodde (Fredericia) udstedte til 4 af Rigsraadet og Adelen, om selv at sammentræde i et Møde med ham, eller formaae Frederik III. til at sende Andre,

¹³⁰⁾ Dette lader sig slutte af de jævnlige forekommende latinske Udtryk og Allusioner til romerske Forfattere, m. m. Uagtet Skriftet („En upartisk Commentarius og sandfærdige Meditationes over G. Ulfeldts Skrivelse til Raadet i Jylland“), om hvis unævnte Forfatter man albrig er kommen til Kundskab, lider under sin Tids sædvanlige Feil, overflødig Snakksomhed og ufrugtbar Vidtløftighed, kunde det vel fortiene, ved flere mærkelige og med megen Frihed og Dristighed affattede Udtæring og Bidrag til Tidsfildringen, at bekendtgjøres. Adskillige mærkelige Steder har Nyerup ladet afstrykke. „Efterretninger om R. Frederik III.“ Kbh. 1817. S. 300-303.

for at underhandle med Ulfeldt. Hverken i Ord eller Gjerning modtog han herpaa noget Svar; og Carl Gustav trængte heller ikke til Forræderens Hjælp. En bedre fandt han i sin egen Duelighed som Hærfører, i sin Armées Udholdenhed, og i Naturen, der i Januar 1658 slog den Iisbro over Vesterne, hvorpaa Carl Gustav uden al Modstand kunde føre sin Hær fra Jyllands Kyster over til Siælland. At Gorffs Ulfeldt i øvrigt gjerne, hvor der kun var Leilighed, blev sit Kald tro, viste han bl. a. ved at være den, som ved Liff og Svig fik Commandanten i Naksoy til, uden at løbne et Skud, at overgive denne temmelig faste Stad; hvorved han bortryddede den eneste Hindring for Carl Gustavs Marsch over Smaarnerne. Hvad Følelse der boede i Ulfeldts Bryst imod sit Fædreland, saae man ogsaa tidligere, da han ikke allene, tilligemed Leonore, roligt kunde opholde sig i den svenske Leir for Fredericia, og være Vidne til at den eneste Formuur for Nørre-Jylland og Nerne blev tagen med Storm; men ogsaa umiddelbart efter Stormen kunde begive sig ind i den plyndrede By, hvor man veed, at han afslagde et vist nok ikke behageligt Besøg hos den ulykkelige, under Beleiringen haardt saarede Rigsmarssk Andersen Bille paa hans Dødsleie.¹³¹⁾ At Ulfeldt heller ikke ved denne Leilighed og under Krigen, som han selv hjalp til at føre mod sit Fædreland, glemte sine Finantser, vil man af hans sædvanlige Grundsætninger i den Henseende kunne formode. Han sørgede i det mindste ikke allene for at skaffe sit eget og sin Svigermoders Godser fritagne for alle Krigsbyrder;

¹³¹⁾ At man har tillagt Ulfeldt dette som et Træk af Kædetro Hævnjærighed, er imidlertid ugrundet. Det har tværtimod (som man kan slutte af et Brev fra Ulfeldt til And. Bille, dat. Stralsund d. 27. Jan. 1652) været en Ytring af Erkiendtlighed, fordi Ulfeldt den Tid havde erfaret, at A. Bille dømte mildere om hans Undvigelse, end Andre i Raadet.

men lod sig af Carl Gustav anvise Rigsraad Christen Steels, Righofmesteren Gersdorffs og Cantzler Sehesteds Godser i Jylland, tilligemed Godset Palsgaard, til sin Underholdning; Alt med lignende Fritagelse.¹³²⁾ Der kan neppe være Tvivl om, at Hensyn til personligt Fiendskab har bestemt Valget af disse Adelsmænds Godser til en saadan Bestemmelse.

Vi forbigaae de senere Begivenheder indtil Carl Gustavs Landgang paa Sjælland ved Bordingborg d. 11. Febr. 1658. Faa Dage derefter havde han det danske Riges Skiebne i sin Haand; men, hvad neppe Nogen, der kiendte denne Konge, havde ventet sig, skeete dog. Carl Gustav vovede ikke i rette Dieblik det afgjorende Skridt, hvorved han kunde have benyttet Frederik den Tredtes, Hoffets og Hovedstadens paniske Skræk, og ved at bemøgtige sig det paa Angreb og Forsvar reent ubelavede Kiøbenhavn, efter al Sandsynlighed i det mindste havde vundet enten Sjælland eller Norge til det, han afgang Frederik III. Han glemte, over en forsigtigere Politikk, at gribe Krigstykkens sidste Krands — eller han kiendte maastee ikke ganske de utrolig flette Forsvarsanstalter i Sjælland og i Hovedstaden. Heri handlede han imidlertid imod Ulfeldts Raad; eller fulgte det kun halvt. Ligesom denne havde styrket Carl

¹³²⁾ I en tydsk Skrivelse fra Lars Fleming (han var Krigs-Kammerpræsident ved den svenske Armee) dat. Frederiksodde d. 1. Nov. 1657, underrettes de svenske Krigs-Commisairer om denne kongelige Concession til Hs. Majestæts „Geheimden Rathe, Thro Hochgräfl. Excellenz dem Hrn. Grafen von Ulfeldt.“ Der nævnes Herregaarden Urup (Skanderborg Amt) som Ulfeldts eget Gods, hans Svigermoders Godser Boller og Rosenvold, Godset Stougaard, tilhørende Chr. Th. Sehested, og de to øvrige ovennævnte Herrers Godser i Jylland, foruden Palsgaard; hvilket Alt var bevilget Ulfeldt til hans „tractement“, frit for alle Contributioner, Indquarteringer, Bidrag til Magaziner, og andre Krigsbyrder.

Gustav i hans Beslutning, at gaae over Langelandsbæltet ¹³³), da de fleste svenske Generaler i Rigsraadet, som holdtes i Nyborg, vare derimod, saaledes var det ogsaa ham, der raadede til, at Kongen, da han engang havde sin Hær i Stælland, uden Ophold skulde rykke lige mod Kiøbenhavn, og med eet Slag afgjøre Hovedstadens og Rigets Fald; siden Alt var der i saadan Stræk og Forvirring, at der ikke var at tænke paa Modstand. (Puffendorf. p. 363.)

Men i det Kong Carl, som man allerede traf i Vordingborg, da man troede ham i Fyen, her laante Dret til de danske Forslag om en Fred, som man over Hals og Hoved skyndte sig med at tigge om: vilde han dog endnu tilføie Frederik III. og det danske Folk den dybeste Ydmygelse, Nogen havde kunnet udfinde. Kongen kiendte Ulfeldt saa vel, og stolede saa trygt paa hans hævnkierrige Hæd til den danske Konge, at Carl Gustav valgte ham, fremfor nogen af sine egne, tilligemed den svenske Rigsraad og Admiral Steen Bille, til Underhandlere paa svensk Side ved Fredsslutningen. Forgjeves gjorde flere af den svenske Konges egne Generaler og Rigsraader Forestillinger herimod; forgjeves bad de danske Gesandter, Rigshofmesteren Gersdorff og Christen Steel, om at forskaaes for Ulfeldt: „de Danske maatte endnu nedsvælge denne Ydmygelse“, siger endog den aldeles svenskfjendede Puffendorf ¹³⁴), i det han tilføier en Bemærkning

¹³³) Puffendorf de reb. gest. Caroli Gustavi. Lib. V. §. 7. p. 372. Regi præcipue adstipulabatur Cornificius Ulfeldius, qui Fridericum Regem subverti, a quo in exilium ejectus fuerat, mire ardebat. Grev Erik Dahlberg, som var med Kongen, beretter derimod, at den svenske Rigsadmiral og Ulfeldt endnu Ratten forud straaede Toget over Langelandsbæltet; men K. Carl fulgte Dahlbergs Raad og sin egen Eyst. (E. Dahlbergs egenhænd. Dagbok. Stk. 1823. p. 147.)

¹³⁴) „Dani initio Ulfeldium Commissarium deprecabantur, quod non minimam calamitatis suæ partem ducerent, ab isto potissimum tam

over Ulfeldts overmodige og haanende Spot, selv ved de alvorligste Uvilligheder, som vel kan have været et Træt hos ham, der yttrede sig ved Siden af en forstilt Ydmyghed, og et Slags antaget eller affecteret Høflighed og Fromhed, som han i sine Breve paa Dansk havde gjort sig til Vane. Carl Gustav maa imidlertid have haft sine gode Grunde til dette Valg; og han har blandt andet vel vidst, at neppe Nogen, saaledes som Ulfeldt, kunde benytte den grundigste Kundskab til det danske Riges Svaghed og Hjælpeløshed, og hvad man derfor kunde byde Frederik III. Heller ikke stoffedes Kongens Tillid. Ulfeldt greb med begge Hænder den Uvillighed, som Carl Gustavs Instructioner til Fredscommissarierne bød ham til at opstrue Fordringerne; da han forudsaa, at enten maatte Underhandlingen derved reent afbrydes, i hvilket Tilfælde han vidste, at Kong Carl rykkede lige mod Kiøbenhavn; eller at Danmark, om Vilkaarene antoges, til en saadan Grad maatte svækkes, at det ved det næste Angreb fra svensk Side lettere kunde falde. Allerede i September 1657 havde Carl Gustav (i sin offentlige Fuldmagt til Ulfeldt og Bielke, dat. Gottorp 9. Sept. 1657, og i en hemmelig Instruction, dat. 10. Sept.) som Hovedbetingelse fordret Skaane, Halland, Bleking, Trondhiems Stift, Island og Bahuslehn. I Bordingborg kunde de svenske Underhandlere (egentlig Ulfeldt, da Bielke i Beretningen om hvad her, og nogle Dage senere foregik, knap nævnes) gaae langt videre. Her fordredes, som Basis for Freden, foruden Landene paa den anden Side af Sundet: Bornholm, Øerne i Kattegat (Væsø, Anholt, Saltholm), meer end det halve Norge (Aggershuus, Bahuslehn og Trondhiems Stifter), Ditmarsken, Pinneberg, Delmenhorst, 12 Krigsskibe, de danske hvervede Regimenters

duras pacis leges sibi dictari. Sed cum Regi suam sententiam mutare non placeret, hæc quoque indignitas devoranda fuit.
l. cit. p. 374.

Obergivelse i svensk Krigstjeneste, det forstærkede Rytteries Indskrænkning til Adelens sædvanlige Kosttjeneste, en Million Rigsdaler og den halve Dresfundstold, med Erkiendelsen af Sverriges Ret til Drefund, lige med Danmark; endelig Ophævelsen af Danmarks for Sverrige skadelige Alliancer med fremmede Magter (Holland).

Der indtraf, hvad Carl Gustav og Ulfeldt neppe havde ventet sig. Endog den af Cromwel affendte engelske Gesandt Meadow, der var tilstede ved Underhandlingen og ganske paa svensk Side, fandt dog Fordringen, til Kongens store Fortrydelse, alt for ubillig. Dette gav i det mindste de danske Commissairer saameget Mod, at de begierede tre Dages Vaabensstilstand for at indhente nærmere Fuldmagt. Kong Carl vilde ikke tilstaae tre Dimer, og neppe havde Gersdorff og Sfeel forladt Hovedquarteret for at gaa til Kiøbenhavn, førend Kongen gav Befaling til Opbrud, og rykkede uden Standsning frem indtil Rjøge. De danske Commissairer, efterat man en Dags Tid i stor Forvirring og Raadvilthed havde holdt Raad i Kiøbenhavn, maatte gaa ham i Møde, ledsagede af Meadow. I Landsbyen Høie Tostrup, midt imellem Kiøbenhavn og Roeskilde, traf de Ulfeldt og Bielke, tilligemed den franske Fredsmægler Terlon. Her skal Ulfeldt, da han mærkede at baade Meadow og Terlon vare ham imod, have nedstemt Fordringen noget. Der var imidlertid ikke noget Dieblik at give bort, naar Freden skulde kjøbes; thi Carl Gustav var allerede brudt op fra Rjøge, og rykket frem til Landsbyen Thorslunde. I Høie Tostrup Præstegaard undertegnede nu Ulfeldt, med de øvrige Commissairer og de to Fredsmæglere d. 16. Februar 1658, Præliminairerne til den Roeskildske Tractat, der gav ham selv alle hans Godser tilbage, sikkert Ophold i Danmark, og hans Frue hendes Titel af Grevinde til Slesvig og Holsten — men skilte hans Fædreland ved en Trediedeel

af Danmark. Hermed kronede han syv Aars skulte Rænker og aabenbare Virken for at styrte Frederik den Tredies Throne og bringe det danske Rige under fremmedt Herredomme; og saalænge Historien, Tidernes Vidne og Sandhedens Fakkelt, lever — saalænge Grindringen er tilbage om hine Begivenheder, der sender os den danske Folkstammes ældgamle Siemlande i to Dele: saalænge vil ingen kunne udstelte Gorfig Ulfeldts Forræder-Navn af det Minde, der varer længere, end Graastenens paa Torvet.

Det er ustridigt, at i Betragtningen af Gorfig Ulfeldts Levnet fremtræder et Punkt, hvor den straffende Nemesis tydeligt og dybt griber ind i hans Skiebne — man kunde sige, hvor hans Livs Drama tager en afgjort tragisk Bending, i Fald hans Charakter havde været høj og ædel nok til at constituere ham til en sand tragisk Skikkelse i Historien; og dette betydningsfulde Punkt, forberedet ved Dinas Optræden, er den Røskildske Fred. Denne fuldendte og beseglede Statsforræderens Rolle; men fra det Dieblif see vi ogsaa, at han ei allene taber sin Betydning som en i Virkeligheden farlig Person for den danske Stat; men selv den ydre Glæde, der saa længe havde omgivet hans Navn, og fulgt hans Person og hans Familie, aftog og formorkedes snart til den Grad, at den stolte og mægtige danske Adelsherre, der personligen indbefattedes i en Fredsslutnings Vilkaar ved Siden af den svenske Statsinteresse, lidt over et Aar derefter ikke længere var Gienstand for Had, Frygt og Misundelse, men snarere for Medynk, Beklagelse og Forundring. — Vi have her intet med Poesie eller Tragedie at gøre, og det er Historien vi udelukkende maa holde os til; men det er kun i de korteste Omrids vi endnu ville tegne den ynkværdige Slutning af

Ulfeldts politiske Bane. Dens Charakter og Interesse er efter 1658 mere indvoldsfuld og biographisk, end statshistorisk.

Det varede kun kort, før Ulfeldt maatte erfare, hvor falsk en Beregning han havde gjort, naar han troede at han skulde høre sig til ny Magt, Anseelse og Værdighed, som Følge af den Fred, han havde været med at slutte iblandt sit Fædrelands Fiender — den fordærveligste og mest fornædrende Fred, som det danske Rige indtil den Tid havde kjøbt. Vel erholdt han ved denne Fred sine Godser, og endeel af sine paa urene Veie samlede Rigdomme, for saavidt som de fandtes i Danmark, tilbage. Endogsaa de siden hans Undvigelse, for den danske Krones Regning oppebaarne Indtægter af de Ulfeldtske Godser og indbetalte Renter, maatte Frederik III. erstatte ved at udstede en Obligation til Ulfeldt paa 64,000 Rdlr. Men hvad nyttede det i øvrigt en oprørsf Undersaat, at han ved Danmarks Fienders Hjælp, og ved selv at hjælpe til at bringe sit Fædrelands politiske Eksistens paa Randen af Undergang, kunde afpresses sin retmæssige Konge en ydmygende Opreisning? — Ulfeldt kunde dog aldrig i Danmark vinde sin forrige borgerlige Stilling, sine Embeder, sin Magt og Anseelse tilbage; og han maatte snart selv føle, at endog efterat Fredstractaten havde sat ham under Sverriges folkeretlige Beskyttelse som dansk Borger, var Danmark ikke det Land, hvor han med Hæder eller Behagelighed kunde leve. Han begav sig til Staaen, tog sit Opholdssted i Malmøe, og lod sig her i Landet bl. a. bruge til at tage Indbyggerne i Gæd for den svenske Konge. Ulfeldts Fald var tillige som et Forbud paa det hele gamle Aristokraties nær forestaaende Fald. Heller ikke havde han, siden han forlod Danmark, endnu mindre siden han som Landsforræder vendte tilbage til dets Grændser, fundet mindste Sympathi eller Bisald hos nogen ærlig dansk Mand, af hvad Stand det end var; naar vi herfra kun gjøre

en Undtagelse med endeel af hans Slægtninge, og enkelte Udelige, der hørte til hans faa fortrolige og erklærede Tilhængere. Ikke en eneste Stemme havde offentlig ladet sig høre til hans Fordeel, hverken før eller efter det svenske Indfald, som Samtiden ikke uden Grund kaldte „den Ulfeldtske Krig.“ Tværtimod tvivlede dengang endnu Ingen om (i det mindste Ingen blandt de uadelige Stænder), at en i Danmark siden Marck Stigs Dage uhørt Handlemaade af en dansk Ridder og Adelsmand imod sit Fædreland, som den, Ulfeldt frivilligen havde hengivet sig til, stemplede ham som den værste Avindsmand og Forræder mod Konge, Land og Rige. Vi have ogsaa allerede ovenfor anført et authentisk Beviis paa, hvorledes kyndige og retsindige Patrioter i Danmark, der, uden at høre til Hofpartiet, indsaae hvor farlig og beklagelig Rigets og Landets Tilstand var, da Danmark 1657 andengang uforvarende blev angrebet af Sverrige, domte om Ulfeldt og om hans Deeltagelse i Fiendens Planer og Foretagender.

Ved den Roeskildske Fred var hans personlige Stilling vel bleven sikket ved en folkeretlig Guarantie; men den blev atter i høj Grad betænkkelig og usikker ved Carl Gustavs Fredsbrud. Det var desuden langt fra, at denne Konge, selv efter den første Fredsslutning med Danmark, viste nogen stærk Tilboielighed til at sætte Pris paa Ulfeldt, eller til meer, end nødvendigt var, at begunstige og belønne ham. Hans Skiebne blev den, som pleier at følge Enhver, der saaledes som Ulfeldt træder en af Menneskets og Borgerens helligste Pligter under Fodder: man benyttede Forræderiet og ringeagtede Forræderen. Vel lod det til, at Carl Gustav, der ogsaa havde gjort Ulfeldt, som længe havde været tysk Rigs greve, til svensk Greve af Salvißborg, og skienket ham Godser i Bleking til et Grevskab, strax efter den Roeskildske Fred ikke var utilboelig til at give ham en til hans forrige Rang og Embeder

nogenlunde svarende Stilling i den svenske Stat. Men dog synes det som der allerede strax efter den roeskildske Fred yttrede sig nogen Lunkenhed hos Kongen i at fremme Ulfeldts Prætenstioner i Danmark; og uden Tvivl har Kongen ogsaa fundet sine Raadgivere og Ministre ugunstigt stemte for den danske Magnat, der nu skulde blive svensk Adelsherre. Dette, i Forening med Carl Gustavs hastigt modnede Plan til et fornyet, endnu alvorligere Angreb paa Danmark — hvor den svenske Konge desuden vel har kunnet spore, at Ulfeldt ingen Indflydelse eller Popularitet besad — har bevirket, at han blev glemt og tilsidefat. Han havde (efter hans egen Beretning) allerede i Martz Maaned 1658 en Samtale i Malmø med Kong Carl, som her gav ham glimrende Løfter ¹³⁴); men det blev ved bløse, og Ulfeldt under den allerede i August paa ny udbrudte Krig overladt til sig selv. Han savnede nu sin varme Beskytterinde, Dronning Christne; og var reduceret til at maatte oppebie Udfaldet af Striden om Danmarks Krone, hvor det atter gjaldt hans Fædrelands politiske Tilværelse eller Undergang.

Imedens det danske Folk saaledes endnu engang udholdt den haardeste Kamp med en frigersk og overlegen Fiende, og

¹³³) „Da Hs. Kong. Maj. ankom til Malmø ubi Martii Maaned 1658, strax efter Freden var sluttet, fiod Hs. Maj. en Dag ubi sit Soveskammer for Skorstenen og varmede sig, og var samme Tid ubi Kammeret Grev Gabriel Drenstietne, Hr. Steen Bielke, Hr. Coyet; da taledes Hs. Kong. Maj. til mig og sagde saaledes: „Hoffmester! (thi saa pleiede han at kalde mig) hvad vil I Eder nu foretage, nu Krigen er til Ende. Hvor agter I Eder nu at nedersætte og boe?“ — Hvorpaa jeg svarede i al Underdanighed, at dersom Hans Kong. Maj. vilde accomodere mig med nogen honorable charge efter min Stand, da skulde jeg vel resolve mig til at sætte mig under Sverriges Krone, og under Eders Kong. Maj. med mit ganst Huus og samillie, og gjøre Eders Kong. Maj. al god og underdanig Dieneste. Hvorpaa Hs. Maj. replicerede, at han vilde accomodere mig saa honorablement, at jeg skulde kunne nøies; ja han sagde o. s. v. (Ulfeldts ovenanf. Forsvarskrift. 1659.)

Imedens Riget blev reddet ved Frederik den Tredies Standhaftighed, ved de kiøbenhavnske Borgere's Udholdenhed og Tapperhed, ved den hollandske Flaades og den krigsdygtige brandenburgske Churfyrstes Hielp (thi overladt til sig selv, havde Danmark dog omsider maattet bukke under), foresaldt en Begivenhed, der atter samlede et truende Uveir over Ulfeldts Hoved. En deel Borgere i Malmøe havde i December 1659 fattet det Anslag, at affaste det svenske Herredømme, og overgive Staden til dens forrige Herre. Et af de Uheld, der saa hyppigen have fulgt de danske Vaaben og Krigsplaner, gjorde at dette Forehavende i egentlig Forstand strandede.¹³⁶⁾ Planen røbedes for de Svenske ved Forræderi, og et betydeligt Antal malmøeske Borgere bleve i den Anledning fængslede. Under den herved opstaaede Undersøgelse og Criminalproces, indtraf Stormen paa Kiøbenhavn den 11te Februar 1659, hvis for Carl Gustav uheldige Udfald berøvede ham Frugten af det hele Danmarks Erobring, og vristede den danske Krone, som han troede at være sikker paa, af hans Haand. En af de fængslede Malmøeboere, ved Navn Bartholomæus Mikfelsen, en i øvrigt ikke meget vel berøgtet Mand, angav Ulfeldt som Deeltager i Sammensværgelsen, og som den, der bl. a. skulde have havt Kundskab om Planen til det stormende Angreb paa Kiøbenhavn, og have røbet den for Bartholomæus, for at denne kunde meddele den for Nogen i Kiøbenhavn. Den svenske Regiering lod efter denne, ved flere af de fængslede Borgere bekræftede Angivelse, Ulfeldt og hans Frue arrestere i deres Huus, og Kong Carl udnævnte en Commission af to svenske Rigsraader for at optage Forhør og Undersøgelser. (Maj. 1659.) Sagen gik i Langdrag; Ulfeldt greb til at hielp sig ved en

¹³⁶⁾ De Skibe, som Ratten imellem d. 26de og 27de December skulde have ført danske Soldater over til Malmøe, stødte paa Grund ved Salt-holm, og maatte vende tilbage.

forstilt Sygdom, der reent skulde have berøvet ham Mælet; imedens Leonore Christine med beundringsværdigt Mod, Talent og Standhaftighed forsvarede hans Sag for Commissairerne. Selv synes han at have indskrænket sig til, (formodentlig inden den fingerede Stumhed) at indgive det ovenfor omhandlede Forsvarsskrift. Efter et heelt Mars Forløb faldt Dom i de fænglede Borgeres Sag, af hvilke ti bleve dømt til Døde, og deraf tre henrettede. Disse vedbleve vel til deres Yderste at bekræfte det tidligere Udsagn om Ulfeldt som medskyldig; men man fandt dog omsider i Sverrige Beviserne for svage, eller man vilde, efterat den københavnske Fred var sluttet og ratificeret (27. Mai og 14. Jun. 1660), hellere lade denne Sag fare, og frikendte Ulfeldt, da hans Sag kom for Rigsraadet. En nærmere historisk Fortælling efter de fundne Kilder om denne for Ulfeldt farlige Sag, hvori mange Omstændigheder af en meget mistænkelig Charakter forekomme ¹³⁶), hører ligeledes til det, jeg maa forbeholde en følgende Tid.

Ulfeldts onde Skiebne var vaagnet, og ophørte ikke at forfølge ham. Kun nogle Dage havde han behovet endnu at holde sig rolig i sit Huusfængsel i Malmø; og da vilde Rigsraadets Frikendelsesdom være forkyndt. I dette Sted blev han her andengang overmandet af Frygt og Feighed. Om Mogen af hans Uvenner, som det efter Puffendorf af Flere er berettet ¹³⁷), have bidraget til at ængste ham og forsøge hans Skræk: er usikkert, og mangler alt andet Beviis. At Ulfeldt besluttede sig til, ved List at skaffe sin talrige Bevogtning,

¹³⁶) Jeg anseer det for utvivlsomt, at Ulfeldt har villet ligesaa vel forraade Carl Gustavs Sag, som sit Fædreland; men det synes at være blevet ved de første, forberedende Skridt, og Udførelsen at være standset i Gudselen. Havde han virkelig meddeelt noget af Bigtighed for de Danske, da havde han vist ei forsømt at bruge en saadan Fortieneste til sin Fordeel i de følgende Underhandlinger.

¹³⁷) Holberg (D. Hist. III. S. 558. 59.) anfører Puffendorf.

undflye af sit Fangenskab og med sin Frue at flygte paa et aabent Fartoi over til Kiøbenhavn: var en Handling, der atter viste, hvorledes Besindighed, Klogskab og enhver Egen- skab til kraftig Aandsvirksomhed og Selvforsvar forlod ham, naar Feighedens lammende Virkning bemestrede sig hans Sind, og naar han ikke mere havde Veilighed til at hjælpe sig ved List og Intrigue. Han glemte aldeles, at han kom til Dan- mark i en anden Tid, end da han i Marts 1658 efter den roeskildske Fred forlod Stælland og gik over til Skaane. Carl Gustav var død (23. Febr. 1660); den kiøbenhavnske Fred var sluttet, vel under ikke meget heldigere Betingelser, end den roeskildske, men dog under mindre ydmygende Forhold. Dan- mark havde forstærket sig ved Forbund, og Frederik III. havde fundet og benyttet heldige Tidsvilkaar til at forberede den vig- tige Statsforandring, som snart skulde give ham en Magt og Myndighed, der satte ham i Stand til at tage stærkere og al- vorligere Forholdsregler, uden mere at spørge sig for hos Rigs- raadet. Ulfeldt og hans Slægt vare ikke navnlig indførte i den kiøbenhavnske Fred, saaledes som i den roeskildske; men hiiin indeholdt dog (Art. 22) det Vilkaar, at enhver Svensk eller Dansk, som under Krigen havde fort Vaaben imod sit Fædreland, skulde erholde Amnestie, naar han inden 3 Maa- neder vendte tilbage til sit Hiem. Denne Artikel syntes paa en Maade at kunne have fundet Anvendelse paa Ulfeldt; saa- meget mere, som han efter den roeskildske Fred intet aaben- bar fiendtligt imod Danmark havde foretaget sig; og som det derimod snarere maatte antages, at han, efterat have forladt den svenske Tjeneste og opgivet denne Magts Beskyttelse, nu i Get og Alt vilde underkaste sig den danske Konge. Men den danske Regiering ændsede intet af dette; og Ingen vilde fæste nogen Tro til en saa tvetydig Overløber, som, ved at rømme fra Sverrige, selv berøvede sig den ham ved Tractaten sikrede

Beskrivelse. En med megen Snubhed affattet, men med haandgribelige Usandheder oplydt fransk Skrivelse til Frederik III., som han strax efter sin Ankomst indgav til Kongen¹³⁸⁾, hvori han forestillede Sagen som om han var bleven et Offer for sin, efter den roeskildste Fred antagne neutrale og private Stilling, og hvori han bad Kongen tilgive, at han kun nogle faa Dage udsatte personligen at indstille sig for ham, blev uændset. Saasnart Leonore Christine var ankommen, førtes Ulfeldt og hans Gemalinde begge til Bornholm¹³⁹⁾, hvor de paa Hammershuus indfattedes i et strengt Fængsel, efterat man havde frataget dem hvad de af Penge, Gældsbeviser og Kostbarheder førte med sig. At man kunde gjøre dette uden nogen Reclamation fra svensk Side, og uden at Ulfeldt strax eller længere hen fremkom med nogen Protest, kan lidet undre os efter hans Udfærd i Malmø og hans hemmelige Flugt, og viste tillige, at al Udsigt for ham til at vinde Beskyttelse hos denne Magt var forbi. I Danmark behandles han, uden Hensyn til de afsluttede Tractater, som en privat Landfiende, en i sin borgerlige Stilling tvetydig Mand, om hvem det kun var afgjort, at han i 10 Aar havde været Danmarks aabenbare Fiende, og af alle sine Kræfter havde skadet denne Stat, for hvilken han endnu altid var et farligt Individ, som man fandt det nødvendigt, i det mindste for en Tid, at gjøre uskadelig. Hvorvidt denne, uden Tvivl politisk rigtigste Forholdsregel, kunde kaldes folkeretligen forsvarelig: ville vi her ei undersøge. Ligesaa vel som Statsforræderiet ganske afløses,

¹³⁸⁾ Den er dateret Kiøbenhavn d. 19. Jul. 1660. Efter den maa man slutte sig til, at Ulfeldt er flygtet allene fra Malmø, og Grevinden først nogle Dage derefter er kommen over. (Bilag No. VII.)

¹³⁹⁾ Deres Besøgere vare to Oberster Ra ng au og Kruse, og d. 25. Jul. reede enten Afsejlingen fra Kiøbenhavn, eller Ankomsten til Bornholm. Det første synes at være det, der angives (i en haandskr. Beretn.); Fiendt allerede Command. Fuchs' første Rapport til Kongen er af 30. Jul. 1660.

maa det upaatvivlelig ogsaa siges i Historien, at man fra 1660 behandlede Ulfeldt og hans Familie, hvor grove og uforsonlige hans Forbrydelser mod sit Fædreland i øvrigt vare, med en stærkt fremtrædende, undertiden raa Strengthed, og tilsidst med en imod Grevinden barbarisk og brutal Haardhed, som ikke har noget Træk af kongelig Hoimodighed. For en Deel laae dog en saadan Fremgangsmaade ganske i Tidsalderens Charakter; ja den har i lignende Tilfælde vedligeholdt sig meget langt ned i Tiden, og nær nok til vore Dage. Det er kun ilde, om man ved den almindelige Medlidenhedsfølelse, der vakttes ved en saadan Fremgangsmaade, og særdeles ved den, der anvendtes imod en saa heroisk, karakterstærk, og overhovedet dadelfri Dame, som Leonore Christine, vilde lade sig forlede til at troe: at Ulfeldts Brøde derfor var mindre, fordi han undertiden led en haard og uværdig Behandling.

Denne var vel egentlig indskrænket til hans Fængselstid paa Bornholm. Da man ved at henføre det Ulfeldtske Ægtepar til Hammershuus, for at bevare dem i et sikkert Statsfængsel, og fjerne dem fra al Forbindelse med deres Slægt og Parti i Danmark, imedens den allerede modnede Statsforandring udførtes, dog paa en vis Maade lagde for Dagen, at man endnu ikke havde opgivet alt Hensyn til det Ulfeldtske Ægtepars høie Stand: kunde man have ventet sig, at en i det Udvortes anstændigere Behandling der var bleven dem til Deel. Paa den anden Side vil en Fremtiden forbeholdt nolere og fuldstændigere Beretning om, hvad der foregik under deres Fængsel paa Bornholm, lægge for Dagen, at Commandanten, Generalmajor Fuchs, vist nok fremtræder som en sin Pligt og sin Konge tro, men haard, inhuman, i enkelte Træk endog lumsken og oprørende brutal Fangevogter; men at ogsaa hans høie Gæster ikke allene anvendte Alt for at bestikke og forføre ham til at handle imod sin Pligt, men da dette ikke lykkedes,

glorde hvad de formaade, for at gøre ham denne Pligt besværlig og personlig at opirre ham.

Med Ulfeldts Fængsel paa Bornholm begynder den sidste tragiske Katastrophe i hans Liv; og fra den Tid bliver han egentlig blot en Gjenstand for Medynk. Vi maae derfor ligesaa vel vogte os for at lade denne Følelse have Indflydelse paa den historiske Anskuelse og Fremstilling af hans Stiebne, som vi maae blande den individuelle, romantiske eller biographiske Interesse med den politiske, og med holere Statshensyn. Men det er ikke mindre vist, og svækker endog hiin Interesse for Corfig Ulfeldts Personlighed, at man ser, hvorledes hans Fængsel paa Dammershuus virkelig var i Stand til aldeles at kue og ydmyge den stolte Mand, eller bringe ham til ganske at frafalde den Rolle, han havde spillet imod tre regierende Konger. Ulfeldt var langt fra at vise den stærke, mandige, ja sublime Charakter, som Leonore siden, under hendes grumme Behandling i det langvarige Fængsel i Kiøbenhavn, lagde for Dagen. I Stedet for at en høi og stærk Charakter ogsaa i Lænker vilde have trodsset den Magt, som ikke strækker sig til Manden og Villien, see vi Ulfeldt omsider at nedlade sig til at købe Friheden ved den mest ydmygende Tilstaaelse af sin Brode, sin Ulydighed og sine Forsæelser imod Frederik III., og til at udstede en i de underdanigste Udtryk affattet edelig Underkastelses- og Lydigheds-Forsikkring; i Forening med Afstaaelsen af de fleste af sine Godser i Danmark, af hvilke han allerede 1658 havde mistet Hirschholm, som Carl Gustav tiltog sig at skienke bort, og som den danske Dronning ikke undsaac sig ved af ham at modtage. — Saaledes viste Ulfeldt sig nu, da enhver Udvei til at bruge List, Intrigue og Bestikkelse var afskaaren, fra en ligesaa feig og umandig Side, som han ellers havde været vant til, at yttre den mest overmodige Trods. Overhovedet er det øiensynligt, at hans Handlemaade efter

den roestildste Fred er en Række af inconsequente, snart underfundige, skulte og listige, snart feige og uforsigtige Stridt, der kunde friste os til at antage en partiel Svækkelse i hans Landsæbner, som upaatvivlelig ogsaa er indtraadt. Flere smaalige, intet betydende Midler, hvilke han udtænkte til at forsøge paa at sætte sig i Gunst hos Frederik III., tale bl. a. herfor. Imidlertid seer man dog, at naar en Drom om atter at hæve sig ved nye Planer og Intriguer viste sig for hans urolige og æresyge Siæl, da vandt denne ligesom nye Kræfter tilbage.

Da man ved Frederik den Tredies Hof, efterat den nye Statsforfatning havde givet Kongen Gnevoldsmagten, bestemte sig til at formilde Ulfeldts og hans Gemalindes Skiebne, skeede det ikke uden meget forsigtige og formelige Underhandlinger, hvortil Kongen benyttede den ogsaa i andre vigtige Anliggender til Bornholm assendte Overstatholder, Grev Christian af Rantzau til Breitenburg. Denne, som baade paa Hammershuus og efter Ulfeldts Eoskladelse viste et humant og velvilligt Sindelag imod den faldne Magnat, behøvede længere Tid og gjentagne Forhandlinger med enhver især af det Ulfeldtske Hgtepar (som efter deres forsøgte Flugt fra Slottet i Jun. 1661 indfattedes i særskilte Urrester) inden han bragte det til den fuldkomne, ubetingede Underkastelse, som Kongen havde gjort til det første Vilkaar for Eoskladelsen. At dermed ogsaa var forenet Fordringen paa pecuniaire Dpoffrelser, sees allerede af Ulfeldts ovenfor berorte Brevskrift om Venaadelse (Dat. 27. Oct. 1661), hvori han tilbyder Afstaaelsen af sine Siællandske Godser; men forbeholder sig sine ved hans Fængsling ham fratagne Obligationer og Giældsbreve, hvilke ogsaa nøagtigen bleve ham tilbagegivne. Efterat Underhandlingerne med Grev Rantzau, som flere Gange berettede derom til Kongen, havde ført til de forlangte Resultater, endtes de ved Udstedelsen af den bekendte Revers af 14de December 1661, som Ulfeldt tre

Gange egenhændigen har skrevet, og tilligemed Leonore Christines underskrevet. ¹⁴⁰⁾ Foruden den ubetingede Underkastelse og Trofskabseed til Frederik III. som Arvekonge og hans Efterskommere, tilligemed Afkald paa Alt hvad den roeskildste Fred indeholdt til Fordeel for Ulfeldt, og paa enhver udenlandsk Magts Beskiermelse, samt Resignation paa Leonore Christines Baaben og Titel, som Grevinde til Slesvig Holsten, item Kongedatter af Danmark: indeholder denne Revers Afstaaelse og Overdragelse til Kongen af alle Ulfeldts faste Eiendomme, Herregaarde og Strogods i Stælland, hans Landgodsfer i Norge, og Strogods i Aalborg Stift, Renunciation paa al Rettighed til Hirschholm og Munkeliv-Kloster, og endelig Annullation af den ved Frederik III. efter den Roeskildste Fred udstedte Obligation paa 64,000 Rdlr. med paaløbne Renter. ¹⁴¹⁾ Denne skriftlige Trofskabseed ansaaes dog ei for tilstrækkelig; men efter Corfis Ulfeldts Ankomst til Kiøbenhavn (d. 21. Dec. 1661) aflagde han endnu knæende sin Hylsings- og Trofskabseed til Kongen i tre dertil committerede Herreris Nærværelse. ¹⁴²⁾

¹⁴⁰⁾ Dette vigtige og for Ulfeldt afgjørende Document findes, men ikke fuldkommen nøiagtigt, aftrykt i Ulfeldts Levnet af Paus. II. 211-14; og er her baderet Kiøbenhavn d. 23. Dec. 1661.

¹⁴¹⁾ Endnu indeholder Reversen bl. a. følgende: „Huis Mobilier, Clendier, Guld, myntet eller umyntet, Sølv og Penge, Hans Kong. May. aff mig eller min Dame kunde haffue vdi Henderne, dett begiere vi aldrig igien; mens vil dett hermed Hans Kong. May. allerunderdanigst och gjerne haffue forundt och offererid. Dog at huis Bressue och Segel, som Hans Kong. May. kunde haffue bekommit och mig tilhører, mig maatte restituereis o. s. v. Jeg vil och Hans Kong. May. med forderligste ett hel kostelig Cantor, som ogsaa en temmelig parti Brasilien Tre allerunderdanigst offerere.“ Om den heri indeholdte Cession af Klenobier, Guld og Sølv, Ulfeldt tilhørende, som Kongen mueligen kunde have i Hænde: vil jeg paa et andet Sted meddele nøiere Undersøgelse.

¹⁴²⁾ Den originale Eedsformular har denne Paategnelse med G. Sabels Haand: „Diesen Eydt hat er auff seinen Knien mitt aufgerichten

Efter en saa dybt ydmygende Benaadelse, og endnu førend Ulfeldt den 27. Decbr. forlod Kiøbenhavn for at begive sig til Ellensborg (Holckenhavn) i Fyen, der var tilfaldet Grevinden i Arv efter hendes Moder, og der var blevet ham anvist til Opholdssted, forsøgte han skriftlig at nærme sig K. Frederik III. ved Meddeeling af en foregIVEN vigtig og hemmelig Opfindelse til Brug i Krigstider, som han var i Besiddelse af¹⁴³⁾; men uden at dette Skridt videre blev ændset. Det samme Middel prøvede han endnu een eller flere Gange derefter; ja, hvad der er paafaldende, endog efterat han i Brügge havde indladt sig paa de i høieste Grad ubetænksomme og fordærvelige mundtlige Ytringer om at afstedkomme en Revolution i Danmark til Fordeel for Churfyrsten af Brandenburg, hvorved hans Undergang fuldendtes.¹⁴⁴⁾ — Det ligger ganske udenfor mit nærværende Formaal, at berøre disse Ulfeldts sidste Intriguer, og den endelige Procedure imod ham og Leonore Christine. At den ikke allene var uædel og uværdig, men tyrannisk imod Christian den Fjerdes Datter og Frederik den Tredies Halvsøster, har længe været erkiendt af hele Verden; ligesom at hendes Udlevering af den engelske Regjering er en af de forfætteligste Pletter i Carl den Andens Historie, og en saa foragtelig Handling, at den næsten er uden Lige i den nyere Historie. Men derfor vil dog Ingen, der kan læse i Historien bag de trykte Blade i Partiskrifter og Lovtaler, kunne antage om Leonora, at hun skulde have været aldeles uden Indflydelse paa en Mand, hvis umættelige Uergjerrighed og Hovmod hun nærede

„Fingern geschworen, in gegenwarth des Herrn Oberstatthaltern Hrn. Christian Grafen zu Rankow, Hrn. Feldherrn Hans Schacken, undt Rent-Meister Christoff Gabel.“

¹⁴³⁾ I en fransk Skrivelse. Copenh. 26. Decbr. 1661.

¹⁴⁴⁾ Der findes en fransk Skrivelse fra Ulfeldt til Frederik III. med et Project, det stemplede Papir angaaende, dat. Brügge d. 15. Jun. 1663.

ved sin egen Stolthed, og som paa sin Side bar saa stor Kærlighed for hende, at han neppe har havt noget skiult for hende; imedens hun tillige blindt fulgte hans Villie, med en høihlertet Egtefælles sieldne Trostaa og heroiske Kærlighed. Den uværdige, ikke blot al Sømmelighed, men al Menneskelighed og Retfærdighed frænkende Behandling, som man i 22 Aar udøvede imod Kongedatteren, har ogsaa været et af de stærkest virkende Midler til at give den offentlige Mening om hendes Egtefælle en mildere, for ham gunstigere Stemning. Det var ligesom at den Glands, som saa langvarige, uforfkyldte Eidelser kastede over Leonora Christinas Navn, maatte udlette noget af den Bænere og Foragt, der havde fæstet sig ved Ulfeldts; og da det blev aabenbart, hvorledes man uden Lov og Dom, uden nogen overbevist Brøde, mishandlede en Dame af høj Stand, der kun havde opfyldt Hustruens Pligter mod sin Egtemand: blev man saameget mere tilbøielig til at troe, at ogsaa den Dødsdom, der uden Forhør og uden Forsvar sælledes over Ulfeldt, var ligesaa uretfærdig og uforfkyldt. Det vil være overflødigt at undersøge, om en ei engang forsøgt eller forberedt, men kun indledet eller tilbuden Majestætsforbrydelse kan agtes for ligesaa straffkyldig, som den virkelig udførte. Den Dom, der med en Hastighed, som ei engang oppebiede alle de Beviser og Vidnesbyrd, man siden kunde gjøre gjældende, blev sældet over Ulfeldt, havde flere Motiver, end de, man beraabte sig paa. Det var ikke blot et Attentat mod Kongens personlige Magt og Værdighed, men et attenteteret Statsforræderi, en Plan til at styrte det hele regierende Dynastie og at omstøde den i Danmark nylig grundlagde Regjeringsform, som Dommen over Ulfeldt gif ud paa at straffe. Man har undertiden næret Tvivl om endog kun et saadant Anslag virkelig har eksisteret, og er bleven meddeelt vedkommende Personer, der angav det for Churfyrsten af Branden-

burg; og Ulfeldt selv forsøgte paa at fralægge sig Anklagen for en saadan Conspiration, som utænkkelig eller urimelig, i en Apologie ¹⁴⁵), hvilken han forfattede under sin sidste ynkverdige Tilværelse, da han, givet til Pris for Enhver, der vilde fortjene de Penge, som den danske Konge havde sat paa hans Hoved, i Skiul maatte flye fra Sted til Sted, indtil han paa Flugten fra Basel fandt Døden i en Fiskerbaad paa Rhinen. Men det er for det første tydeligt nok, at da Ulfeldt i Foraaaret 1662 forlod Fyen, efterat have opnaaet Kongens Tilladelse til at gjøre en Sundhedsreise til Aachen ¹⁴⁶), men slet ikke kom der, og i dets Sted tog sin Bopæl i Brügges i Nederlendene, herfra gjorde en Reise til Paris, og der søgte at komme i Forbindelse med det franske Hof: skeete alt dette vist nok ikke i den Hensigt at opfylde sine edelige Trostabsløster til K. Frederik III., hvori ogsaa den Forpligtelse var indbefattet, ikke at søge udenlandsk Beskyttelse, eller Forbindelse med nogen fremmed Souverain. Dernæst svarer ogsaa Beskaffenheden af

¹⁴⁵) Det er ikke ganske klart, om der ved denne Apologie kan menes den ved Afskrifter i sin Tid meget udbredte Skrivelse af G. Ulfeldt (dat. Brügge d. 3. Sept. 1663), hvoraf en dansk Oversættelse er trykt i Moldehavers Beretning om Hann. Sehesteds franske Ambassade, (Skand. Litt. S. Skrifter, 1806, I. S. 198—205) tilligemed den Giendrivelse af samme i et fingeret Brev af en engelsk Adelsmand, som Sehested antages at have forfattet. Det synes imidlertid rimeligere, at Ulfeldt har havt en anden vidtloftigere Apologie i Arbeide, som han ved Dr. Sperling vilde besørge trykket (Sammest. Side 172. 73.)

¹⁴⁶) Efter Ulfeldts Ankomst til Ellensborg i Fyen (i Begynd. af Jan. 1662) corresponderede han jævnlig (fra 24. Jan. til 26. Nov. og 15. Dec. s. A. — de to sidste Breve fra Brügges) med Vice-Admiral Henrik Bielke, Statholder eller Befalingsmand (gouverneur) over Seland, som imidlertid opholdt sig i Kiøbenhavn. Det var ham, der efter Ulfeldts gientagne, indstændige Ansøgninger, i Marts eller April 1662, udvirkede ham den kongelige Tilladelse til, for hans svækkede Helbreds Skyld at gjøre en Badereise til Aachen. For sin Afreise sendte Ulfeldt ogsaa ved Bielke et Brev til Dronningen, som han beder ham først at lade Grev Ranhou læse.

de løse Anslag og i Luftten byggede Planer til at styrte Frederik III. fra Thronen og bringe Riget under den Brandenburgske Churfyrste, som Ulfeldt mundtliggen havde meddeelt to forskellige Personer — den ene endog med en halv officiel Charakter — uagtet deres hele Urimelighed og Usandsynlighed, ganske vel til den forvirrede, vakkende, sonderreone Sindstilstand og Aandsvækkelse hos Ulfeldt, hvoraf hans Handlemaade i hans sidste Leveaar, i det mindste periodisk, bærer umiskjendelige Spor. Det er saaledes vist nok, at en Statsforræder, som Ulfeldt var 1663, hvis man havde havt hans Person i sin Magt, havde man kunnet gjøre fuldkommen uskadelig ved at holde ham i et sikkert og lempeligt Livsfængsel. Man kunde da have undgaaet det halvt forseilede tragiske Skuespil, som Dødsdommen, og Alt hvad der ledsagede den, medførte; man burde i ethvert Tilfælde have undgaaet, eller i det mindste efter Ulfeldts Død ladet ophøre, den ligesaa barbariske, som uretfærdige Fremgangsmaade imod hans heroiske Hgtefælle. Det er derfor ogsaa Historiefriverens Pligt at bevidne: at ligesom ethvert af de paaberaabte Beviser for Gorfig Ulfeldts tidligere Forbrydelser mod sit Fædreland ere uomstødelige, og ligesom ethvert af de for længe siden bekiendtgjorte Documenter og Beviisligheder for hans sidste forræderiske Project (thi andet Navn fortjener neppe hans Anslag) ere bevarede i de autentiske Originaler: saaledes fattes, efter hvad mig hidtil er bekiendt, blandt det kongelige Archivs hele Mængde af Ulfeldtske Papirer ethvert Beviis paa, at Leonore Christina (som heller aldrig nogen Dom overgif) var skyldig i den mindste Overtrædelse af indgaaede Forpligtelser, eller i nogen anden Brøde end den, altid, selv imod sine Ønsker og sin Overbeviisning, med en Hustrues Eydighed at have fulgt sin Mandes Villie.

Bilag.

I.

Christian den Fierdes Klagepunkter 'over Corfig Ulfeldt
(1644).

[Efter den egenhændige Original.]

1. Der er bleffuen 500 Baadhmend mig waffwydendis aftadit.
2. Rendtemeysteren hassuer ingen Penge uyltit telle pa min hand, uden ad hoffmeisterens hand uaar derhuos.
3. Dy y kramboden hassuer inted uyltit lade min skredder følge Noget, uden at hoffmeisterens hand uaar derhuos.
4. En andell aff dy Penge som indkommer annammis aff Andre, som aldrig tilforn steed er, Huilskid aldtammen Ingen Hoffmeister eller Stadtholder tylforn sig hassuer understanden at gorre.
5. At Nogle faa her y Byen hassuer all leffuerandhen, derpa er Indted att thuisse. Om dy nu contribuorer mehre end dit andre, som Ingen fordell hassuer hassit aff leuerandhen, ded staaer tiil at erfahre. I min Ungdom da siid dy leffuerandtzen, som uille giiffue best kos, Dy motte dog biie eyther Pengen, Indtil man kunde komme dem affsted.
6. Att Jeg skulle hassue approberit at Laues Estelsson skulle bliiffue Radmand her y Byen, der thuisse ieg pa, aff den arfag, att hand uar aldrig uel stressuen huoss mig siden han kam aff myn tjeneste. Dy huos Borgeriit uar hand huoss faa eller Ingen achtiit, Som deraff kan erfahris att hand drog herfra byen henad Roskiild at boe.

(Uden Datum.)

Chansleren Hr. Christian Tommissen tiilhande.

II.

Ulfeldts Erklæring over de foregaaende Punkter.

[Efter hans egenhændige Original (uden Datum og Underkrift), som Gram har paategnet Karstallet 1644. Den er, imod Ulfeldts Stil, skrevet heelt igiennem med latinske Bogstaver. Tallene ere her tilfattede.]

(1.) „Att der er bleffuen astackid 500 baadzmend uden Hans Kong. May. naadigste Beuilling, dermed er saaledis beskaffen, att ved 50 Iybske baadzmend, som umogeligt uille blifue udi tiennisten, uar och ey obligerid til uidre end til 3 maaneder, uar dog 5 maaneder udi tiennisten, oc mere en del deraf uar och udyctige for deris Sygdom skyld: huis vidre ere bleffuen astackid, er sked efter ad den seniste flode løb ud, oc hafuer alle verid syge oc udyctige, och kostede mögid maanetlig att underholde, och herren och rigid af dem ingen tienniste hafde, mens mögen stor bekosting som nu ey middele ere til dett att udgiffue, och til Flodens udredning maatte tagis af alle kiøbsteder ofuer 500 Mand til hielp, efterdi der kom hiem med Hans Kong. May. flode af Östersöen ved 1700 syge baadzmend som man ingen tienniste kunde hafue af.

(2.) Att der er ey fölgid penge paa Hans kong. May. naadigste ordre, som berettis, saa haabis ieg ey att nogen kand fremkomme som hafuer haft hans kong. May. ordre paa penge, att di dem io hafuer bekommen, och efterdi til min efterretting altid begierer att see huis ordrer der kommer til renterid, paa dett ieg kand uide huad indkommer och udgiffuis, for rictighed skyld, forhaabis ieg underdanigst att dett ey udi nogen unaade optagis huis som skeer udi en god intention.

(3.) Att udi kramboden intid fölgis til hans kong. May. skreder uden ieg skulle uere der hos, det hafuer altid tilforne uerid hans kong. May. naadigste befaling, att ingen maatte nogid udi kramboden udtage uden ordre, saa och att enten statholderen eller rentemesteren dett först skulle betinge. Skal dett ey mere saaledis dermed forholdis, kand det noch endris, mens maatte en huer af dem udtage som di uille udi kramboden efter

deris egen villie, skulde dett löbe til en ansenlig summa om aarid.

(4.) Der annammis ingen penge af andre af di som indkommer, med mindre nogen hafuer haft der udi induisning, tilforn nogid att annamme udi betaling som ey kunde lenger forhaalis; och saa lenge hans kong. May. er udi giæld, kand induisninger ey forbigaaes, huilkid altid tilforne hafuer uerid saaledis och ey kand uel afskaffis imedens herren er udi giæld, och besynderlig udi disse besuerlige tider; mens regenskaberne skal det uduise att herren ey der af hafuer en skillings skade.

(5.) Att nogle faa her udi byen hafuer leueranz, det er uist; thi der leueris nu ey mögid, och det mindste mugligt er; der til med findes der ingen som uil leuere dett som nödigt er, mens alt dett som nu mindst behöfuis.

(6.) Huad Lauridz Eskeldsen sig belanger, da efterdi Hans May. dett ey sig naadigst kan erindre, er dett langt fra att ieg uidere der udi nogid tæncker att erindre; thi imod sin herris mening nogid att disputere, er ey tilbörlikt. Haabis allerunderdanigst, att hans Kongelige Mayestat min underdanigste erklæring udi ald naade optager."

III.

Af en egenhændig Declaration af Christian IV. om hans Forhold til Wibeke Kruse.

[uden Aarstal; men formodentlig fra A. 1635-40.]

"Den tiid fru Kyrsten y mange maade forløb sig ymod oss, som heer uylle falde for wiidtsøftig att fortelle, och hun haffde jagit piigerne aff Slottit, huoryblandt Wibeke uar den Ene: der uy nu om morgenen tiilig for Dag uylle gaa neder aff Slottit henad Pro- uianttgaarden, da bleffue uy et kuyndfold uaar, som uar kleet paa Aldels: der uy traad nogiit bedre fordt, da bleff uy uaar at ded uar

fru Ellen Marsuyn. Der uy nu kom hender nogit nermere, da spurde uy hender ad, huad hun uylle saa tylig pa dy stede, daa suarede hun: Jeg uylle gerne tale med E. M. Der uy nu begerde at uyde huad hindere Grinde uaar, da sagde hun, at hun gerne uylle beholde Wybede Kruuse huos sig om hun motte, huorpaa uy suarede: huad kommer ded ogs ued huor hun bliffuer. Der hun nu hafde repiterit samme snad, indtil det sackede henymod Moidtid, och uy uel (kunde) merke, at ded uar indtet fru Ellens mening at hun uylle abuardte Moidtid, daa sagde uy til hinder, som for sagdt uaar: Huad kommer ded mig ued huor hun bliffuer, for Dis maa hun uerre huor hun wil. Der uy nu hafde sagdt dette som sagdt, da giick hun neder ad Byen, og tog Wiibede med sig henad Fyn. Nogle ugger derepther, der uy med Armeien uille gaa fra Suhnborg ud offuer tyl Den, som finden paa dii tyder sandtiis, Och uy paa ueien besogde fru Ellen och uar paa thuende aff hindere gaarde, huor Wybede ogsaa sandtiis, Der uy nu aff modbor nogle dage bleff opholdt, da kom uy y Kundskab med Wiibede som bekendt er. Mens att uy tylforn ymens hun uar y fru Kyrstens tyeniste skulle hafue haft endten med hinder, eller nogen anden nogen legemlige Dmgengelse, ded er inted sted, Saa sandt hielppe os gud heer tymelig, och hiisset y all Guighed. — — — Aff huilckit lettelligen er at erfahre, huilken aff ogs, endten uy eller fru Ellen hafuer giiffuen storst arfag til Morris och Wybede Kruus Kundskab.“

IV.

Skrivelse fra Christian IV. til Cantzleren om Ulfeldts hollandfke Ambassade. 1647.

[Efter den egenhändige Original.]

At ded fortriider mig, at Hoffmeisteren y det sted, hand af mig selffuer bleff befahlit at ga til dronningen af franderige, giick henad Holland, som aldrig lam y myne tanker, Dertil hafuer ieg stor arfag. I betrachtning, at Epytherdi hand for den arfag allene bleff sendt

til frantzerige, at hand skulle disponere dronningen sammesteds, at hun uulle assistere mig ymod dii Hollender, om dii uulle alformegit fauorisere Suenstens parti, Och han derimod sagde Hollenderne, som af frantzerige skulle disponeris til Noelighed, som aldrig hordt Er, och Er offuerflodig arsfag nok. Med ded wdlast af Instructionen haffuer ded sig saledis, At dentiid densamme kam mig til hande, och ieg blesf war, at den uar fuld med Machelatur Streger och antegnelse y bredden, som en aff drengene ded skulle haffue affstreffuen, da kaste ieg ded fra mig pa bordit och læste ded indted. Mens epherat den Morste Meisse kam heran, Och Jeg uulle, at hoffmeisterens Meisse til frantzerige skulle settis fordt, Och ieg formendte Indted at uerre y Instructionen uden ded, som Hoffmeisteren aff mig mundtlig befahlit war, Da stref ieg derpå ded, som derpå findis, Nemlig at man dermed skulle Jile.

Ded, som Rentemeisterne befahlit er, derued bliiffuer ded, Tii Jeg uyl uere Meister y myt huus, Ingen adspurd y nogen made, Indtil hoffmeisteren beuiffet, at nogen af hans formend haffuer haffit den Myndighed, hand sig Imaginerer. Vale.

Frederigsborg, den 28. Octo. Anno 1. 6. 4. 7.

Christian.

Chanseleren H. Christian frits til hande.

V.

Christian IV. Skrivelse til Rentemeisterne om det Kongelige Taffels Indskrænkning. 1645.

[Efter den egenhændige Original.]

Der skal gorris et offuerslag med kødenstriffueren, huad hand bør at (have) om ugen aff rede penge tiil 12 retter mad pa myn taffel til middag, huoraff Wibede ochsa kan faa syn Notturfft.

Paa huilke 12 retter mad skal gorris en uis designation, huoraff samme retter skall gorris, och huorfra dii skal komme.

Nar ieg faar allene mad om middagen, da skal halffpardten aff dii 12 retter gemmis tiil aften. Och nar dennom y kokenit ansigis at ieg om aftenen uyl holde taffel, da skal den samme mad bruges, med kold och speege mad, item posteiier och bakkels, med andiit sliigdt, som kan En dag eller thu waare. Och skal Epther saa ringe Udspiisning befahlis kokenstriiffueren at staffe soldet aff, saa ner som En dreng och den, som Er y haaffuen.

Pa Herremendens taffel skal liigesa gorris en uysshed pa alding, som skal indkabis, item huad Nordten Myckelson dertil skal staffe.

Wdi liige made skall ded holdis med hoffstuen, sa at man kan uerre nys pa, huad Nordten Miickelson skall staffe.

Der skal Spiissis lod om koddagen och fiist om fiistdagen, sa at der inted lod spiissis om fyfvdagen, vden wiildbradt, och naar der er ingen wiildbradt at bekomme, da skal der om morgenen sendis hons och lod op tiil Wiibecke, som der, och Indted y kokenet, kan gorris ferdig.

Der skal ochsa gorris et uyst offuerflag, huilkit der kommer tiil miindst bekoftning, Endten brodiit bagiis aff hoffbageren eller ded kabiis y byen, Naar bagerens kost och lon med hans opuardters lon och kleder regnis.

Køben. flott, den 26 Apri. Anno 1. 6. 4. 5.

Rendtemeisterne tiil hande.

VI.

Skriwelse fra Christian IV. til Grevinde Eleonore Ulfeldt. 1645.

[Efter den egenhændige Original.]

Eftelike kere Datter, Epthersom Jeg fornam y gaar dig at haaffue købdt Jacob Myckelsons, fordom Borgermeister her y staden,

hans haffue, liggende indenfor Wefter Vordt, Och ieg dig lod forfta mig dermed at uerre tylfriidh, wdi huilken mening ieg ochfa forbliiffuer, dog faldendis at falenge du felffuer beføger samme haffue Och lader ued dyne Egne fold forrette ded derudi fom fornøden gørris, da er ieg dermed tilfriidh. Mens at gørrer framlan deraff vnder ded ftin at den hører diig tiil, ded ma indted werre; Mens Borgemeifter och Raad bør at betale samme haffue, Och den anuende tyl Byffens beftnings fornødenhed, fom den før uerret haffuer, Och ded aff eptherfølgende arfag: At Borgemeifter och Raad haffuer ladiit fig forlyfte, at lade wordere samme haffue, och ded tylfted att (den) motte felgdis, huortil dy ingen madt haffuer. Tii der bør at gaa en ageuey aff Wefter Wold neder til Wefter Vordt, at man pa den kan bringe Styckerne op pa Wefter Wold. Naar nu Plandueerckit om samme haffue kommer langh pa fiiden aff samme weii, da haffuer Borgemeifter och Raad myndighed tiil at felge och afhende den Pladh, fom fyndis imellem samme uey och Plandueert, hen ymod dy hulle och waninger fom der er tuerdt offuer for. Befahlendis dig hermed den gode gud y himmelem. Aff Noffenborg den 7 Junij Anno 1645.

Christian.

Min Giffelge Kere Datter Eleonoram
grefsuynde tyl fliffuig holftein tiil hanbe.

VII.

Skrivelse til K. Frederik III. fra Corftig Ulfeldt, efter hans Flugt fra Malmo og Ankomst til Kiøbenhavn.

Sire,

Ayant eu la disgræe, d'auoir esté fort mal traicté de la Courronne de Suede, & cela seul pour n'auoir uoulu prendre leur party & les seruir dans ceste derniere guerre contre Vostre

Maiesté, Et encores que l'Amnistie generale de la paix ne fait exception de nulle personne, ils n'ont pas laissé de m'en exclure; ainsi ay ie trouué moyen de sauuer ma personne, pour esuiter le rude traictement dont on me persecutoit si fort; ie suis uenu dans ceste uille, Et comme ie sçais qu'il est de mon debuoir & obligation, de me uenir presenter deuant V. M. pour luy rendre mes tres humbles & obeissans debuoirs, ie prie V. M. avec deuue soumission, qu'il luy plaise de m'en dispenser seulement pour quelque peu de temps; Car i'espere de pouuoir encores sauuer ma femme & mes enfans d'entre les mains de ceux qui se seruent plus de la force que de la raison; car pouuant encore estre ici en cachette quelque peu de temps, ie pourray trouuer moyen de sauuer ma famille, ueu qu'ils ne sçauent encores rien de mon despart; ie ne l'ay deu celer à V. M. afin d'impetrer de la grace de V. M. un peu de delay pour luy venir rendre en personne avec la deuue submission mes tres humbles respects, m'en donnant la permission; & alors ie pourray auoir occasion de tesmoigner de bouche à V. M. combien ie suis passioné pour tout ce qui peut estre pour le bien & seruice de V. M. comme celuy qui desire de uiure & mourir avec beaucoup de sincerité

de Vostre Maiesté

Le plus humble & le plus obeissant
de ses seruiteurs

Cornis Comte DVlfeldt.

Kopenhagen le 19. de Juillet 1660.